

USTAZ
USTANYMY

Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы

«USTAZ USTANYMY» республикалық ғылыми-әдістемелік журналының
№03(108) (2025 ж. Наурыз) шығарылымы.

Выпуск №03(108) (Март 2025 г.) республиканского научно-методического журнала «USTAZ USTANYMY».

Қарағанды қаласындағы мекен-жайы: Қазыбек би ауданы, Нұрсұлтан
Назарбаев даңғылы 19. 100012
Журнал “KEMENGER” ЖК баспаханасында басылды.

Таралымы 1000 дана.

Адрес г. Караганды: Қазыбек биский район, пр. Нурсултана Назарбаева 19.
Журнал издан в типографии ИП “KEMENGER”. Тираж 1000 экз.

«USTAZ USTANYMY»

Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы Нұр-Сұлтан қаласында
Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің
Ақпарат комитеті 2023 жылғы 13 ақпандағы Мерзімді баспасөз басылымын,
ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі
№ KZ26VPY00064454 берілген.

Таралу аумағы: Қазақстан аумағында.

«USTAZ USTANYMY» журналы айына 4 рет жарық көреді.

Республиканский научно-методический журнал «USTAZ USTANYMY»
в городе Нұр-Сұлтан комитетом информации Министерства информации и
общественного развития Республики Казахстан выдано свидетельство о
постановке на учет периодического печатного издания, информационного
агентства и сетевого издания от 13.02.2023 года

№ KZ26VPY00064454.

Территория распространения: На территории Казахстана.

Журнал " USTAZ USTANYMY " выходит 4 раз в месяц.

Меншік иесі: /собственник: ЖК/ИП “ KEMENGER ”

Бас редактор:/Главный редактор: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Редактор алқасы: Алшынов Ахметжан Әнуарбекұлы

Тел: + 7 700 970 00 98

Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы

Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Баянды Ерлан

Эл. почта: kemengerustaz.kz@mail.ru

Инстаграм: kemengerustaz.kz

Тел: + 7 771 181 23 03

“KEMENGER” баспасы

Мазмұны / Содержание

Адилбаева Д.К., Базылова Г.С. Білім беру орындарындағы педагог-тәлімгердің рөлі қандай?.....	3
Айдарова М.С. Қызықты математика және логикалық есептер.....	6
Дайрабекова А.К. Түлкібас ауданының табиғи рекреациялық ресурстары.....	8
Тасбақ Н.Н. Математика сабақтарында оқушылардың зейінін арттыруда қолданылатын заманауи технологиялар.....	12
Кабдосова Н.Т. Қазақ тілі сабағында оқушылардың негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыру	14
Туманова Б.С. Тұлғаға бағытталған әдіс – математика сабақтарының сапасын арттырудың кілті.....	16
Қасымхан М.М., Қойшанов Н.Н., Сұлтанова Қ.Ж. Ғарыштық жылдамдықтар.....	18
Харченко Е.В. Повышение естественнонаучной грамотности учащихся на уроках биологии	20
Аманқос М.А. “Қазақтың ұлттық ойындары – логикалық ойлауды дамыту құралы”	22
Скендинова Р.К. Использование метода проектов для мотивации учеников при изучении физики.....	24
Биімбетова А.Ә. Қазақ тілін бастауыш сыныптарға тиімді оқыту түрі	26
Сұлтанова А.К. Мәдени мұрадағы қазақ тілі: тіл мен дәстүр байланысы.....	29
Куптлеуов Б.М. Өгей ана тәрбиесіндегі оқушылармен жұмыс: әлеуметтік педагогтың рөлі мен міндеттері	31
Назарбаева А.А. Балабақшада балаларды тәрбиелеу мен оқытуда инновациялық технологияны қолдану маңыздылығы	33
Әсілхан А.С. Зияты зақымдалған мектеп оқушыларының ерік – жігер сферасының ерекшеліктері	35
Даркенбай Н.А. ағылшын тілі сабағында ойын элементтерін қолданудың тиімділігі.....	36
Дауылбаева А.С. «Дені саудың - жаны сау».....	38
Ауезов Ш.Ш. Значение двигательной активности для сохранения здоровья.....	41
Зулкарнаева И.Б. Изучение английского языка через просмотр мультфильмов	43
Байбекова А.Ш. VR-ART: Create poosa	45
Мендуллақызы М.М. Ұлттық ойындарды балабақшада қолдану арқылы баланың ой-өрісін дамыту	47
Бақтығали Ж. Ұлттық ойындарды балабақшада жаңа әдіспен тиімді қолдану	49
Айтқали Қ.Ә. Бастауыш сыныпта критериялды бағалау технологиясын қолданылуы.....	51
Томарбай Р.Т. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында топтық жұмыс түрін қолданудың тиімділігі	53
Улданова А.М. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін дамыту	55
Сакбаева П. Use of integrated lessons to encourage students to participate in foreign language lessons.....	58
Маден Ж.Ә. Уақыт алтыннан қымбат.....	60
Балгазиева Л.Т. Креативті оқу және жазу тапсырмаларын жүргізудің жолдары.....	62
Шумақова Ш.А. Дирижер болу үшін қандай дағдылар мен білім қажет?	67
Қадыржан А.Қ. «Ана - асыл қазынам».....	69
Мешитбаева К.К. Химия пәні бойынша функционалдық сауаттылық тапсырмалары: қазіргі білім беру жүйесіндегі рөлі.....	72
Бисенбиева М.Б. «Мектепке дейінгі балаларға ұлттық құндылықтарды жасанды интеллект арқылы бала бойына сіңіру»	73
Кабакова Ж.Н. Бастауыш сынып оқушыларының сауатты және мәнерлеп оқу дағдыларын дамыту.....	76
Балтабаева Р.Е. Оқушылардың оқу ынтасын арттырудағы Lesson study-дің тиімділігі.....	77
Оразов Ж.А. «Оркестр сыры»	79
Иманов А.Т. «Кәсіптік бағдар беру: жастардың болашағына бағыт-бағдар»	81
Ермаханбетова Д.Е. Арифметикалық өрнектердің жазылу ережелері.....	82
Қасымова Ж.Қ. Мектеп жасына дейінгі балалардың ұлттық құндылықтар арқылы ойын әрекетін дамыту	83
Ивашенко Н.Б., Турысбаева Н.Н. "Жеті лақ пен қасқыр және көмекші"	88
Қилыбаева А.М. Балалардың мектепалды білім беруіндегі кітаптың маңызы.....	90
Ганиева Р.С. Игры-экспериментирования и их влияние на развитие познавательной активности дошкольников	92
Мұхит С.М. Қимыл-қозғалыс негіздерін игеру арқылы тәрбиеленушілердің физикалық және психикалық қасиеттерін дамытуды қалыптастыру	94
Зайтов Б.Т. Нұрғиса Тілендиевтің «Құстар әні» шығармасын ойнап үйрену	96
Нышанова Ж.Е. Мектепке дейінгі мекемеде дидактикалық ойындардың басты ерекшелігі.....	98
Джубаева Ж.М. Жаратылыстану пәндері (биология, химия, география) бойынша білім беру сапасын арттыруда әртүрлі тапсырмаларды қолданудың тиімділігі	100
Карманбаева К.Т. Мектепалды даярлық сыныптарында оқушылардың интеллектуалды-танымдық қабілеттерін дамыту	101

**Маңғыстау облысының білім басқармасының Ақтау қаласы бойынша білім бөлімінің
“№12 жалпы білім беретін мектебі” коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Ағылшын пәні мұғалімі Адилбаева Диана Қуанышқызы
Тәлімгер-жетекшісі: ағылшын тілі пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші
Базылова Гульзада Салимхановна**

БІЛІМ БЕРУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГ-ТӘЛІМГЕРДІҢ РӨЛІ ҚАНДАЙ?

Аннотация. Мақалада білім беру мекемелеріндегі педагог-тәлімгердің рөлі мен оның негізгі қызметтері талданады. Тәлімгерлік – тек білім берумен шектелмейтін, сонымен қатар жеке тұлғаның дамуына ықпал ететін маңызды үрдіс. Педагог-тәлімгердің міндеттері мен құзыреттілігі қарастырылып, оның мектепке дейінгі мекемелерден бастап, университеттік деңгейге дейінгі білім беру жүйесіндегі маңыздылығы айқындалады. Сонымен қатар, жас мамандарды кәсіби бейімдеудегі тәлімгерліктің рөлі көрсетіледі.

Кілт сөздер: педагог-тәлімгер, тәлімгерлік, білім беру жүйесі, тәрбие, оқыту, кәсіби даму, жас маман, шығармашылық, психологиялық қолдау.

Білім беру жүйесінде оқытудың белгілі бір форматы ғана кездеспейді. Оқу процесі тек білімді ғана емес, тәжірибені де береді. Екінші аспект бірінші кезекте тәлімгерлік арқылы жүзеге асады. Бүгін біз білім беру мекемесіндегі педагог-тәлімгер жұмысының рөлі мен ерекшеліктері туралы айтатын боламыз.

Тәлімгер дегеніміз кім? Тәлімгердің жұмысы несімен ерекшеленеді? Жаңа үлгідегі тәлімгер қандай болуы тиіс?

Педагог-тәлімгер – бұл білім беру жүйесіндегі ерекше санатты қызметкер, оның міндеті тек білім беру процесінде ғана емес, сонымен қатар қамқорлыққа алынған адамға (оқушыға, жас мұғалімге) көмек көрсету, олардың белгілі бір бағытта: кәсіби, тәртіптік, жобалық, ғылыми және т.б. дамуы және тәрбиеленуіне жағдай жасау болып табылады. Тәлімгерлік іс-әрекетті үйлестіру мен бақылауға, жетекшіден үйренуге, нақты идеяны немесе жобаны бірлесіп әзірлеуге негізделген. Педагог-тәлімгер – тәлім- тәрбие беріп, бағыт- бағдар көрсетуші, бар адами қасиеттерді бойына жиған талантты адам. Бүгінгі таңдағы тәлімгердің жан-жақты дамыған, жеке тұлға қалыптастыруда атқарып жатқан еңбектері ұшан-теңіз.

Бүгінгі күннің тәлімгерлері - еркін шығармашылық иесі. Оны үйрете жүріп үйренуші деуге әбден болады. Өз бетінше іздене жүріп әрекетіне сараптама, талдау жасаумен қатар шығармашылығын шыңдай түседі. Шығармашылықпен айналысатын өзге тәлімгерлер еңбегімен таныса жүріп, өзінің де шығармашылық ізденіс жұмыстарымен бөліседі.

Педагог-тәлімгердің негізгі функциялары мен өкілеттіктеріне мыналар жатады:

- белгілі бір тақырып, пән немесе бағыт аясында оқушының, қамқорлықтағы адамның білімін тереңдетуді көздейтін жалпы дамытушылық;

- тапсырмаларды орындау кезінде қамқорлыққа алынушының әрекеттерін ілгерілетуге және үйлестіруге арналған координациялық немесе консультациялық;

- қамқорлыққа алынушының (оқушының) іс-әрекетін мұқият бақылауды, оларды бағалауды және жақсарту бойынша ұсыныстарды әзірлеуді, сапалы жоба/тапсырманы дайындау бойынша іс-шаралар жоспарын немесе бағдарламасын құруды қамтитын бақылаушы;

- идеяны, жобаны немесе тақырыпты әзірлеу үшін оқушы, тәлімгер және басқа адамдар (ата-ана) арасында тығыз байланыс орнатуды көздейтін коммуникациялық;

- әдістемелік, ол жоспарланған траекторияны жүзеге асыру әдістерін, ақпаратты және басқа да негіздерді ілгерілету мен таңдаудан тұрады;

- оқушыларды психологиялық қолдау, бақылауды және ұжымда жағымды психологиялық ахуалды құруды, қамқорлыққа алынғандармен сенімді қарым-қатынасты орнатуды, сауатты мотивация беруді қамтиды.

Тәлімгерлік – бұл нақты тәжірибеге, көшбасшылық қасиеттерге сүйенуді және сенімді аудиторияны немесе адамдар тобын дамытуға көмектесуді көздейтін білім беру ортасы. Педагог-тәлімгер – әмбебап маман, ол қарапайым немесе классикалық білім беруден, сонымен қатар практикалық немесе ғылыми өмірде делдал болып табылады. Жеке үлгісі мен тәжірибесі арқылы ол одан әрі даму мүмкіндіктерін көрсетеді, кәсіби, ғылыми немесе басқа да өсудің жеке жолын қалыптастыруға көмектеседі.

Тәлім жайындағы белгілі мәліметтер адам баласының тәрбиесіне сүйенеді. Тәлімгер- бұл сөз, менің түсінігімше адам тәрбиелеу, болашағымыздың бастауын тәрбиелеу деген ұғымды білдіреді. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың жас ұрпаққа айтқан мына бір сөзі «Еліңнің ұлы болсаң, еліңе жаның ашыса, азаматтық намысың болса, қазақтың ұлттық жалғыз мемлекетінің нығайып-көркеюі жолында жан терінді сығып жүріп еңбек ет. Жердің де, елдің де иесі өзің екенінді ұмытпа!». Олай болса біз тәрбиелеп отырған жас ұрпақтың бойында білім, өнер, өнеге, намыс, ақыл, мейірім; жалпы алғанда адами қасиеттің барлығы табылуы шарт. Тәлімгер - ол кім? Тәлім жайындағы белгілі мәліметтер адам баласының тәрбиесіне сүйенеді. С.А.Назарбаеваның «Ұстаздан ұлағат» атты кітабында: «Тәрбие дегеніміздің өзі, ең алдымен, баланың сезімін оятып, әсершілдігін дамыту, сезімді тәрбиелеу - баланы қоғамдық мәні бар, адамдарға жақсылық әкелетін қылық-қасиеттерден рахат, қуаныш табуға баулу деген сөз. Парасаттылық дегеніміз - адамзатқа қызмет ету», - деп жазылған.

Мұғалім-тәлімгер жай ғана мұғалім немесе жетекші емес, аталған қызметте жеке тәжірибесі мол тәжірибелі білікті сарапшы. Бірақ оның әрекет ету деңгейіне, қандай салаға (пәндерге, ғылымдарға, жобаларға және т.б.) қабілеттілігіне қарай, көздеген миссиясы үшін сарапшылардың бірнеше түрін ажыратуға болады.

Мектепке дейінгі мекемедегі тәрбиеші. Бұл жағдайда тәлімгерлік миссияны балалармен немесе тәрбиеленушілерімен бірге ғылыми жобаны жүзеге асыратын, арнайы шығарылым немесе даму тұжырымдамасын дайындайтын топ тәбиешісі орындайды.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесіндегі педагог-тәлімгердің жұмысы тәрбиеші мен тәрбиеленуші арасындағы тығыз байланысқа дейін жалғасады. Сонымен қатар бұл жағдайда табыс бірлескен болады: оқушы жаңа тереңірек білім, дағдылар мен қабілеттерді игереді, ал педагог-тәлімгер тәлімгерлікте, балаларды оқиғаларға дайындауда, іс-шараның нәтижелері бойынша (жеңіс, орын) тәжірибе жинақтайды.

Мектептегі педагог-тәлімгерлер. Бұл ретте тәлімгерлік мектеп оқушыларын мектептен тыс жұмыстарға, конкурстарға, ғылыми-зерттеу жұмыстарына және т.б. тарту арқылы ерікті негізде дамытылады. Жалпы білім беру ұйымдарының базасында тәлімгерлік қамқорлыққа алынған адамды пән немесе тақырып бойынша толық дайындауды, дайындыққа көмектесуді (тапсырманы орындаудағы жеке траектория, іс-әрекеттерді үйлестіру және нәтижелерді бақылау және т.б.) көздейді. Мектептердегі тәлімгерлік жүйесі бірқатар мәселелерді шешуге көмектеседі, мысалы: оқушылардың сабаққа қатысуы мен белсенділігін арттыру, қамқорлықтағы жұмысты орындау және зейін тапшылығын толтыру, оқушыны жан-жақты және белгілі бір бағытта дамыту (пән, тақырып, оқиға, т.б.).

Студенттік ортадағы педагог-тәлімгер. Колледждер мен университеттер базасында тәлімгерлік студенттің орын бөлек. Біріншіден, бұл жүйе жобалық және курстан тыс жұмыстардың, ғылыми зерттеулердің және т.б. шеңберінде жүзеге асырылады. Екіншіден, кейбір жобалар оқу жоспарына міндетті түрде енгізілген, яғни тәлімгерлік студенттердің оқуындағы негізгі сәт болып табылады.

Педагог-тәлімгер мен шәкірт бір тандемде жаңа биіктерге жетеді:

- тәлімгер өзінің «консультациялық банкі» жаңа тәжірибемен толықтырады, жаңа білім мен дағдыларға ие болады;

- студент жобалық немесе ғылыми-зерттеу қызметі аясында белгілі бір жетістікке жетеді: ғылыми конференцияға қатысады және белгілі орын алады, марапатталады, оқу жоспарын орындайды және белгілі бір беделге, өкілеттіліктерге немесе дағдыларға ие болады;

- білім беру жүйесіндегі тәрбиелік және басқа да міндеттерді шешуге ықпал етеді: оқу үлгерімін арттыру, сабаққа қатысуын арттыру, белгілі бір бағыттар немесе пәндер бойынша студенттерді дайындау сапасын арттыру, тұлғаның дамуы мен ынтасын арттыру және т.б.

Педагог-тәлімгер тәрбиешінің қызметін үйлестіреді және бақылайды, даму траекториясын мұқият құрастыра отырып, жаңа биіктер мен жетістіктерге жетуге ықпал етеді.

Қызметін жаңадан бастаған мұғалім немесе маман үшін педагог-тәлімгер. Бұл қадағалау және тәжірибе беру, дамыту және жетілдіру жүйесі қазірдің өзінде жұмыс орнына жаңадан келген және өз бетінше әрекет ету, еңбек әрекеті үшін тәжірибесі жеткіліксіз түлектер, практиктер үшін енгізілуде.

Көбінесе тәлімгерлік жас маманның тағылымдамадан өтуімен немесе қосымша бастапқы дайындықпен, сынақ мерзімімен теңестіріледі. Жаңадан бастаған мұғалімге немесе қызметкерге арналған оқытушы-тәлімгер келесі функцияларды орындайды:

- Аналитикалық, ол жаңадан қосылған маманның дайындық сапасын, оның сабақты жоспарлау және өткізу қабілетін алдын ала бағалаудан тұрады. Осы миссияның аясында педагог-тәлімгер күшті және әлсіз тұстарын атап көрсетеді, жұмысын жаңа бастаған маманның жұмысындағы кемшіліктерді атап көрсетеді;

- Ұсынушылық немесе жақсартушы. Бұл міндет жаңа маманның қызметін оңтайландыру бойынша ұсыныстар әзірлеуге, осындай іс-шараларды өткізудегі жеке тәжірибені беруге жұмыс істейді;

- Жас маманға жүктелген міндеттерді орындауда көмек көрсетуде көрінетін шығармашылық немесе үйлестіруші: сабақтарды жоспарлауға көмектесу, әдістемелік және ақпараттық базаны таңдау бойынша ұсыныстар, мақсатты аудиториямен байланыс орнату және т.б.;

- Мәселеге бағытталған. Бұл функция маманның әлсіз жақтарын анықтауға және оларды жоюға, педагогикалық және жалпы білім беру мәселелерін шешуге және т.б. көмектеседі.

Сондай-ақ педагог-тәлімгер жаңа тенденцияларды, трендтерді және жеке әзірлемелерді жаңадан бастаған маманның мысалында жүзеге асыру арқылы сынай алады. Бұл жағдайда тәлімгерлік инновацияның негізі ретінде қызмет етеді.

Осылайша, педагог-тәлімгердің жұмысы бұрынғысынша мемлекеттік білім беру стандарттарымен, ішкі ұйымдастырушылық ережелермен реттеледі, бірақ мақсат бірегей - оқушыға жаңа қасиеттерді алуға, сарапшыны одан да пайдалы дайындауға және өзін-өзі дамытуға көмектесу. Бұл білім беру жүйесіндегі тәлімгерлік жүйесі инновацияларды дамытуға және туындаған мәселелерді шешуге ықпал етеді.

Қорытындылай келгенде, бала тәрбиесі ең алдымен, аға ұрпақтың жас жеткіншекке деген сүйіспеншілігі мен қамқорлығынан, ұрпақтан ұрпаққа жалғасқан адамгершілік ізгі қасиеттердің жиынтығынан туындайды. Атадан балаға ұласатын ұлттық құндылықтар үлкендердің әңгімесінен, іс-қимылынан танылып, сезім арқылы жүректен жүрекке беріліп отырған. Сондықтан егеменді ел жастарының санасына осы ұлттық ұлағатты қасиеттерді сіңіре білудің мәні зор. Салауатты, белсенді, іскер, тілі мен ұлтын қадір тұтатын ұрпақ тәрбиелеу тәлімгер қолында.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Құнанбаева С.С. Жоғары білім берудегі инновациялық технологиялар. — Алматы: Рауан, 2018. — 312 б.
2. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века. — М.: Центр педагогического образования, 2002. — 416 с.
3. Knowles M. The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development. — London: Routledge, 2020. — 400 p.
4. Brookfield S. Understanding and Facilitating Adult Learning. — San Francisco: Jossey-Bass, 1986. — 344 p.

**Маңғыстау облысы, Ақтау қаласы
«№30 жалпы білім беретін мектебі» КММ
Бастауыш сынып мұғалімі
Айдарова Меруерт Сисенгалиевна**

ҚЫЗЫҚТЫ МАТЕМАТИКА ЖӘНЕ ЛОГИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕР

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушылары үшін математика пәнін қызықты әрі тартымды етудің маңызы қарастырылады. Қызықты математикалық есептер мен логикалық тапсырмалар арқылы балалардың ойлау қабілетін дамыту жолдары сипатталады. Сонымен қатар ойын элементтерін енгізу, шығармашылық есептерді қолдану және математикалық жұмбақтар арқылы білім беру үрдісін жандандырудың тиімді әдістері ұсынылады.

Кілт сөздер: математика, логикалық есептер, бастауыш сынып, ойын элементтері, қызықты оқыту, шығармашылық ойлау.

Кішкентай бүлдіршіндер үшін әлем әлі жұмбақ пен сырға толы, ал математика – сол сырды ашудың алғашқы кілті. Сан әлемінің сиқырын меңгеру, оның заңдылықтарын ұғыну бала үшін қызықты да, кейде түсініксіз болуы мүмкін. Сондықтан мұғалімнің басты мақсаты – бұл ғылымды оқушыларға қызықты, тартымды әрі жеңіл жолмен түсіндіру. Әр бала үшін сандар, формулалар және есептеулер қарапайым символдар ғана емес, олар – қиял әлеміне апаратын сиқырлы есіктер. Осы есікті аша білу үшін мұғалімнің шеберлігі қажет.

Математика – бұл тек есеп шығару ғана емес, логикалық ойлаудың шыңдалуы, ақылдың ұшқырлығы мен зерденің сергектігі. Кейде оқушыларға қарапайым қосу мен азайту амалдары оңай көрінсе, кейде күрделі ойлауды талап ететін тапсырмалар оларды қызықтыра түседі. Осы орайда, математикалық ойындар мен логикалық есептер бастауыш сынып оқушылары үшін таптырмас құрал болмақ. Бұл тәсіл арқылы баланың ойлау қабілеті артып қана қоймайды, сонымен қатар оның математикаға деген сүйіспеншілігі мен қызығушылығы оянады.

Қызықты математика дегеніміз – сандарды жаттату немесе ережелерді құрғақ қайталау емес, керісінше, оқушыны сандық әлемнің қыр-сырына бойлататын ерекше әдіс-тәсілдер жиынтығы. Бала ойын арқылы ойланады, есеп шешу барысында тапқырлығы артады, ал шығармашылық есептер оның қиялын дамытады. Логикалық есептерді шешу арқылы оқушылар салыстыруды, талдауды, қисынды ойлауды үйренеді. Мұндай есептерді сабаққа енгізу мұғалімнің әдістемелік шеберлігіне байланысты. Егер мұғалім есепті қызықты, жұмбақ түрінде ұсынса, бала оны шешуге ерекше құлшыныспен кіріседі.

Білім беру жүйесінде бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлау қабілетін дамыту маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Логикалық ойлау – адамның ақпаратты талдау, салыстыру, жүйелеу және қорытынды жасау қабілеті. Бұл қабілетті дамыту арқылы оқушылардың интеллектуалдық деңгейін көтеруге, олардың өз бетімен шешім қабылдауына, шығармашылық және сын тұрғысынан ойлауына жағдай жасауға болады.

Логикалық ойлау қабілетін дамытудың негізгі ерекшелігі – оның әмбебаптығы. Бұл қабілет тек математикалық есептерді шешу барысында ғана емес, сонымен қатар тілдік, табиғаттану, тарих және басқа да пәндерде де маңызды рөл атқарады. Сондықтан мектепте білім беру барысында оқушылардың логикалық ойлауын дамытудың түрлі әдістерін қарастыру қажет.

Логикалық ойлау қабілетін дамытудың маңызы

Бастауыш сынып кезеңі – баланың ақыл-ой қабілеттерінің қарқынды дамитын шағы. Осы кезеңде логикалық ойлауды дұрыс қалыптастыру оқушының кейінгі оқу жетістіктеріне әсер етеді. Логикалық ойлау қабілеті дамыған бала:

- Ақпаратты талдап, оны белгілі бір жүйеге келтіруге қабілетті болады;
- Қоршаған ортаға сын тұрғысынан қарап, әртүрлі мәселелерге шешім таба алады;
- Ойлау дағдыларын шығармашылық бағытта пайдалана алады;
- Күрделі есептер мен тапсырмаларды шешу барысында стандартты емес шешімдер ұсына алады.

Логикалық ойлау қабілетін дамыту үшін білім беру үдерісінде түрлі әдістер мен тәсілдерді қолдануға болады. Олардың ішінде төмендегілер аса тиімді болып табылады.

1. Ойын тәсілдері. Бастауыш сынып оқушылары үшін ойын – негізгі әрекет түрі. Логикалық ойындар арқылы баланың ойлау қабілетін дамытуға болады. Мысалы, «Сөзжұмбақтар», «Жұмбақтар», «Ребустар», «Сандық басқатырғыштар» сияқты ойындар оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың ойлау қабілеттерін шындайды.

2. Проблемалық тапсырмалар. Проблемалық тапсырмалар оқушыларды ойлануға және өз бетінше шешім табуға ынталандырады. Мысалы, математика сабағында қарапайым есептерден гөрі, белгілі бір логикалық талдау жасауды қажет ететін тапсырмаларды беру оқушының аналитикалық қабілетін дамытады.

3. Логикалық есептер. Логикалық есептерді сабақ барысында қолдану баланың жүйелі ойлауын жетілдіреді. Бұл есептер көбінесе стандартты емес шешімдерді талап етеді және оқушылардың қызығушылығын оятады. Мысалы, «Қасқыр, ешкі және орамжапырақ» есебі – оқушылардың логикалық ойлауын дамытуға бағытталған танымал тапсырмалардың бірі.

4. Интеллектуалдық ойындар мен викториналар. Мұндай ойындар оқушыларды жылдам ойлауға, ақпаратты сараптауға және дұрыс шешім қабылдауға үйретеді. Интеллектуалдық ойындар қатарында «Брейн-ринг», «Логикалық дуэль», «Тапқырлар сайысы» секілді жарыстарды атауға болады.

5. Пәнаралық байланыстарды пайдалану. Логикалық ойлау тек бір пән шеңберінде ғана дамымайды. Оны барлық пәндермен байланыстыра отырып жетілдіруге болады. Мысалы, қазақ тілі сабақтарында оқушыларға логикалық мәні бар сөйлемдерді аяқтауды ұсыну, әдебиет сабақтарында кейіпкерлердің іс-әрекеттеріне логикалық тұрғыдан баға беру – логикалық ойлау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Логикалық тапсырмалар бастауыш сыныптарда бірнеше бағытта берілуі мүмкін:

1. Сандық және геометриялық заңдылықтарды табу
2. Сөздік-логикалық есептер
3. Шығармашылық тапсырмалар
4. Комбинаторикалық және ықтималдық есептер

Мәселен, логикалық тапсырмалардың бірі – әйгілі "Жеті қарақшы" есебі. "Қараңғы түнде жолаушы адасып қалып, аспанға қарап жол табуға тырысты. Ол аспандағы Жетіқарақшы жұлдызын көріп, өзінің қай бағытқа бара жатқанын анықтады. Осы жұлдыздар тобын анықтау арқылы жолаушы қандай бағытқа қарай қозғалды?" Мұндай есептер баланы логикалық ойлауға, қорытынды жасауға, зерттеушілік қабілетін дамытуға көмектеседі.

Көптеген ғалымдар мен әдіскерлердің пікірінше, балалардың математикалық қабілеттерін дамытуда шығармашылық есептердің маңызы ерекше. Мұндай есептер стандартты әдістермен шешілмейді, оқушыдан тың көзқарас пен ерекше ойлау қабілетін талап етеді. Мысалы, "Екі әке мен екі бала" есебі. "Үш адам аңшылықтан қайтып келе жатты: атасы, әкесі және немересі. Бірақ оларды "екі әке мен екі бала келе жатыр" деп айтады. Бұл қалай болуы мүмкін?" Мұндай тапсырмалар баланы стандартты ойлау шеңберінен шығып, мәселені кеңірек қарастыруға үйретеді.

Ойын – бастауыш сынып оқушысының негізгі іс-әрекеті. Сондықтан математикалық ойындар оқушының білімге деген ынтасын арттырып, оны ойлауға, талдауға, өз бетінше қорытынды жасауға баулиды. "Сиқырлы қап" ойыны – осындай қызықты әдістердің бірі. Мұғалім қапқа түрлі фигуралар салып, оқушылардан оларды сипап сезу арқылы қандай пішін екенін анықтауды сұрайды. Бұл ойын тек математиканы ғана емес, баланың сенсорлық қабілеттерін де дамытады.

Сондай-ақ, "Сандар сырын ашайық" ойыны балаларды сандардың қасиеттерін зерттеуге ынталандырады. Мысалы, "8 санына қандай сөздер сәйкес келеді?" деген сұрақ қойылып, оқушылар шексіздік белгісі, өрмекшінің аяқтарының саны, аққудың бейнесі секілді жауаптар айтады. Мұндай әдістер баланың математиканы тек пән ретінде ғана емес, өмірмен байланыстыра қабылдауына септігін тигізеді.

Оқушының математикаға деген қызығушылығын арттыру үшін есептерді ертегі желісімен байланыстыру да тиімді әдістердің бірі. Мысалы, "Ертегілер елінде" ойыны барысында мұғалім оқушыларға: "Бір күні ормандағы аңдар жарыс ұйымдастырды. Қоян 3 рет секірді, ал түлкі одан 2 есе көп секірді. Түлкі неше рет секірді?" деген секілді сұрақтар қояды. Оқушы ертегі кейіпкерлерімен бірге есеп шығарып, математикалық ойлау дағдысын дамытады.

Баланың ойлау жүйесін жетілдіретін тағы бір қызықты әдіс – кері есептер құрастыру. Бұл әдіс арқылы оқушы тек дайын есепті шешіп қана қоймай, өздігінен логикалық тапсырмалар құрастырып үйренеді. Мысалы, "Сенің қолыңда 10 алма бар. Досыңа бірнешеуін бердің, ал қолыңда 6 алма қалды. Досыңа неше алма бердің?" деген есептің шешу жолын іздеген бала есепті өз бетімен талдауға үйренеді.

Қорыта айтқанда, математика сабақтарын қызықты ету – бұл мұғалімнің басты мақсаты. Логикалық есептер мен ойын элементтері енгізілген сабақтар тек білім беріп қана қоймай, оқушылардың танымдық белсенділігін арттырады. Кішкентай бүлдіршіндер үшін сандар әлемін зерттеу – бұл тек ережелер мен заңдылықтарды үйрену емес, ақыл-ойды шыңдау, тапқырлықты арттыру, шығармашылық қабілетті дамыту. Егер мұғалім математика сабақтарын қызықты ұйымдастыра білсе, онда әрбір оқушы үшін бұл пән ең сүйікті сабаққа айналары сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жұмаділова Ә.Қ. Бастауыш сыныпта математиканы оқыту әдістемесі. – Алматы: Атамұра, 2019.
2. Қараев Ж. Қызықты математика. – Алматы: Мектеп, 2018.
3. Әбілдаева М. Бастауыш сынып оқушыларына арналған математикалық ойындар. – Алматы: Білім, 2017.

Түркістан облысы, Түлкібас ауданы, Тұрар Рысқұлов ауылы
"Майлықент" жалпы білім беретін мектеп
География пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші
М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің 2 курс студенті
Дайрабекова Асима Курбанбековна

ТҮЛКІБАС АУДАНЫНЫҢ ТАБИҒИ РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ РЕСУРСТАРЫ

Түлкібас ауданы табиғатымен ерекшеленеді. Мұнда табиғи рекреациялық ресурстарға әртүрлі ландшафттар, тау жоталары, ормандар, минералды сулар мен басқа да табиғи элементтер бар.

1. **Таулар мен жоталар:** Түлкібас ауданының географиялық орны таулы аймақта, әсіресе Қаратау жотасының етегінде орналасқан. Бұл аймақта әртүрлі тау жоталары мен шатқалдар бар, олар туристер мен демалушылар үшін ыңғайлы. Қаратау мен оның айналасы негізінен табиғи саяхаттар мен тауға шығатын демалушылар үшін тартымды.

2. **Минералды сулар мен курорттық аймақтар:** Түлкібас ауданында минералды сулардың көп мөлшері бар. Мысалы, *Қызылкөл*, *Құмкөл* сияқты минералды көлдер мен көздер бар, олар денсаулыққа пайдалы және жергілікті халық пен туристер арасында танымал.

3. **Өсімдіктер мен жануарлар дүниесі:** Ауданның орманды аймақтары мен биологиялық әртүрлілігі демалушылар үшін қызықты болып табылады. Бұл жерде флора мен фауна өте бай, мысалы, Қаратау табиғи паркі немесе түрлі орманды аймақтар экотуризмді дамыту үшін тиімді.

4. **Көлдер мен өзендер:** Аймақта көптеген өзендер мен көлдер бар. Олардың ішінде балық аулау, су спорты сияқты түрлі іс-шараларды өткізу үшін қолайлы орындар бар.

Халықтың демалыс орындары ретінде пайдалану ерекшеліктері

1. **Туризмнің дамуы:** Түлкібас ауданы табиғи ресурстарды тиімді пайдаланып, экологиялық туризмді дамытуда. Демалушыларға табиғатпен бірге уақыт өткізу, тауларға шығу, жергілікті ауылдық өмірмен танысу сияқты мүмкіндіктер ұсынылады. Мұндай туризмді дамыту мақсатында инфрақұрылым да жақсартылуда.

2. **Демалыс үйлері мен курорттар:** Түлкібас ауданында табиғи ресурстарды пайдалана отырып, арнайы демалыс үйлері мен курорттар ашылған. Бұл орындар негізінен табиғат аясында тынығуды қалайтын демалушыларға қызмет көрсетеді. Әсіресе тау-шаңғы курорттары, ашық ауадағы спорт түрлері және табиғаттың әсем көрінісі адамдарды қызықтырады.

3. **Минералды су курорттары:** Түлкібас ауданындағы минералды сулар денсаулықты жақсарту мақсатында емдік курорттарда кеңінен қолданылады. Бұл су көздері жергілікті тұрғындар үшін де, туристер үшін де маңызды демалыс орындары болып табылады.

4. **Ауылдық туризм:** Түлкібас ауданының ауылдық аймақтары экотуризм үшін өте қолайлы. Ауылдық туризм арқылы демалушылар табиғи өмірмен танысып, ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді ұғып, жергілікті халықтың күнделікті тіршілігін көре алады.

5. **Спорттық демалыс:** Түлкібас ауданында спорттық туризмді дамыту үшін тау велосипедтері, альпинизм, атпен серуендеу сияқты қызметтер ұсынылады. Сонымен қатар, аудандағы өзендерде су спорттары, балық аулау мен кемемен серуендеу сияқты іс-шаралар да ұйымдастырылады.

Түлкібас ауданының табиғи рекреациялық ресурстары мен олардың халықтың демалыс орындары ретінде пайдалану ерекшеліктері туралы толығырақ қарастырсақ, бұл аймақтың мүмкіндіктері өте кең және әртүрлі.

1. Географиялық және климаттық жағдайлар

Түлкібас ауданының географиялық орны өте маңызды, өйткені ол табиғи ландшафттардың алуан түрлілігін қамтиды. Ауданның климаттық жағдайлары да ерекше, мұнда құрғақшылық пен жылы ауа райы мен қарлы қыс мезгілдеріне тән тау-шаңғы спорттарын дамытуға мүмкіндік береді. Қыста тау жоталарындағы қарды шаңғы тебу мен сноубординг үшін қолдану үшін жағдайлар қалыптасқан.

2. Табиғи ресурстар

Минералды көздер мен емдік су көздері: Түлкібас ауданында емдік минералды сулар көп, олар тек жергілікті халыққа ғана емес, сонымен қатар Қазақстанның басқа өңірлерінен келетін туристерге де қызмет көрсетеді. Минералды сулар денсаулыққа пайдалы, әсіресе асқазан, жүрек-қан тамырлары аурулары, тірек-қимыл жүйесі аурулары сияқты дерттерге қарсы емдеуде тиімді. Мысалы, Қызылкөлдің минералды суларын емдік мақсатта пайдалану кеңінен дамыған.

Шатқалдар мен тау жоталары: Аудандағы табиғаттың тағы бір маңызды ерекшелігі – оның тау жүйелері. Қаратау жотасы мен оның етегіндегі шатқалдар демалушылар үшін тау туризмін дамытудың негізі болып табылады. Тауға шығып, табиғаттың әсем көріністерін тамашалау, сондай-ақ таулы аймақтарда серуендеу, кемпинг ұйымдастыру – бұл әрекеттердің бәрі табиғатпен етене байланыс орнатуға мүмкіндік береді.

3. Экологиялық және ауылдық туризм

Түлкібас ауданы экологиялық туризмді дамыту үшін өте қолайлы. Бұл туризм түрі табиғатқа зиян келтірмей, сол табиғат аясында тынығуды ұсынады. Ауылдық туризмнің дамуы да өте маңызды. Жергілікті тұрғындардың ауыл өмірі, дәстүрлер, ұлттық тағамдар мен қолөнер бұйымдары туристерге үлкен қызығушылық тудырады.

Ауылдағы өмір: Түлкібас ауданында ауыл туризмі арқылы келушілер табиғи өмірге терең бойлай алады. Туристер ауылдарда мал шаруашылығымен айналысып жатқан жергілікті халықпен танысып, табиғи өнімдерді, ауылдың дәстүрлі қолөнерін көріп, осы аймақтың тарихы мен мәдениетін зерттей алады.

Экологиялық треккинг: Қаратау мен оның маңайындағы аймақтар экологиялық треккинг және тау велоспорты сияқты жаңа түрлердегі туризмді дамытуға үлкен мүмкіндік береді. Бұл жерлердің табиғаты өте әдемі әрі табиғаттың таза күйінде сақталуына әсер етеді.

4. Спорттық демалыс

Түлкібас ауданында спорттық демалыс үшін барлық мүмкіндіктер бар. Бұл жерде тау шаңғысы курорттары, альпинизм, жаяу серуендеу, атпен жүру сияқты көптеген белсенді демалыс түрлері ұйымдастырылады. Сонымен қатар, аудандағы көлдер мен өзендерде су спорттары, балық аулау сияқты белсенді демалыс түрлерін ұйымдастыруға да қолайлы.

5. Туризмді дамыту мен инфрақұрылым

Түлкібас ауданының рекреациялық ресурстарын тиімді пайдалану үшін инфрақұрылымды дамыту өте маңызды. Бұл жерлерге жолдардың жақсаруы, қонақ үйлердің, демалыс үйлерінің санының артуы, туристік қызметтерді қамтамасыз ететін кәсіпорындардың ашылуы маңызды қадамдар болып табылады. Сонымен қатар, экологиялық таза туризмнің дамуы, ауылдық және экологиялық туризм бағыттарының кеңеюі үшін арнайы шаралар қабылдау қажет.

3-сурет

6. Қоршаған ортаны қорғау мәселелері

Табиғи ресурстарды тиімді пайдалану мен экологиялық туризмді дамыту барысында қоршаған ортаны қорғау мәселелеріне ерекше назар аудару қажет. Бұл жерлердегі биоәртүрлілік пен экологиялық тепе-теңдікті сақтау өте маңызды. Сондықтан табиғи саябақтарды, қорықтарды және қорғау аймақтарын құру арқылы экотуризмді дамыту мәселелері ескерілуі тиіс.

Түлкібас ауданының табиғи рекреациялық ресурстары көп. Ауданның таулы аймақтары, минералды сулар, көлдер мен өзендер, ерекше флора мен фаунасы оны экологиялық туризм мен белсенді демалыс үшін өте қолайлы аймаққа айналдырады. Түлкібас ауданының туризмін дамыту үшін инфрақұрылымдарды жақсарту, экологиялық таза туризмді қолдау, ауылдық туризм мен минералды су курорттарын дамыту маңызды бағыттар болып табылады. Осы арқылы ауданның экономикалық әлеуетін арттырып, халықтың табиғатпен етене байланыс орнатуына мүмкіндік жасауға болады.

Түлкібас ауданының табиғи рекреациялық ресурстарының халықтың демалыс орындары ретінде пайдалану мүмкіндіктерін кеңейту үшін тағы да бірқатар аспектілерді қарастыруға болады. Бұл аймақтың табиғи әлеуетін толыққанды пайдалану үшін келесі маңызды бағыттар бойынша даму жұмыстарын жүргізуге болады.

1. Туризмнің әр түрлі түрлерін дамыту

Түлкібас ауданының табиғи ресурстарының кең ауқымы әртүрлі туризм түрлерін дамытуға мүмкіндік береді. Әсіресе экологиялық және мәдени туризм, сондай-ақ ауылдық туризм жоғары сұранысқа ие болуы мүмкін.

- **Экотуризм:** Ауданның экологиялық байлығы мен табиғи сұлулығын пайдаланып, экотуризмді дамытуға болады. Мұнда табиғат қорғау аймақтары мен қорықтар құру арқылы саяхатшылар мен

туристер табиғатты зақымдамай, оны толықтай зерттеп, тәжірибе алуға мүмкіндік алады. Қаратау тауларында экологиялық турлар мен табиғат зерттеушілеріне арналған бағдарлама ұсынылуы мүмкін.

- **Мәдени туризм:** Түлкібас ауданының тарихы мен мәдениетіне, халық дәстүрлері мен ұлттық қолөнеріне назар аудару маңызды. Ауылдық аймақтардағы дәстүрлі өмір мен қолөнерді таныстыру арқылы мәдени туризмді дамытуға болады. Мысалы, туристерге қолөнер шеберлерімен кездесіп, ұлттық кәдесыйлар жасау процесіне қатысу мүмкіндігін беру.

- **Ауылдық туризм:** Ауылдық өмірдің ерекшеліктері мен ұлттық дәстүрлерді көруге қызығушылық танытқан туристер үшін ауылдық туризм аса тартымды болады. Туристер жергілікті халықпен бірге егін егіп, мал баққан, ұлттық тағамдар дайындаған және өмір салтын ұстанған ауылдардың өмірін көреді.

2. Спорттық және белсенді демалыс түрлерін кеңейту

Түлкібас ауданы табиғаты спорттық демалысқа өте қолайлы. Ауданның тау жоталары мен өзендері әртүрлі белсенді спорт түрлерін дамытуға мүмкіндік береді.

- **Тау-шаңғы және сноубординг:** Қаратау мен оның айналасындағы таулы аймақтарда тау-шаңғы курорттарын дамытуға болады. Қыста тау-шаңғы мен сноубордингті дамыту үшін инфрақұрылымды жақсарту керек. Бұл туристер үшін қызықты және белсенді демалыс түрі болар еді.

- **Альпинизм және треккинг:** Тау жоталары мен шатқалдарды зерттеу үшін альпинизм мен треккинг түрлерін дамыту маңызды. Қаратау мен оның төңірегінде тау жоталарында альпинизм немесе ұзақ серуендер ұйымдастыру мүмкіндігі бар.

- **Велосипед туризмі:** Түлкібас ауданындағы таулы аймақтар мен табиғи ландшафттар велосипедпен серуендеуге өте қолайлы. Велосипедпен серуендеуге арналған арнайы жолдар мен маршруттар жасау арқылы экологиялық туризм мен спортты біріктіруге болады.

- **Су спорттары:** Өзендер мен көлдерде су спорты түрлерін дамыту мүмкіндігі бар. Жайлау мен көлдерде каноэ, байдарка, рафтинг сияқты су спорттары өте қызықты болар еді.

3. Жергілікті халықтың әлеуметтік және экономикалық жағдайын жақсарту

Табиғи ресурстарды пайдалану кезінде жергілікті халықтың экономикалық жағдайын жақсарту маңызды. Туризмді дамыту арқылы жергілікті тұрғындарға жұмыс орындары ашылып, ауыл шаруашылығы, қолөнер және басқа да салалар бойынша табыс табуға мүмкіндік беріледі.

- **Қонақ үйлер мен демалыс орындарын салу:** Туризмнің дамуы жергілікті тұрғындар үшін қонақ үйлер мен демалыс үйлерін салу, шағын кәсіпкерлікті дамыту мүмкіндігін береді. Сонымен қатар, туристерге қызмет көрсететін кафе, мейрамхана және басқа да орындар ашуға болады.

- **Қолөнер мен ұлттық өнімдер саудасын ұйымдастыру:** Ауылдардағы қолөнер шеберлеріне өз өнімдерін туристерге сату мүмкіндігін беру арқылы оларды экономикалық тұрғыдан қолдауға болады. Қолөнер бұйымдарын жасау, ұлттық киімдер мен тағамдарды дайындау – бұл да бір мүмкіндіктер.

4. Экологиялық тұрақтылық және қоршаған ортаны қорғау

Табиғи ресурстарды пайдалануда экологиялық балансқа назар аудару өте маңызды. Табиғатты сақтау және туристік қызметтерді экологиялық тұрғыда тұрақты ету үшін төмендегі шаралар қажет:

- **Табиғат қорғау аймақтарын құру:** Қаратау таулары мен өзендер айналасында табиғат қорғау аймақтарын құрып, экологиялық туризмді дамытуға болады. Мұнда тек табиғатқа зиян келтірмей серуендеуге мүмкіндік береді.

- **Қоқыстарды басқару және қалдықтарды өңдеу:** Туризмнің дамуы тұрғысынан қоқыстарды дұрыс басқару маңызды. Туристік аймақтарда қалдықтарды өңдеу жүйесін енгізу қажет.

- **Экотуризм туралы білім беру:** Қоршаған ортаны қорғаудың маңыздылығын түсіндіру мақсатында экотуризм және табиғатты қорғау туралы оқыту бағдарламаларын ұйымдастыру.

Түлкібас ауданында табиғи ресурстардың молдығынан, минералды су көздері мен емдік табиғи факторларды пайдаланатын бірнеше шипажай мен демалыс орындары бар. Түлкібас ауданының шипажайлары негізінен минералды сулармен емдеу, табиғи емдік әдістерді қолдану және денсаулықты қалпына келтіруге бағытталған қызметтер ұсынады. Әрине, аудандағы кейбір шипажайлар әлі толық дамымаған болуы мүмкін, бірақ олардың мүмкіндіктері мен болашағы зор.

**Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы, Дархан ауылы
№33 Б.Момышұлы атындағы жалпы орта білім беретін мектебі
Математика пәні мұғалімі
Тасбақ Наргиз Нурланқызы**

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕЙІНІН АРТТЫРУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Білім беру стандартына сәйкес "Математика" пәндік саласын зерттеу жалпы адамзаттық мәдениеттің бөлігі ретінде математика туралы идеялардың қалыптасуын, нақты процестер мен құбылыстарды сипаттауға және зерттеуге мүмкіндік беретін ғылымның әмбебап тілін, әртүрлі есептерді шешуде алған білімдерін қолдану дағдыларының қалыптасуын қамтамасыз етуі керек.

Қазіргі қоғамда математикалық білім берудің рөлі зор. Бұл ғылымды зерттеу логикалық ойлауды дамытуға, негізгі ақпаратты бөлуге мүмкіндік береді. Сабақтардағы есептерді шешу тәжірибеде ұқсас мәселелерді шешуді үйренуге мүмкіндік береді. Мұның бәрі білім алушылардың математикалық сауаттылығын - әлемдегі математиканың рөлін анықтау және түсіну, негізделген математикалық пайымдаулар айту және математиканы қазіргі және болашақтағы шығармашылық, қызығушылық танытатын және ойлайтын азаматқа тән қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін қолдану қабілетін қалыптастырады.

Жалпы білім беретін мектепте математиканы оқытудың тәрбиелік мақсаты-барлық оқушыларда математиканың негізінде жатқан білім жүйесін және алған білімдері мен дағдыларын саналы және шығармашылықпен пайдалану қабілетін қалыптастыру.

Жаңа технологиялар арқылы жас ұрпаққа сапалы білім беру және жақсы тәрбие беру, олардың өмір жолын табысты ету үшін барлық жағдайларды жасау үшін білім беруді әлеуметтендіру өте маңызды. Жаңа білім беру стандарты білімді өз бетінше игере алатын және оны әртүрлі өмірлік жағдайларда қолдана алатын тұлғаны қалыптастыруды қамтамасыз ететін заманауи білім беру технологияларына көшуді талап етеді. Осыған байланысты сабақтарда оқытудың заманауи технологияларын тиімді пайдалану қажеттілігі туындайды.

Соңғы онжылдықта мектептегі оқыту тәжірибесіндегі ең танымал әдістердің бірі жобалар әдісі болды, ол бастапқыда кез-келген практикалық салада оқушылардың арнайы зерттеу қызметін ұйымдастыру деп түсінілді. Бүгінгі таңда біздің елде математиканы оқытуда жоба әдісін қолдану туралы көп ақпарат жоқ. Әлбетте, пәннің күрделілігі көбінесе мұғалімнің дәстүрлі ұстанымын негіздейді, өйткені балаларға жаңа нәрселерді өз бетінше үйренуге жағдай жасаудан гөрі стандартты мысалдардың белгілі бір санын егжей-тегжейлі түсіндіру және "шешу" оңайырақ.

Математика пәнінің мұғалімі үшін бұл әдістің ең тартымды жері – білім беру жобасымен жұмыс істеу барысында оқушылар:

- жүйелі ойлау негіздері туады;
- гипотеза қою, есептер құрастыру, дәлелдер іздеу дағдылары қалыптасады;
- шығармашылық қабілеттерін, қиялын дамыту;
- мақсаттылық пен ұйымшылдыққа, парасаттылық пен іскерлікке, белгісіздік жағдайында бағдарлай білуге тәрбиеленеді.

Мәселелік оқыту – оқушының ойлауын белсендірудің тиімді құралдарының бірі. Мәселелік оқытуда қол жеткізілетін іс-әрекеттің мәні оқушының нақты материалды талдап, оған өз бетімен жаңа ақпаратты алу үшін әрекет етуінде. Басқаша айтқанда, бұл бұрын алынған білімнің көмегімен білімді кеңейту,

тереңдету немесе бұрынғы білімді жаңаша қолдану. Мұғалім де, кітап та бұрынғы білімнің жаңаша қолданылуын бере алмайды, оны оқушы өзі іздейді және табады, сәйкес жағдайға қояды.

Оқытудың бұл түрінің сәттілігі мәселелік деңгейге байланысты, ол мыналармен анықталады: осы мәселе шеңберінде оқушыларға белгілі және белгісіз қатынастардан туындайтын мәселенің күрделілік дәрежесі, мәселелік жағдай оқушыны таң қалдыруы, оның қызығушылығын, түсінуге деген ұмтылысын тудыруы маңызды; мәселені шешу процесінде оқушылардың шығармашылық қатысуының үлесі (жеке және ұжымдық). Оқушылардың мәселені шешу кезінде алатын ақпараты оқу жоспарында және практикалық қолдануда маңызды болуы керек.

Талдауды қолдана отырып есептерді шешу әдісі оқушылардың зерттеушілік, демек, ойлау әрекеттерін белсендіруге көмектеседі. Математика пәнінен тапсырмалар мектеп оқушыларының ой-өрісін ынталандырады, олардың оқу іс-әрекетін ғылыми ізденістерге жақындатады, оларды белгілі бір дәрежеде ғылыми танымның кезеңдерімен, әдістерімен және құралдарымен таныстырады, әрине, оқушыларды олардың болашақ практикалық іс-әрекетіне дайындайды.

Белсенді ойлау әрекеті үшін әртүрлі тапсырмалар өте пайдалы, оларды шешу процесі жоғары психикалық шиеленіспен, тәуелсіз ізденіспен, дәлелдермен, пайымдаулармен сипатталады. Есептерді шешу талдау және синтездеу, абстракциялау, салыстыру, нақтылау, жалпылау сияқты ақыл-ой операцияларын барынша жұмылдырады және дамытады, оқушыларды осы операцияларды өзінің танымдық іс-әрекетінде дұрыс қолдануға үйретеді. Бұл процесс сабаққа эмоционалды жандандырады, осы пәнге деген қызығушылықты арттырады.

Математика - ең қиын пәндердің бірі. Егер оқушы сабақта мұқият тыңдамаса, жақсы нәтижеге жету оңай емес. Қызығушылық жоқ жерде оқушылардың өзін-өзі зерттеуі де төмендейтіні белгілі. Ақпараттық технологиялар балаға өз бетінше іздеуге және шешім қабылдауға көмектеседі, оқушыларға басқа қарапайым технологиялық оқыту құралдарымен салыстырғанда сапалы білім беріп қана қоймайды, сонымен қатар оқушылардың интеллектуалды және шығармашылық қабілеттерінің дамуына оң әсер етеді.

Математика сабақтарында мультимедиялық презентацияны жиі қолдану сабақтың сапасын едәуір арттыратыны сөзсіз. Мультимедиа мотивацияны, коммуникативтік қабілеттерді дамытуға мүмкіндік береді, дағдыларды қалыптастыруға, білім қорын толықтыруға, сондай-ақ ақпараттық сауаттылықты дамытуға мүмкіндік жасайды. Математика сабақтарындағы слайдтардың көмегімен тақтадағы мысалдарды, тапсырмаларды көрсете алуға, ауызша есептеулер тізбегін жасауға, тест жазу кезінде оқушының білімін тексеруге болады. Мұндай сабақтар кезінде сыныптағы қарым-қатынас жақсарады. Оқушылар тапсырманы өз сөздерімен түсіндіреді, компьютерден қорқу жоғалады, күрделі тапсырмаларды қызығушылықпен орындауға тырысады. Өзін-өзі бақылау практикалық тапсырмаларды орындау кезінде қалыптасады.

Оқу білімін игеру кезінде оқушылардың ойлау процестерін жандандыру мақсатында оқушылардың ойлау белсенділігін, олардың білім сапасын арттыратын салыстыру әдісін қолдану өте тиімді. Зерттелетін материал терең түсініледі, жадта мықтап сақталады. Салыстыру ойлау процестерінің өнімділігінің негізгі шарты ғана емес, сонымен қатар толыққанды аналитикалық және синтетикалық ақыл-ой операцияларын жүзеге асырудың шарты болып табылады. Бұл жеке белгілерді бөліп көрсету, әртүрлі заттар мен құбылыстарға тән жалпы және әртүрлі белгілерді табу және осыған сүйене отырып, оларды жалпылау, тұжырымдамаға келтіру, яғни салыстыру кез-келген абстракция мен кез-келген жалпылаудың міндетті шарты ретінде әрекет ететін психикалық белсенділікті білдіреді. Осылайша, мұғалімнің математика сабақтарында оқытудың заманауи белсенді әдістерін жүйелі қолдануы білім алушының оқу іс-әрекетін және оны жүзеге асыратын жалпы білім беру дағдыларын қалыптастыруға қолайлы жағдай жасайды.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Заика, В. Как научиться учиться легко: Методические рекомендации по психогигиене и развитию познавательных процессов / – Харьков: ХГУ, 2013. – 52с.;
2. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе. От действия к мысли: пособие для учителя / (А.Г. Асмолов, Г.В. Бурменская, И.А. Володарская и др.); под ред. А.Г. Асмолова. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 2010;
3. Михеева Ю.В. Проектирование урока с позиции формирования универсальных учебных действий. Статья. Учительская газета, 2012.

**Абай облысы, Бородулиха ауданы, Новая Шульба селосы
"Владимир Комаров атындағы орта мектебі" КММ
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Кабдосова Назигуль Темиржановна**

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ НЕГІЗГІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Қазіргі уақытта Қазақстанда әлемдік білім кеңістігіне енуге бағытталған жаңа білім беру жүйесі қалыптасуда. Бұл процесс педагогикалық теория мен оқу-тәрбие процесінің практикасындағы елеулі өзгерістермен қатар жүреді. Оқыту парадигмасының өзгеруі деп басқа тәсілдердің, заңдылықтардың, көзқарастардың, мінез-құлық пен педагогикалық менталитеттің пайда болуы қабылданады.

Оқушылардың негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыру қазіргі мектептің орталық мәселелерінің бірі деп айтуға болады, өйткені олар белсенділік көзі болып табылады және оқушының тұлғалық құзыреттіліктерін дамыту қызметін атқарады. Оқытудағы құзыреттілікке негізделген әдіс осы мәселені шешуге көмектесуге арналған.

Педагогика ғылымдарының докторы Хуторский А.В.-ның түйінді құзыреттер теориясын басшылыққа алатын болсақ, онда мұғалімнің мектепте қалыптастыратын негізгілері, менің ойымша, тәрбиелік, танымдық, ақпараттық, коммуникативті, әлеуметтік.

Оқу-танымдық құзыреттіліктер:

- мақсат қою және оған жетуді ұйымдастыру, мақсатынды түсіндіре білу;
- өзінің оқу-танымдық қызметін жоспарлауды, талдауды, рефлексияны, өзін-өзі бағалауды

ұйымдастыру;

• бақыланатын фактілерге сұрақтар қою, құбылыстардың себептерін іздеу, зерттелетін мәселеге қатысты түсінгенін немесе түсінбегенін көрсету;

• танымдық тапсырмаларды қойып, гипотезаларды алға қою; бақылау немесе эксперимент жүргізу шарттарын таңдау, нәтижелерді сипаттау, қорытынды тұжырымдау;

- өз зерттеулерінің нәтижелері туралы ауызша және жазбаша сөйлеу;
- дүниенің суретін қабылдау тәжірибесі болуы.

Ақпараттық құзыреттер:

• әртүрлі ақпарат көздерімен: кітаптармен, оқулықтармен, анықтамалықтармен, интернетпен жұмыс істеу дағдыларының болуы;

• қажетті ақпаратты өз бетінше іздеу, шығару, жүйелеу, талдау және таңдау, оны жүйелеу, түрлендіру, сақтау және беру;

- ақпараттық ағындарды шарлау, олардағы негізгі және қажеттіні бөліп көрсете білу;

- БАҚ арқылы таратылатын ақпаратты саналы түрде қабылдай білу;

- ақпараттық құрылғыларды пайдалану дағдыларын меңгеру;

• білім беру мәселелерін шешу үшін ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды қолдану: аудио және бейне жазба, электрондық пошта, Интернет.

Коммуникациялық құзыреттер:

- өзін ауызша және жазбаша көрсете білу, сауалнама, хат, құттықтау жазу;

- өз сыныбын, мектебін, елін таныстыра алу;

• басқа адамдармен қарым-қатынас жасаудың өзіндік тәсілдері; ауызша сөйлеу, сұрақ қоя білу, тәрбиелік диалогты дұрыс жүргізу;

- сөйлеу әрекетінің әртүрлі түрлерін меңгеру (монолог, диалог, оқу, жазу);

• топтағы бірлескен іс-әрекеттің өзіндік әдістері, қарым-қатынас жағдайындағы іс-әрекет тәсілдері; ымыраға келу мүмкіндігі;

• әртүрлі ұлттық қауымдастықтар мен әлеуметтік топтардың тарихи тамырлары мен дәстүрлерін білу негізінде қоғамда жағымды қарым-қатынас дағдыларына ие болу.

Әлеуметтік құзыреттер:

• типтік әлеуметтік рөлдерді орындауда білімі мен тәжірибесі болуы: отбасылық және шаруашылық саласындағы күнделікті жағдайларда әрекет ете білу;

- қоршаған әлемде, отбасындағы, ұжымдағы, мемлекеттегі өз орны мен рөлін, өз қызметінде өмір сүрген өзіндік мәдени нормалар мен дәстүрлерді, бос уақытты ұйымдастырудың өзіндік тиімді тәсілдерін анықтау;

- Қазақстандағы және басқа елдердегі әлеуметтік нормалар мен құндылықтар жүйесі туралы түсініктері болуы;

- еңбек қатынастары саласында жеке және әлеуметтік игіліктерге сәйкес әрекет етуге, еңбек және азаматтық-құқықтық қатынастар этикасына ие болу;

- оқырманның, тыңдаушының, орындаушының, көрерменнің, жас суретшінің, жазушының көркемдік-шығармашылық құзыреттілік элементтерін меңгеру.

Бұл құзыреттердің барлығы кешенді және әртүрлі пәндік және «пәннен тыс» салаларда қалыптасады.

Құзыреттілік негізі – дербестік. Құзыретті тұлға – әр түрлі жағдайларда жауапкершілікті өз мойнына ала алатын, өз білімінің шекарасын кеңейтіп, оны жетілдіруге дайын жан-жақты дамыған тұлға.

Орта мектепке қатысты құзыреттілік мыналарды білдіреді:

1. Іздеу – қоршаған ортаны сұрау, мұғаліммен кеңесу, ақпарат алу; ойлану - қарым-қатынас орнату, белгілі бір мәлімдемеге сыни көзқараспен қарау, мәлімдемеде позицияны алу және өз көзқарасын дамыту.

2. Ынтымақтастық – топта жұмыс істей білу, шешім қабылдау, келіспеушіліктер мен жанжалдарды шешу, келіссөздер жүргізу, өз міндеттерін орындау.

3. Іске кірісу - топқа немесе командамен жұмысты ұйымдастырып, үлес қосу;

4. Бейімдеу – ақпарат пен коммуникацияның жаңа технологияларын қолдану, қиындықтарға табандылықпен қарсы тұру, жаңа шешімдерді табу.

Осылайша, жаңа ұрпақ стандарттары белсенді, шығармашыл, интеллектуалды дамыған, әмбебап оқу іс-әрекетін меңгерген, оқуға қабілетті және ынталы тұлғаны қалыптастыруды көздейді.

Оқушылардың құзыреттіліктерінің қалыптасу динамикасы оқу процесін ұйымдастыруға байланысты. Қазақ тілі сабақтарында оқушылар зерттелетін орфографиялар мен тілдік ұғымдардың күрделі ғылыми атауларын түсінбеу мәселесімен жиі кездеседі. Бұл жағдай бағдарламалық материалды оқуды қиындатады және қазақ тілі сабақтарында негізгі құзыреттіліктерді қалыптастыруға мүмкіндік бермейді.

Бұл мәселені шешу үшін балалардың өздері оқулық мазмұнына сүйене отырып, сабақтың тақырыбын тұжырымдау керек. Содан соң сұрақтар қою арқылы білім жаңартылады: «Осы затты, құбылысты, техниканы т.б. өміріңізде қай жерде кездестірдіңіз? Бұл білім өмірде қай жерде пайдалы болады деп ойлайсыз?». Осы сұрақтарға жауап бере отырып, оқушылар өз бетінше танымдық әрекетке ұмтылады. Білімді шындықтан алу және оқу-танымдық мәселелердің әдістерін меңгеру бар. Балалар өз бақылаулары мен зерттеулеріне сүйене отырып, өз бетінше қорытынды жасайды. Сыныптағы осындай жұмыс барысында оқушылардың бойында бірқатар негізгі оқу-танымдық, ақпараттық, коммуникативті білім беру құзыреттіліктері қалыптасады.

Тіл – мәдениеттің бір бөлігі, ал мәдениет – тілдің бір бөлігі, мәдени білімсіз оны қарым-қатынас құралы ретінде зерттеу мүмкін емес. Оқушыларды тілдің мәдениетаралық құрамдас бөлігімен таныстыру суреттерді, сызбаларды, иллюстрацияларды, диаграммаларды, әртүрлі типтегі мәтіндерді пайдалана отырып жүзеге асырылуы мүмкін. Білім алушылардың бойында ұлттық-мәдени компонентті қалыптастыру оқытылатын тілдің тарихымен, салт-дәстүрімен, көрнекті адамдарымен танысуды ғана емес, ең алдымен оқушыларға тікелей жағдайда пайдалы болатын білім алуды қамтиды. Сабақта өтілетін тақырыптың да туған ел тарихына, адамдық қадір-қасиетіне деген қызығушылығын оятуға, ар-намыс пен ар-ожданды сақтауға, еңбекқорлыққа тәрбиелеуге ықпал ететін тәрбиелік мәні бар.

Қазақ тілі – баланың рухани өмірінде шешуші рөл атқаратын пән. Ол білімнің, ойлаудың, дамытудың құралы, шығармашылық байыту мүмкіндіктеріне бай. Бүкіл таным ағымы тіл арналары арқылы өтеді: ұғымдар сөз арқылы сіңеді, ойлау мен сөйлеу тіл формаларында құрылады. Сөз өз кезегінде интеллектіні дамыту арнасы болып табылады.

Оқушылардың тілдік ортадан тыс коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін қазақ тілі сабағын коммуникативтік жаттығулармен қанықтыру жеткіліксіз.

Шығармашылық және зерттеушілік әрекетке қосыла отырып, 5-6 сынып оқушылары жалпы ғылыми зерттеу әдістерін: абстракция және нақтылау, талдау және синтез, салыстыру, қарама-қайшылық, ранжирлеу, корреляцияны меңгеріп қана қоймайды, сонымен қатар өз көзқарасын қорғай білу, қызығушылық таныту және диалогта талқылау қабілетін дамытады. Бұл - бірінші қадам.

Екіншісін жоғары сынып оқушылармен бірге нақты теориялық зерттеу әдістерінің ерекшеліктерімен, әдеби дереккөздерді талдаумен, өзіміздің шығармашылық іс-әрекетімізбен, концептуалды-терминологиялық жүйемен, мәселелік жағдаяттардың гипотезасын құрумен, бастапқы модельдеумен таныстырған кезде қолға аламыз.

Осы әдіспен дайындалған жоғары сынып оқушылары үшінші қадамға - зерттеудің нақты ғылыми әдістерін (бақылау және өзін-өзі бақылау, өз тәжірибесі мен сыныптастарының тәжірибесін жалпылау), ғылыми жобаларға қатысуға қабілетті бола түседі. Бұл процесс қиын әрі көп уақытты қажет етеді және әртүрлі заманауи білім беру технологияларының фрагменттерін сәтті үйлестіру арқылы ғана мүмкін болады.

Қазақ тілін оқыту әдістемесінің мазмұнын өзгерту мыналарға байланысты жүзеге асырылады:

- сөздік және орфографиялық жұмыс барысында қосымша сөздік қорын енгізу, оқығанды бекіту, қайталау және жалпылау;
- сабақтың әр кезеңдерінде мақал-мәтелдерді, фразеологиялық бірліктерді қолдану ауқымын арттыру;
- ұғымдармен жұмыс көлемін кеңейту;
- сабақ мазмұнына оқу-танымдық сипаттағы әртүрлі мәтіндерді енгізу.

Қорытындылай келе, бұл бағыттағы жүйелі жұмыс қазақ тілін оқыту стандарттарына қол жеткізуге кепілдік береді және әмбебап оқу іс-әрекетін меңгерген, оқуға қабілетті және ынталы белсенді, шығармашыл, интеллектуалды дамыған тұлғаны қалыптастыруға ықпал ететінін айтқым келеді.

Батыс Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының Бәйтерек ауданы білім беру бөлімінің

“Новенькое жалпы орта білім беретін мектебі” КММ

Математика пәні мұғалімі

Туманова Балмира Сундеткалиевна

ТҮЛҒАҒА БАҒЫТТАЛҒАН ӘДІС – МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНЫҢ САПАСЫН АРТТЫРУДЫҢ КІЛТІ

Педагогика мен білім беру психологиясында бүгінгі күнге дейін оқушыға бағытталған оқытудың мәнін анықтауға әртүрлі талпыныстар жасалды. И.С. Якиманскаяның пікірінше, оқушыны бүкіл оқу-тәрбие процесінде негізгі әрекет етуші тұлға ретінде тану тұлғалық-бағдарлы педагогика болып табылады. Оқушыға бағдарланған оқыту моделін құру кезінде келесі ұғымдарды ажырату қажет.

- Көпдеңгейлі тәсіл – бұл білім алушыға қолжетімді бағдарламалық материалдың күрделілігінің басқа деңгейіне бағдарлау.
- Сараланған тәсіл – сыртқы (дәлірек айтқанда аралас) саралау негізінде білім, қабілет, оқу орнының түріне қарай балалар топтарын тандау.
- Индивидуалды тәсіл – балаларды біртекті топтарға бөлу: оқу үлгерімі, қабілеттері, әлеуметтік (кәсіби) бағыттылығы бойынша.
- Субъективті-тұлғалық көзқарас - бұл әр балаға бірегейлікке, ұқсастыққа, ерекшелікке қарағандай қатынаста болу.

Жеке тұлғаға бағытталған сабақ дәстүрлі сабаққа қарағанда, ең алдымен «мұғалім – оқушы» әрекетінің түрін өзгертеді. Бұйрық беру стилінен мұғалім нәтижелерді талдауға емес, оқушылардың процессуалдық әрекетіне назар аудара отырып, ынтымақтастыққа көшеді. Оқушының позициясы өзгереді – ынталы орындаудан белсенді шығармашылыққа қарай оның ойлауы рефлексиялық, яғни нәтижеге бағытталған сипатта болады. Сыныпта қалыптасатын қарым-қатынастардың сипаты да өзгереді. Ең бастысы, мұғалім тек білім беріп қана қоймай, оқушылардың жеке тұлғасын дамытуға оңтайлы жағдай жасауы керек. Тұлғаға бағытталған сабақтың дәстүрлі сабақтан айырмашылығы неде?

1. Мақсат қою. Мақсаты – оқушыны дамыту, әр сабақта оны оқуға, өзін-өзі дамытуға мүдделі субъектіге айналдыратын оқу әрекеті қалыптасатындай жағдай жасау. Сыныпта мұғалім мен оқушы арасында тұрақты диалог болады.

2. Мұғалімнің іс-әрекеті. Оқушы бірлескен әзірлемелерге сүйене отырып, өз бетінше ізденіс жүргізетін оқу қызметін ұйымдастыру. Орталық тұлға – оқушы. Мұғалім арнайы жетістік жағдайын жасайды, оқушыны қолдайды, жігерлендіреді.

3. Оқушының белсенділігі. Оқушы мұғалім іс-әрекетінің субъектісі болып табылады. Белсенділік мұғалімнен емес, баланың өзінен келеді. Дамушы сипаттағы мәселелік-ізденіс және жобалық оқыту әдістері қолданылады.

4. Субъективті «Мұғалім – оқушы» қатынасы. Мұғалім бүкіл сыныппен жұмыс жасай отырып, оқушының жеке мүмкіндіктерін дамытуға, соның ішінде оның рефлексиялық ойлауын және өзіндік пікірін қалыптастыруға жағдай жасай отырып, әрбір адамның жұмысын нақты ұйымдастырады.

Сабақтың оқу мақсаттарын келесідей тұжырымдауға болады: бұрын зерттелген материалдар негізінде жаңа білім алу; жаңа ұғымдарды енгізу.

Жаңа материалды тереңірек меңгеру үшін бұрын алынған білімді қайталау дегенді білдіретін негіз қажет екенін білеміз. Сабақтың тәрбиелік міндеттері мынадай дамытушылық мақсаттарды қоюға мүмкіндік береді: оқушылардың математикалық сөйлеуін, талдау, логикалық ойлау қабілетін дамыту. Оқушыларды өзгенің пікірін құрметтеуге, тыңдай білуге, өз-өзіне адекватты баға бере білуге, пәнге қызығушылыққа, өз біліміне деген жауапкершілікке тәрбиелеуді жалғастыру қажет.

Осы мақсаттарға сүйене отырып, келесі оқу-тәрбиелік сәттерді жоспарлауға болады.

1. Тәрбие жұмысының мәдениетін мақсат етіп қойған ұйымдастыру сәті.

2. «Табыс жағдайын» құру. Ол өткен сабақтарда алған білімдерін қайталау арқылы өтуі керек. «Табыс жағдайы» оқушының өзіне деген сенімін оятады. Балаларда жақсы нәтижеге жетуге деген ұмтылыс бар. Бұл кезеңде оқушылар күрделіліктің үш деңгейіндегі тапсырманы орындай алады (деңгейді саралау). Оқушыға қабілетіне қарай тапсырманы өзі таңдау құқығы беріледі. Содан кейін әркім өзін-өзі тексеру арқылы өз жұмысын бағалайды, қателерін талдайды, есепке алады, себептерін белгілейді. Бұл осы тақырыппен қайтадан жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Табысты әрбір оқушы сезінуі керек.

3. Оқу міндеттерін анықтау (белгілеу). Жаңа материалды меңгеру мәселелік жағдайды құру және оны шешу арқылы өтеді. Бұрын оқылған материал негізінде балалар мұғаліммен бірге не білетінін, нені әлі білмейтінін анықтайды.

4. Жаңа білімді «ашу». Бұл кезеңде әрбір оқушы мәселенің шешімін іздеуге, демек, белсенді танымдық әрекетке тартылуы керек. Әр сабақта баланың жаңалық ашу қуанышын сезінуі, оның өз күшіне сенімі мен танымдық қызығушылығының қалыптасуы маңызды.

5. Бастапқы бекіту. Осы сәттегі басты міндет - пайымдау қабілеті. Балалар, тағы да тақырыпты түсіну үшін тапсырмаларды өздері таңдайды (қарқынына қарай, қабілетіне қарай). Бұл тапсырмаларды саралауға, жұмысқа әркімнің белсенді танымдық іс-әрекетін қосуға, микротоптардағы атмосфера арқылы бір-біріне деген ізгі ниетті, сыйластықты тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

6. Өздік жұмыс. Бұл кезеңде алған білімдерін қайталау, бекіту. Негізгі мақсат - әрекеттің туынды алгоритмдерін жаттықтыру.

7. Қорытындылау – дәстүрлі сәт. Білім алушылар тұжырымдауды жақсы меңгеруі керек. Бұл кезең мыналарды қамтиды:

- көзделген мақсаттарға жету мүмкін болды ма деген сұрақты шешу;
- оқытудың нақты нәтижелерін талдау, жетістіктерді, табыстарды, кемшіліктерді, қате есептеулерді анықтау;
- тақырып бойынша одан әрі жұмыс жоспарына қажетті нақтылаулар, өзгерістер енгізу.

8. Соңғы кезең үй тапсырмасын беруге бағытталған және сабақ соңында рефлексия сәті орындалады.

Сабақтың әр кезеңі бір-бірімен тығыз байланысты болуы керек.

Менің ойымша, мектеп оқушыларының білімін дараландыру мәселесі өзекті мәселелердің бірі болып табылады. «Әр бала өз бетінше және өз күрделілік деңгейінде оқиды» қағидасы менің жұмысымның жүйесін анықтайды. Дұрыс ұйымдастырылған өзіндік жұмыс оқушылардың шығармашылық белсенділігін қалыптастыруға көп септігін тигізеді. Оның мәні мұғалімнің тікелей қатысуынсыз, бірақ оның нұсқауы бойынша және оның бақылаусыз басқаруымен және бақылауымен оқушының орындауында жатыр.

Математика, басқа пәндер сияқты, оқуға қажетті дағдыны, орындалатын әрекеттерге өзін-өзі бақылауды жүзеге асыру дағдысын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Оқушылардың бойында орындалған жұмысты өзін-өзі тексеру дағдысын қалыптастыру үшін мұғалімнің ерекше жұмысы қажет.

Білім алушылардың дербестігін дамыту мәселесіне назар аудару оның жалпы білім беруде ғана емес, сонымен қатар оқушыларды болашақ жұмысына дайындауда маңызды рөл атқаратындығымен қамтамасыз етіледі. Ол оқуды бітіргеннен кейін қай салада жұмыс істейтініне қарамастан кез келген адамға қажет. Осылайша, оқытудағы оқушыға бағытталған әдіс – тәрбие мен оқытудың ең маңызды принципі. Бұл міндетті оқу жоспарлары бойынша оқыту, сынып-сабақ жүйесі жағдайында әрбір оқушыға тиімді көңіл бөлуді, оның шығармашылық даралығын білдіреді, әр оқушының сапасын арттыру мен дамыту үшін фронтальды, топтық және жеке тапсырмаларды біріктіруді көздейді.

Бүгінде оқушыға бағытталған әдісті оқыту процесінде қолдану нәтижесінде әр оқушының мүмкіндіктері мен қабілеттерін ескере отырып, олардың танымдық белсенділігі, интеллектуалдық белсенділігі ойдағыдай дамып келеді.

Алматы облысы, Алматы қаласы
Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Физика-информатика мамандарын даярлау мамандығының студенттері
Қасымхан Мирас Мұратұлы, Қойшанов Нұрсұлтан Нұрлаұлы
Жетекшісі: Сұлтанова Құндыз Жолдасбайқызы

ҒАРЫШТЫҚ ЖЫЛДАМДЫҚТАР

Аннотация. Бұл мақалада ғарыштық жылдамдықтар ұғымы, олардың физикалық негіздері, есептеу әдістері және практикалық маңызы қарастырылады. Бірінші, екінші, үшінші және төртінші ғарыштық жылдамдықтардың мәні, олардың математикалық сипаттамалары және ғарыштық зерттеулердегі рөлі талқыланады. Сонымен қатар, зымырандық технологиялар мен гравитациялық маневрлердің ғарыштық жылдамдықтарға жетудегі маңызы қарастырылады.

Кілт сөздер: ғарыштық жылдамдықтар, тартылыс өрісі, орбиталық қозғалыс, зымырандық технологиялар, гравитациялық маневр.

Аннотация. В данной статье рассматривается понятие космических скоростей, их физические основы, методы расчета и практическое значение. Анализируются первая, вторая, третья и четвёртая космические скорости, их математические характеристики и роль в космических исследованиях. Также рассматривается значение ракетных технологий и гравитационных манёвров для достижения космических скоростей.

Ключевые слова: космические скорости, гравитационное поле, орбитальное движение, ракетные технологии, гравитационный манёвр.

Annotation. This article examines the concept of cosmic velocities, their physical foundations, calculation methods, and practical significance. The first, second, third, and fourth cosmic velocities, their mathematical characteristics, and their role in space exploration are analyzed. Additionally, the significance of rocket technologies and gravitational maneuvers in achieving cosmic velocities is discussed.

Key words: cosmic velocities, gravitational field, orbital motion, rocket technologies, gravitational maneuver.

Ғарыш кеңістігін игеру – адамзат өркениетінің ең ауқымды жетістіктерінің бірі. Бұл саладағы негізгі физикалық ұғымдардың бірі – ғарыштық жылдамдықтар. Бұл жылдамдықтар аспан денелерінің қозғалысын сипаттау, ғарыш аппараттарының траекториясын есептеу және Жердің тартылыс өрісінен шығу үшін қажет жылдамдықтарды анықтау мақсатында қолданылады. Ғарыштық жылдамдықтардың мәнін тереңірек түсіну үшін Ньютон механикасы [1], Кеплер заңдары және энергияның сақталу заңы [2] негізінде олардың физикалық сипаттамалары қарастырылады.

Бірінші ғарыштық жылдамдық – бұл ғарыштық аппараттың Жер бетіне қайта құламай, төмен орбитада тұрақты қозғалыста болуы үшін қажет жылдамдық. Бұл жылдамдықтың шамасы Жер үшін 7,91 км/с құрайды, алайда ол планетаның ауырлық күшіне және радиусына байланысты өзгеруі мүмкін. Егер дене осы жылдамдыққа жетсе, онда ол орталық дененің тартылыс күшін теңестіре отырып, айналмалы қозғалысқа түседі. Мұндай қозғалыс еркін құлау жағдайындағы орбиталық қозғалыстың бір көрінісі болып табылады. Бұл құбылысты алғаш болып Исаак Ньютон өзінің «зеңбірек ядросы» тәжірибесі арқылы теориялық тұрғыдан сипаттаған.

Бірінші ғарыштық жылдамдықты есептеу үшін Ньютонның бүкіләлемдік тартылыс заңы және центрге тартқыш үдеу теңдеулері қолданылады [1]. Бұл жылдамдық серіктерді төмен орбитаға шығару үшін маңызды. Жер маңындағы жасанды серіктердің көпшілігі осы жылдамдықпен қозғалады. Халықаралық ғарыш станциясы (ХҒС) шамамен 400 км биіктікте 7,66 км/с жылдамдықпен айналады [4]. Егер жылдамдық бұдан төмен болса, онда серік Жерге қайта құлап түседі, ал егер жоғары болса, ол эллипстік орбитаға шығып, ақырында Жердің тартылыс өрісінен құтылуы мүмкін.

Екінші ғарыштық жылдамдық – бұл дененің Жердің тартылыс өрісінен толық шығып, Күн жүйесіндегі еркін қозғалысты бастау үшін қажет жылдамдық. Оның 11,2 км/с-қа тең екендігі белгілі, бірақ бұл мән тек бастапқы қозғалыс Жердің бетінен басталған жағдайда қолданылады. Егер дене бастапқыда белгілі бір биіктіктен қозғалысқа түссе, онда оған қажет жылдамдық азаяды [3]. Бұл жылдамдықтың физикалық мәнін түсіну үшін энергияның сақталу заңына сүйенеміз: дененің толық механикалық энергиясы оң мәнге ие болғанда, ол шексіз қашықтыққа дейін кете алады [2].

Бұл жылдамдыққа жеткен объект енді Жердің тартылыс өрісіне қайта оралмайды, яғни гравитациялық байланыстан босайды. Бұл құбылыс ғарыштық зондтарды Күн жүйесінің басқа денелеріне бағыттау үшін пайдаланылады. Мысалы, "Луна-1" аппараты 1959 жылы Жерден екінші ғарыштық жылдамдықпен ұшырылып, Айға бағытталған алғашқы зонд болды [7]. Сондай-ақ, Марсқа, Шолпанға және басқа планеталарға аттандырылатын аппараттар да дәл осы жылдамдыққа жақын мәндерге ие болуы тиіс.

Үшінші ғарыштық жылдамдық – Күн жүйесінің тартылыс өрісінен толық шығу үшін қажетті минималды жылдамдық. Оның мәні шамамен 16,7 км/с құрайды, бірақ нақты көрсеткіш дененің бастапқы орбитасына және Күнге қатысты қозғалысына байланысты өзгеруі мүмкін. Егер ғарыш аппараты Жердің тартылыс өрісінен босап шыққаннан кейін Күн жүйесін тастап шығу үшін осы жылдамдыққа ие болса, онда ол енді Күнге байланыссыз қозғалады [5].

Үшінші ғарыштық жылдамдықты ең алғаш "Вояджер-1" және "Вояджер-2" ғарыштық аппараттары еңсерді [7]. Бұл зондтар Жерден екінші ғарыштық жылдамдықпен ұшырылғанымен, олардың жылдамдығы гравитациялық маневрлердің көмегімен артты. Яғни, олар Юпитер мен Сатурнның тартылыс өрістерін пайдаланып, қосымша үдеу алып, ақырында Күн жүйесінен шығатын траекторияға түсті. Бүгінде бұл аппараттар жұлдызаралық кеңістікті зерттеуді жалғастыруда және олардың қозғалысы осы жылдамдықтың маңызды екенін көрсетеді.

Төртінші ғарыштық жылдамдық – біздің Галактиканың (Құс жолы) тартылыс өрісінен толық шығу үшін қажет жылдамдық. Бұл жылдамдықтың нақты мәнін анықтау қиын, себебі ол Галактиканың құрылымы мен оның гравитациялық өрісінің таралуына байланысты өзгеріп отырады. Дегенмен, шамамен 500 км/с - 1000 км/с аралығында болуы мүмкін деп болжанады [6].

Төртінші ғарыштық жылдамдық негізінен гипотетикалық ұғым болып табылады, себебі қазіргі технологиялардың көмегімен мұндай жылдамдыққа жету мүмкін емес. Дегенмен, кейбір жұлдыздар бұл жылдамдыққа ие болуы мүмкін. Ғалымдар Галактиканың орталығында орналасқан аса массивті қара құрдым айналасында қозғалатын жұлдыздардың тартылыс өрісінен босап шығып, жұлдызаралық кеңістікте еркін ұшып кетуі мүмкін екенін айтады [8]. Сондай-ақ болашақта жаңа зымырандық технологиялар дамыса, адамзаттың басқа галактикаларға саяхат жасауына мүмкіндік туады.

Ғарыштық жылдамдықтарды есептеу кезінде Ньютон механикасы, энергияның сақталу заңы және Кеплер заңдары қолданылады [1]. Бұл жылдамдықтар Жердің айналу жылдамдығына, бастапқы биіктікке

және қозғалыс бағытына тәуелді болады. Ғарыштық аппараттарды іске қосу кезінде осы факторлардың барлығы ескеріледі [4].

Зымырандық технологиялардың дамуы ғарыштық жылдамдықтарды игерудің негізгі факторы болып табылады. Қазіргі заманғы зымырандар көп сатылы конструкцияны қолдану арқылы қажетті жылдамдықтарға жетуді қамтамасыз етеді. Сондай-ақ ғарыш аппараттарының жылдамдығын арттыру үшін гравитациялық маневр әдісі қолданылады [3].

Қорытынды: Ғарыштық жылдамдықтар – астрофизика мен ғарыштық инженериядағы негізгі ұғымдардың бірі. Олар ғарышты игеру, зымырандық технологияларды дамыту және Күн жүйесінен тыс кеңістіктерді зерттеу үшін маңызды. Ғарыштық жылдамдықтардың теориялық негіздері Ньютон механикасы [1] мен салыстырмалылық теориясында жатыр. Оларды зерттеу және игеру адамзаттың болашақ ғарыштық миссияларын жүзеге асыруда шешуші рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Сивухин Д.В. Общий курс физики. Т. 1. Механика. – М.: ФИЗМАТЛИТ, 2005. – 560 с.
2. Ландау Л.Д., Лифшиц Е.М. Теоретическая физика. Т.1. Механика. – М.: Наука, 2004. – 776 с.
3. Зельдович Я.Б., Новиков И.Д. Строение и эволюция Вселенной. – М.: Наука, 1975. – 360 с.
4. Борисов Г.В. Космическая динамика и гравитационные манёвры. – СПб.: Лань, 2010. – 432 с.
5. Хаббл Э. Исследование галактик и расширение Вселенной. – М.: Наука, 1993. – 312 с.
6. Козлов В.В. Механика космических полетов. – М.: Физматлит, 2011. – 480 с.
7. NASA Jet Propulsion Laboratory. Voyager Mission Overview. URL: <https://voyager.jpl.nasa.gov> (қол жеткізу күні: 18.03.2025).
8. ESA Science & Exploration. Escape Velocity and Interstellar Travel. URL: <https://www.esa.int> (қол жеткізу күні: 18.03.2025).

Западно-Казахстанская область, район Бәйтерек, село Новенький

КГУ «Новеньковская общеобразовательная школа»

Учитель химии и биологии

Харченко Елена Викторовна

ПОВЫШЕНИЕ ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ БИОЛОГИИ

В настоящее время необходимо обеспечить формирование у учащихся умения использовать свои биологические знания в повседневной жизни. Настало время перемен. Меняется практически все, традиции, обычаи, приоритеты, ценности, к современным выпускникам школ предъявляются новые требования.

Особенность современного образования состоит в том, что оно направлено на получение академических достижений, помогающих росту личности учащегося, формированию продуктивных жизненных стратегий, принятию верных решений в различных сферах человеческой деятельности.

Научная грамотность представляет собой активную гражданскую позицию человека по вопросам общественной значимости, связанным с естественными науками, и его готовность проявлять интерес к научным идеям (определение, используемое в PISA). Главной целью естественнонаучного образования является повышение научной грамотности учащихся, для достижения которой необходимо преподавание предметов естественных наук на основе научного метода познания.

Разработка стандартов нового поколения базируется на системно-деятельном подходе. Он способствует представлению основных результатов воспитания и обучения и представляет собой навигацию по проектированию универсальных учебных действий, которые должны быть освоены учащимися. Становление универсальной учебной деятельности формируется по формуле «от действия к мысли».

Новые социальные запросы общества определяют цель образования как общекультурное, личностно-познавательное развитие учащихся, как обеспечение базовой компетенции образования, такой как «учить учиться». В связи с этим важнейшей задачей современной системы образования является не

только развитие конкретных предметных знаний и умений учащихся в рамках отдельных предметов, но и «универсальная учебная деятельность», обеспечивающая способность личности развиваться и совершенствоваться.

Очень важно развивать естественнонаучную грамотность учащихся на уроке биологии, то есть подготовить их к умению правильно использовать полученные знания в практической ситуации и эффективно использовать их в процессе социальной адаптации.

Как происходит процесс формирования естественнонаучной грамотности? Важно сделать его не только интересным для ребенка, но и продуктивным. Для выполнения требований государственного образовательного стандарта я выбираю наиболее эффективные и актуальные педагогические технологии:

- информационные и коммуникационные технологии;
- технология критического мышления;
- многоуровневая образовательная технология;
- технологии уровневой дифференциации;
- технология диалогового обучения;
- технология группового обучения.

Следующие методические указания помогут максимально эффективно достичь естественнонаучной грамотности на уроке:

- изложение нового материала (ориентировочные точки или диаграммы). Использование метода письма на доске (поддерживающие пункты содержания, структурные чертежи, которые учащиеся должны выучить) при предоставлении учебного материала.

- введение нового материала (беседа с учениками). Старание не вести монолог во время изложения учебного материала и диалога позволяет контролировать усвоение материала и определить степень познавательного интереса к рассматриваемому материалу.

- культура общения (уважать себя и учеников). Воспитание культуры общения, объяснение учебного материала в спокойной обстановке, разъяснение того, что ответы на заданные вопросы без поднятия руки нельзя прерывать.

- примеры из жизни (интересный материал). Не ограничиваясь текстом учебника, привлекая интересные материалы и наглядные материалы из научно-популярных источников (всех форм и возможностей). На уроках биологии основным компонентом является наглядность, необходимо использовать все возможности наглядных средств обучения.

- доступность материала. Рассказывать учебный материал доступно учащимся, если материал сложный, то необходимо повторить его несколько раз.

- текущие проблемы (научные перспективы). Ученики должны быть ознакомлены с современными проблемами биологии, экологии, психологии и медицины. Это помогает дать профессиональные ориентиры и пробуждает интерес к предмету.

- практическая ценность (знания на протяжении всей жизни). Отметить практическое значение учебного материала в биологии. Показать общие идеи и мысли, приведя конкретные примеры из повседневной жизни.

- разнообразие форм работы (предотвращение переутомления). Проведение на уроке самостоятельной, практической и интеллектуальной деятельности учащихся на уроке, выбор различных форм работы (фронтальной, индивидуальной, групповой), логическое построение урока для грамотного перехода от одной формы к другой.

- планирование (в соответствии с планом работы). Учить учащихся планировать учебно-воспитательную работу, выполнять выбранный план.

- сила учебника. Несмотря на то, что на уроке используется много различных технологий, ресурсов, самым основным источником информации остается учебник. Учащиеся должны понимать, что учебник является наиболее доступным, надежным и удобным для пользователя источником информации. При работе с учебником возможно около десятка видов учебной деятельности.

- конспект-дизайн (основной помощник). Учить учащихся делать постоянные записи при составлении тетрадей.

- проведение опроса (объективность). Использовать все методы постановки вопросов на уроке.

- дифференциальные подходы (индивидуализация). Учет личных способностей и интересов. Использование дифференцированного подхода при выборе задания для учащихся.

- оценка любых достижений (состояние успеха). Создание успешной ситуации, одобрение незначительных достижений каждого учащегося, акцентирование внимания на его личных достижениях при изучении биологии.

Таким образом, в настоящее время меняется отношение к тому, каким должен быть выпускник основной школы. Наряду с формированием предметных знаний, умений, навыков учитель должен научить ученика уметь использовать полученные знания в повседневной жизни, демонстрировать в реальной жизни проблемы, которые можно решить с помощью научных методов. В результате обучения учащихся делать выводы, необходимые для понимания окружающего мира и принятия правильных решений, выпускник, владеющий всеми вышеперечисленными навыками, сможет добиться успеха во взрослой жизни, достичь своей цели.

Маңғыстау облысы, Ақтау қаласы
«№30 жалпы білім беретін мектебі» КММ
Бастауыш сынып мұғалімі
Аманқос Мәдина Айсақызы

“ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРЫ – ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ДАМУ ҚҰРАЛЫ”

Аннотация. Бұл мақалада қазақтың ұлттық ойындарының логикалық ойлауды дамытудағы рөлі қарастырылады. Ұлттық ойындарды математика сабақтарында қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, олардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға және оқу үдерісіне деген қызығушылығын дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, мақалада "Тоғызқұмалақ", "Асық ату", "Арқан тартыс" секілді ұлттық ойындардың тәрбиелік мәні мен олардың оқушылардың шығармашылық қабілеттерін жетілдірудегі маңызы талданады. Ұлттық ойындарды заманауи технологиялармен үйлестіру арқылы олардың оқу процесіндегі тиімділігі де көрсетілген.

Кілт сөздер: ұлттық ойындар, логикалық ойлау, танымдық қабілет, математика сабағы, ұлттық мәдениет, тоғызқұмалақ, асық ату, арқан тартыс, тәрбиелік мән, оқыту әдістері.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқушылардың танымдық қабілеттерін дамыту арқылы олардың білімге деген қызығушылығын арттыру. Бұл міндетті орындауда дәстүрлі білім беру әдістерімен қатар, ұлттық мәдениетке негізделген педагогикалық тәсілдердің маңызы зор. Осы орайда математика сабақтарында ұлттық ойындарды қолдану – оқушылардың білімге деген қызығушылығын оятудың тиімді әдісі болып табылады. Ұлттық ойындар қазақ халқының бай мәдени мұрасының ажырамас бөлігі болғандықтан, оларды білім беру саласында пайдалану балалардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға, шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға және оқу үдерісіне оң көзқарас қалыптастыруға ықпал етеді.

Ұлттық ойындар балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес ұйымдастырылған танымдық және қозғалыс әрекеттерінің жиынтығы ретінде олардың зейінін, есте сақтау қабілетін және қиялын дамытуға ықпал етеді. Математика сабақтарының мазмұнын ұлттық ойындармен толықтыру балалардың сабаққа қызығушылығын арттырудың тиімді әдісі ғана емес, сонымен қатар олардың ұлттық құндылықтарға деген құрметін арттыруға септігін тигізеді. Мысалы, "Асық ату", "Тоғызқұмалақ", "Арқан тартыс" секілді ойындар арқылы оқушылардың логикалық ойлау қабілеті дамиды, ал ұжымдық ойындар балалардың топта жұмыс істеу дағдыларын жетілдіреді.

Қазақтың халық ойындарының мәдени құндылықтарды бойына сіңіріп, ұлттың бай мұрасын сақтауда да шешуші рөлі бар. Бұл ойындар көбінесе қазақтың салт-дәстүрлері, аңыз-әңгімелері мен әдет-ғұрыптарының элементтерін біріктіріп, балаларға өздерінің мәдени тамырымен байланыстыруға көмектеседі.

«Тоғыз құмалақ» ойыны құнды мәдениетті сақтаудың тамаша үлгісі болып табылады. Бұл - қазақтың ғасырлар бойы ойнап келе жатқан дәстүрлі үстел ойыны. Бұл стратегиялық ойлауды ынталандырумен қатар, қазақ мәдениетіндегі даналық пен білімнің маңыздылығын көрсетеді, өйткені ойыншылар жеңіске жету үшін ақылды қадамдар жасауы керек. Бұл ойындарға қатысу арқылы балалар өз мәдениетінің тарихы мен құндылықтарымен танысып, мақтаныш пен өзіндік сана сезімін оятады.

Сабақ барысына ұлттық ойындарды қолдану арқылы оқушылардың белсенділігін арттыру бірнеше маңызды факторлармен байланысты. Біріншіден, ұлттық ойындар баланың ішкі қызығушылығын оятып, білімге деген құлшынысын күшейтеді. Екіншіден, мұндай ойындар сабақ барысындағы ақпаратты жеңіл қабылдауға және оны есте сақтауға көмектеседі. Сонымен қатар, ойындар оқушыларды бірлескен әрекетке баулып, ұжымдық жауапкершілікті сезінуге үйретеді. Мысалы, командалық ойындар барысында оқушылар өзара ынтымақтасып, бір-біріне қолдау көрсетудің маңызын түсінеді.

Ұлттық ойындарды математика сабақтарында қолданудың тағы бір ерекшелігі – олардың тәрбиелік мәнінде. Ойындар арқылы балалар ұлттық құндылықтармен, дәстүрлермен танысып қана қоймай, сонымен қатар оларды бойларына сіңіреді. Бұл балалардың патриоттық сезімін қалыптастыруға және ұлттық мәдениетке деген құрметін нығайтуға ықпал етеді. Сонымен бірге, ойындардың мазмұнына қарай балалар еңбекқорлық, шыншылдық, қайсарлық секілді қасиеттерді де меңгереді.

Мұғалімдердің міндеті – ұлттық ойындарды сабақтың мазмұны мен мақсатына сәйкес дұрыс таңдап, оларды тиімді әдістемелік тәсілдермен ұйымдастыру. Ұлттық ойындар тек көңіл көтеру құралы емес, сонымен бірге оларды оқушылардың білімін бағалау, жаңа тақырыпты түсіндіру, немесе үйренген материалды бекіту барысында қолдануға болады. Мысалы, "Сықырлы сандық" ойынын математика сабағында есеп шығаруға қызығушылықты арттыру үшін, ал "Сөзмерген" ойынын тіл сабақтарында сөздік қорды байыту мақсатында қолдануға болады.

Ұлттық ойындарды факультатив сабақтарында пайдаланудың табысты болуы үшін мұғалімдерге оқу материалы мен ойын элементтерін үйлестіру шеберлігі қажет. Сонымен қатар, ойындарды сабақтың әртүрлі кезеңдерінде қолдану арқылы олардың оқыту мен тәрбиелеудегі тиімділігін арттыруға болады. Ойынның алдында оқушыларға оның ережелерін түсіндіріп, сабақ барысында олардың белсенді қатысуын қадағалау мұғалімнің негізгі міндеттерінің бірі. Мұндай тәсіл балалардың оқу үдерісіне деген ынтасын арттырып, олардың шығармашылық әлеуетін дамытады.

Ұлттық ойындардың педагогикалық құндылығын арттыру үшін оларды заманауи технологиялармен ұштастыру да тиімді. Мысалы, мультимедиялық құралдарды пайдаланып, ұлттық ойындардың тарихын немесе ережелерін интерактивті түрде таныстыру оқушылардың қызығушылығын күшейтеді. Сонымен қатар, қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды қолданып, ұлттық ойындардың виртуалды нұсқаларын жасау арқылы оқушыларды ойынға тартуға болады. Бұл тәсіл ойындарды қолжетімді етіп, олардың оқу материалына деген қызығушылығын оятуға мүмкіндік береді.

Математика сабақтарында ұлттық ойындарды қолдану – бұл тек бастауыш сынып оқушыларының оқу үлгерімін жақсартудың құралы ғана емес, сонымен қатар олардың жан-жақты дамуына ықпал ететін кешенді педагогикалық тәсіл. Ұлттық ойындар оқушылардың бойындағы шығармашылық қабілеттерін ашып, олардың ұлттық рухын нығайтуға мүмкіндік береді. Сондықтан мұғалімдер ұлттық ойындарды факультатив сабақтарында кеңінен қолдану арқылы балалардың білімге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, сонымен бірге олардың жан-жақты тұлға болып қалыптасуына ықпал етуі тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Жұмабаева, Ә. *Қазақтың ұлттық ойындары және олардың тәрбиелік мәні*. – Алматы: Рауан, 2004.
2. Сәтімбекова, Р. *Ұлттық ойындардың білім берудегі рөлі*. – Оқу-әдістемелік құрал. – Шымкент: Айқын, 2015.
3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. *Бастауыш білім беру стандарттары мен әдістемелік нұсқаулықтар*. – Астана: 2020.

ГКУ "Средняя школа №18 имени Ы.Ногайбаева" государственного учреждения "
Отдел образования по Илийскому району управления образования Алматинской области"
Учитель физики
Скендирова Рауза Кушербаевна

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДА ПРОЕКТОВ ДЛЯ МОТИВАЦИИ УЧЕНИКОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ФИЗИКИ

Аннотация: Методы, используемые при активном обучении, содержат проблемы, которые требуют от обучаемого самостоятельного освоения новых навыков и знаний, а также приобретения новых компетенций. Это, на наш взгляд, позволяет подготовить специалиста, способного решать сложные и нетривиальные задачи, умеющего работать в команде. Знания означают способность использовать знания для решения конкретных задач. В процессе обучения учащиеся могут дополнительно развивать навыки творческого мышления, побуждая их к постановке и решению задач, формулированию гипотез, самостоятельному поиску наилучшего варианта решения задач.

Ключевые слова: Активное обучение, проектная деятельность, решение задач, компетентность

Согласно Зеличенко В. М. и Ларионову В. В. учащийся лучше усваивает не готовую информацию, а свои ответы на вопросы, возникающие при решении практических задач. Наиболее оптимальным способом усвоения новых знаний является создание познавательного действия в конкретной проблемной ситуации [1, 10-15].

По мнению автора, для достижения поставленной цели необходимо видоизменить не только содержание самого процесса обучения, но и изменить методику организации учебно-воспитательного процесса, ориентируясь на мотивацию самостоятельной познавательной деятельности учащихся. Это, в свою очередь, потребует использования современных образовательных технологий, ориентированных на личность учащегося.

Одной из наиболее распространенных личностно-педагогических технологий является метод проектов. Метод проектов представляет собой систему обучения, в которой обучаемые имеют возможность приобретать новые навыки и знания при планировании и реализации практических задач в виде проектов. Метод проектов представляет собой педагогическую технологию, в основе которой лежит не пассивное получение знаний, а получение новых знаний через участие в практической деятельности. Основной идеей использования метода проектов является объединение классной и внеклассной работы учеников по реализации проекта. Это способствует формированию у учащихся творческого мышления и положительной мотивации к обучению.

Согласно Левину Д.М. и Герасимову В.П. принимая участие в реализации проекта, ученик имеет возможность реализовать свои способности, а также одновременно приобретает навыки приобретения новых знаний и умений [2, 101-102].

Согласно Столяренко Л.Д. проектная технология обучения имеет средства, активизирующие и активизирующие мыслительную и творческую деятельность учащихся. Он всегда предусматривает решение какой-либо задачи, путем применения различных методов и средств обучения, и комплексного использования умений, и знаний из различных отраслей техники, науки и техники, мобилизуя при этом творческие способности учащихся [3, 544].

Результаты реализованных проектов должны представлять собой конкретное решение, имеющее практическое значение. Основной педагогической целью проектного метода обучения является создание необходимых условий, при которых учащиеся. Использование проектных методов обучения позволяет избежать авторитарного характера учебного процесса, добиться повышения мотивации и личной инициативы обучающихся. Реализация проекта предоставляет ученикам возможность реализовать свой творческий и исследовательский потенциал.

Выполнение проектов, связанных с исследованием физических проблем, должно иметь четкую структуру, четко определенные цели и задачи исследования, обозначенные методы сбора и обработки данных.

Автор выделяет проекты с открытой координацией (когда преподаватель берет на себя доминирующую роль в ходе реализации проекта, координируя и организуя деятельность других участников проекта), а также проекты со скрытой координацией (когда преподаватель позволяет

учащимся самостоятельно организовывать свою работу и реализовывать проект, вмешиваясь только в том случае, если у учеников возникают трудности с выполнением проекта).

По мнению автора, использование проектной методики в обучении физике позволяет:

- развивать у учащихся навыки активной творческой и практической деятельности;
- распределить обязанности между участниками проекта с учетом интересов и способностей отдельных учащихся;
- создать на уроке атмосферу совместного творчества;
- повысить мотивацию учащихся к самостоятельному получению новых знаний и навыков.

Изучив необходимую литературу, автор пришел к выводу что на лабораторных занятиях по физике в качестве проектов, можно использовать:

— Компьютерные эксперименты. Они позволяют избежать использования дорогостоящего оборудования и материалов и в то же время позволяют лучше понять смысл физических явлений.

— Расчетные проблемы с использованием компьютерной проверки. Для начала учащимся предлагается решить задачу без использования компьютера. Затем проводится компьютерный эксперимент и анализируются данные, полученные в результате компьютерного эксперимента. Также можно предложить учащимся самостоятельно отработать учебный материал в качестве домашнего задания, затем обсудить его в классе, а затем провести компьютерный эксперимент.

— Неоднозначные проблемы. В этом случае учеников предлагается решить задачу, в которой необходимо определить значения нескольких параметров. Для решения таких задач преподаватель выбирает значение некоторых параметров и учащиеся должны сначала теоретически рассчитать недостающие параметры, а затем провести компьютерный эксперимент и проанализировать результаты.

— Проблемы с отсутствующими данными. Перед проведением лабораторного практического занятия преподаватель не сообщает ученикам все данные. В ходе выполнения проекта учащиеся должны самостоятельно выяснить, каких данных не хватает, и самостоятельно найти их в различных источниках информации.

— Экспериментальные задачи. При этом эксперименты проводятся без использования компьютерного моделирования с использованием реальных приборов и материалов. Затем результаты экспериментов обрабатываются, анализируются и сравниваются с предсказаниями теории.

Использование компьютерных экспериментов на лабораторных занятиях по физике повышает мотивацию учащихся к совершенствованию своих знаний.

Заключение

На наш взгляд, метод проектирования может играть роль в изучении физики. Так как выполнение проекта с одной стороны повышает эффективность получения новых знаний, а с другой стороны способствует росту мотивации к изучению физики [4].

В процессе работы над проектом у учеников в области физики формируются следующие навыки и умения:

- Планирование предстоящих мероприятий и прогнозирование их результатов;
- Изучение причинно-следственных связей, разработка вариантов реализации проекта;
- Самостоятельный поиск информации, необходимой для реализации проекта;
- Командная работа, взаимопомощь и поиск компромиссных решений;
- Обеспечение организации рабочего места для проведения экспериментальных исследований (подбор оборудования, материалов);
- Понимание результатов экспериментального исследования;
- Построение презентации о выполненной работе и ее общественной защите.

Список литературы

1. Левин Д.М., Герасимов В.П. Физический практикум с элементами научного исследования // Управление учебным процессом и современные технологии обучения: Сб. науч. -метод. материалов / Под ред. В.А. Головутина и Г.В. Сундукова. -Вып. 3.- Тула, 2001.- с.101-102.
2. Столяренко Л.Д. Педагогическая психология. Серия «Учебники и учебные пособия». - Ростов н/Д: «Феникс», 2000.- 544 с.
3. Зеличенко В. М., Ларионов В. В. «О проблемно-ориентированном подходе к решению задач по физике в профильной школе и вузе» // Вестник ТГПУ. 2009. Вып. 5 (83). С. 10-15.

Түркістан облысы, Түркістан қаласы
"Ө.Жәнібеков атындағы №27 ІТ-мектеп-лицейі" КММ
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-модератор
Биімбетова Ақерке Әбдібекқызы

ҚАЗАҚ ТІЛІН БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРҒА ТИІМДІ ОҚЫТУ ТҮРІ

Мектеп өміріне еніп отырған жаңа технологиялардың ерекшелігі өсіп келе жатқан жеке тұлғаны жан-жақты дамыту әрбір оқу орының басты міндеті болып табылады. Болашақта өркениетті дамыған елдер қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Бастауыш білім үздіксіз білім берудің алғашқы баспалдағы, қиын да жауапты іс. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс- тәжірибесі зерттеліп, мектеп өміріне енуде. Сондықтан қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдына оқу үрдісін технологияландыру мәселесін қойып отыр. Бастауыш мектеп – оқушы тұлғасы мен санасының дамуы қуатты жүретін, ерекше құнды, қайталанбас кезең.

Қазіргі заманның талабына сай болу және жаңа формация мектебінде жұмыс істеп жүрген педагогтардың алдында баланың оқып, сыни тұрғыда ойланып үйреніп сонымен қатар өз бетінше тұлға ретінде дамуы секілді негізгі 3 мақсат қойып отыр.

Бастауыш саты – бұл оқушы тұлғасы мен санасының қарқынды дамитын құнды, қайталанбайтын кезеңі. Сондықтан бастауыш мектеп – оқушыны тұлға етіп қалыптастырудың алғашқы баспалдағы. Елбасының жолдауында: «Ұлттың бәсекеге қабілеттілігі бірінші кезекте білім деңгейімен айқындалады» – деген байламы жеке адамның құндылығын арттыру, оны дайындайтын ұстаз жауапкершілігінің өсуі, тынымсыз еңбек, сапалы нәтиже деген ұғыммен егіз.

Қазіргі мектеп жағдайындағы білім берудің ұлттық моделіне өту оқыту мен тәрбиелеудің соңғы әдіс-тәсілдерін, жаңа инновациялық педагогикалық технологияны игерген, психологиялық-педагогикалық диагностиканы қабылдай алатын, нақты тәжірибелік іс-әрекет үстінде өзіндік даңғыл жол салуға икемді, шығармашыл педагог-зерттеуші, ойшыл мұғалім болуын қажет етеді.

Мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқыту үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияны ендіруді міндеттейді. Сондықтан оқу-тәрбие үрдісінде жаңа инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу оқушылардың білімге деген қызығушылығын, талпынысын арттырып, өз бетімен ізденуге, шығармашылық еңбек етуге жол салу.

Дамыта оқыту – білім беру мен білім алудағы жаңа тәсілдердің бірі.

Дамыта оқыту дегеніміз - түсіндірмелі және иллюстрациялық әдісті (типті) алмастыратын оқытудың жаңа, белсенді және белсенді әдісі (түрі).

Оқу – адамның психикалық дамуының формасы, элементі. Кез келген оқыту белгілі бір мөлшерде адамды дамытады. «Даму» ұғымы сөздікте «... мөлшерлік өзгерістердің белгілі бір өлшем шегінен шығып, сапалық өзгерістерге айналуы» -деп түсіндіріледі. «Даму» ұғымының психологиялық анықтамасы – жаңарту процесі жаңаның өмірге келуі, ескінің жоғалуы деген мағынаны білдіреді. Оқыту мен дамытудың арасында тығыз байланыс бар екенін психология ғылымы жеткілікті дәрежеде дәлелдеп берді деп айтуға болады. Бұл мәселені түбегейлі зерттеп, бала дамуындағы оқытудың рөлін, алар орнын анықтаған көрнекті психолог Л.С Выгодский.

И.Я Лернер «Даму» деген ұғымды педагогикалық заңдылықтарға негіздей отырып, адамның әртүрлі қиындықтардағы мәселелерді шеше білуге дайындығы деп түсіндіреді. Мұндай анықтама

интеллектуалдық іс-әрекетті жоғары орынға шығарады. Мәселе қаншалықты күрделі болса, оны шешуге жұмсалатын ақыл-ой қызметі де соншалықты кең, аумақты, демек даму деңгейі де жоғары болады.

Л.В. Занков ақыл-ой қызметінің төмендегідей көрсеткіштері дамуды іске асырады деп есептейді. Олар байқампаздық, өз ойын еркін жеткізе білу, практикалық іс-әрекетті атқара білу. В.В. Давыдов ақыл ойдың дамуының көрсеткіші ретінде жинақтай, қорытындылай алу дағдысын есептейді.

Тұтас алғанда барлық авторлардың даму туралы ойлары оқыту барысында баланың психикасының жаңа сапалық деңгейге көтерілуі дегенге келіп саяды және оның басты шарты ретінде әрекет алынды деп тұжырымдалынған [2].

Мектеп оқушыларының танымдық қызығушылығын дамытудың негізгі факторы олардың білімі мен дағдыларының дәрежесі ғана емес, сонымен бірге, баланың маңызды психикалық қызметтерін, ақыл-ой жұмысының тәсілдері қалыптастыруға мүмкіндік беретін оқу процесін жолға қою керектігі саналады. Оқушының дамуы мен шығармашылық қабілеті де оның ойлау мен практикалық әрекеттері арқылы ғана дамиды. Ойлауға үйрететін сабақтарды дамыта оқыту сабақтары деп білеміз.

Мысалы, дамыта оқытудың стратегияларының бірі «Ой шақыру» әдісін алып, қазақ тілі сабағында қолдануға болады.

1-тапсырма. Оқушыларға «Балқарағай, омарташы, қанағат, ұсынылатын» сөздеріндегі әріптерді пайдаланып, сөздер құрау тапсырылады.

Үлгі: «Балқарағай» сөзіндегі әріптерді пайдаланып, сөздер құрау
(Бал, қарағай, кара, бала, ағай, ара, ай, қар, балға, Арай, қарға, лақ, арал...)
Омарташы — _____
Қанағат — _____
Ұсынылатын — _____

Бастауыш сыныпта оқушылардың ойлау қабілетін жан-жақты дамытатын тапсырмалар бар. Мысалы, «Зат есім» тақырыбын өткенде мынандай ой қозғаушы жаттығуларды орындатқан тиімді.

2-тапсырма. «М»- дан басталатын сегіз сөз. Ол сөздер төмендегі заттардың атауы болсын:

1. Сұйық зат: ..... , ... , ... , ... , ... , ...
2. Зат немесе құбылыс атауы ..... , ... , ... , ... , ...
3. Дақыл атауы: ..... , ... , ... , ... , ... , ...
4. Жеміс аты: ..... , ... , ... , ... , ... , ...
5. Қарудың аты: ..... , ... , ... , ... , ... , ...
6. Өсімдік атауы: ..... , ... , ... , ... , ... , ...
7. Адам аты: ..... , ... , ... , ... , ...

Осылайша сапалы білім беруге бағытталған дамыта оқыту технологиясы – оқушының ақыл-ойын дамытуға арналған теориялық әдістерді қолдана отырып, бағдарланған оқыту жүйесі. Оқушылардың қазақ тілі бағдарламасына сай оқытылатын оқу материалдарын белсенді, өзінің ізденімпаз күш қабілетін іске қоса отырып меңгеруін ұйымдастыру – ақыл- ой қызметінің біртіндеп өз бетімен шешім табуға дағдылануын қалыптастыратын тиімді жол.

Тойбазарова Н.А «Бастауыш сыныпта қазақ тілін дамыта оқыту» атты монографиялық еңбегінде «Бастауыш сыныпта дамыта оқыту арқылы оқу материалдарын меңгерудің маңызды орны оқушының алдына қойылған проблеманы дұрыс шешуге ғана емес, келесі жолы сол проблеманы аз уақытта оптималдылықпен сапалы шешу жолын үйренуге жетелейтіндігінде.

Білім беру саласында еңбек етіп жүрген бастауыш сынып мұғалімі Ибрагимова Ш. Ж. «Бастауыш сыныпта оқытудың жаңа технологияларын қолданудың тиімділігі» мақаласында «Дамыта оқытуда баланың ізденушілік – ойлау әрекетін ұйымдастыру басты назарда ұсталады. Ол үшін бала өзінің бұған дейінгі білетін амалдарының, тәсілдерінің жаңа мәселені шешуге жеткіліксіз екенін сезетіндей жағдайға түсуі керек. Содан барып оның білім алуға деген ынта-ықыласы артады, білім алуға әрекеттенеді. Сабақ мұндай жағдайда төмендегідей 3 құрамдас бөліктерден тұратын болады.

1. Оқу мақсаттарының қойылуы.
2. Оны шешудің жолын бірлесе қарастыру.
3. Шешімнің дұрыстығын дәлелдеу.

Бұл – үшеуі дамыта оқытудың Д.Б.Элконин – В.В.Давыдов жасаған жүйесінің негізгі компоненттері» - деп жазған болатын.

Сонымен қатар, ол өз ізденіс жұмысында, «Оқушы алдына оқу мақсаттарын қоюда ешқандай дайын үлгі берілмейді. Мақсатты шешу іштей талқылау, сосын жинақтау арқылы жүзеге асады. Мұғалім сабақ

процесін ұйымдастырушы, бағыттаушы адам ролінде шешім табылған кезде әркім оның дұрыстығын өзінше дәлелдей білуге үйретіледі. Әр оқушыға өз ойын, пікірін айтуға мүмкіндік беріледі, жауаптар тыңдалады. Әрине, жауаптар барлық жағдайда дұрыс бола бермес. Дегенмен әр бала жасаған еңбегінің нәтижесімен бөлісіп, дәлелдеуге талпыныс жасайды, жеке тәжірибесін қорытындылауға үйренеді» деп, *дамыта оқыту технологиясының нәтижелерін:*

- 1) түрлі әдістерді пайдалану сабақтың нақты мәнін терең ашуға көмектеседі;
- 2) оқушылардың барлығын сабаққа қатыстыруға мүмкіндік туады;
- 3) олардың әрқайсысының деңгейін анықтауға болады;
- 4) оқушылардың көбін бағалауға мүмкіндік бар;
- 5) оқушыларды ізденіске баулып, өз бетімен жұмыс істеуге үйретеді;
- 6) оқушылардың қабілеттері, сөз саптау еркіндігі, ұйымшылдығы, шығармашылық белсенділігі артады;

7) жеке тұлғалық сипатын дамытуға, шығармашылығын шындауға, өзіне деген кәсіби сенімін қалыптастырады деп жіктеді [5].

Дамыта оқытуда мұғалімнің басты міндеті:

Оқу материалдарын оқушыға дайын күйінде көрсету емес, оқушымен бірлесіп, жалпы іс-әрекетті ұйымдастыра отырып, алға қойған міндеттерді түсіндіру, оларды шешудің тәсілдерін, жолдарын іздестіру арқылы өз іс-тәжірибесінде қалай қолданады?

- 1) Оқу әрекетін қалыптастыру, айналадағы дүниемен белсенді әрекеттестік, этикалық, эстетикалық қарым-қатынасқа дайындау, дара тұлғалық адамгершілік нормаларын меңгерту;
- 2) Оқу барысында баланың бойындағы дамытуды қалыптастыруды дағдыға айналдыру;
- 3) Оқу мен тілдің арасындағы байланыстылыққа аса көңіл бөлу;
- 4) Сөздік қоры мен тілдің арасындағы байланыстылыққа аса көңіл бөлу;
- 5) Оқушының сезіміне әсер етіп, логикалық ойын дамыту;
- 6) Жалпы оқушының жан дүниесін дамыту [6].

Демек, дамыта оқытуда – оқушы өз іс-әрекетін өзі құруға, өзін-өзі дамытуға білім өз бетімен меңгеруге, өз ойын еркін айтуға, дәлелдеуге, шешімнің дұрыс-бұрыстығын қабылдауға, өз бетімен іздену жұмыстарын жүргізуге, өзін-өзі бағалауға үйретіледі.

Қорыта келгенде, дамыта оқытуда ойлау қабілеттерін бағыттау, ойлануға жетелеу, ойға берілу, сабаққа ынтасын, қызығушылығын арттырады. Оқушыны алдына қойған мақсатқа жетелейді, жауапкершілігін жетілдіреді, үлгірмеуші болмайды. Дамыта оқыту арқылы оқушылардың өзіндік танымын жетілдірсек, тек ақылды емес, сонымен қатар өз іс-әрекетін сараптап, жан-жүрегімен сезіне алатын, білімді ұрпақ тәрбиелей аламыз деген сенімдеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Бастауыш мектеп методикасы. Алматы.- 2000, 6-12 бет
2. Айтмамбетова Б. Жаңашыл педагогтар идеялары мен тәжірибелері. — А., 1991.
3. Жаныбекова А. Т. «Бастауыш сыныпта дамыта оқыту технологиясының тиімділігі» мақаласы <http://www.ustazdar-alemi.kz/index.php/bastauysh-synyptar?start=275>
4. Тойбазарова Н.А «Бастауыш сыныпта қазақ тілін дамыта оқыту», Монография
5. Ибрагимова Ш. Ж. «Бастауыш сыныпта оқытудың жаңа технологияларын қолданудың тиімділігі» мақаласы, <https://bilimainasy.kz/>
6. Жұмабаева Ә.Е. Бастауыш мектептегі тіл дамыту жұмыстарының әдістемесі.- Алматы. 2002 3-9 бет

Түркістан облысы, Сайрам ауданы, Ақсукеңт ауылы
“№5 М.Горький атындағы жалпы білім беретін мектебі” КММ
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, педагог-зерттеуші
Султанова Алмагуль Кольбаевна

МӘДЕНИ МҰРАДАҒЫ ҚАЗАҚ ТІЛІ: ТІЛ МЕН ДӘСТҮР БАЙЛАНЫСЫ

Аннотация. Бұл мақалада қазақ тілінің мәдени мұрадағы рөлі, оның дәстүрмен байланысы және ұлттық болмысты сақтаудағы маңызы жан-жақты қарастырылады. Қазақ тілінің ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келе жатқан құндылықтарды сақтаушы әрі таратушы құрал ретіндегі ерекшеліктері талданады. Сонымен қатар тіл мен дәстүр сабақтастығы арқылы халықтың рухани бірегейлігі мен мәдени тұтастығы қалай сақталатыны сөз етіледі. Қазақ әдебиеті мен ауыз әдебиетіндегі тілдік өрнектер мен тұрақты тіркестердің мағыналық астарлары арқылы ұлттың дүниетанымы сипатталады.

Кілт сөздер: қазақ тілі, мәдени мұра, дәстүр, ұлттық бірегейлік, рухани құндылықтар, тіл мен мәдениет байланысы, ауыз әдебиеті.

Қазақ халқының мәдени мұрасы – ғасырлар бойы сұрыпталған, рухани кемелденген, әрі сан алуан құндылықтарды қамтитын ұлттық қазына. Ол тек материалдық жәдігерлерден ғана тұрмайды, сондай-ақ халықтың сөз өнері, әдебиеті, ауызша және жазбаша мұралары, тұрмыс-салт дәстүрлері, ұлттық құндылықтары мен дүниетанымдық ерекшеліктері арқылы көрініс табады. Қазақ тілінің мәдени мұрадағы орны – сол рухани байлықты келешек ұрпаққа аманат етуде, ұлттық бірегейлікті сақтауда, тарихи сананы қалыптастыруда ерекше маңызға ие.

Қазақ тілін тек қарым-қатынас құралы ретінде қарастыру жеткіліксіз, себебі ол – ұлттың жан-дүниесімен, рухани дүниетанымымен, салт-дәстүрімен біте қайнасқан біртұтас феномен. Әр халықтың тілі – оның мәдениетінің айнасы десек, қазақ тілінің аясында сақталған дәстүрлер мен тілдік нормалар біздің ғасырлар бойғы рухани дамудың жемісі екенін көрсетеді. Қазақ халқының ойлау жүйесі, өмірлік қағидалары, адамгершілік пен ізгілікке негізделген дүниетанымы тіл арқылы айқын көрініс табады.

Қазақтың дәстүрлі мәдениетінде әрбір сөздің, әрбір ұғымның терең мағынасы бар. Мысалы, қазақ тіліндегі «ата-баба», «аманат», «өсиет» сияқты ұғымдар тек қарапайым сөздер ғана емес, сонымен бірге тұтас дәстүрлік мәнге ие. Олар арқылы халықтың ата-бабалардан қалған өмірлік қағидалары, ұрпақ тәрбиелеудегі негізгі ұстанымдары көрініс табады. Халық даналығынан бастау алатын мақал-мәтелдер, шешендік сөздер, жыраулар поэзиясы ұлттық рухтың тілдік көрінісі ғана емес, сонымен қатар мәдени құндылықтарды кейінгі ұрпаққа жеткізудің бірден-бір тетігі саналады.

Қазақ тілінің мәдени мұрадағы маңызды рөлін айқындайтын негізгі ерекшеліктердің бірі – оның ұлттық салт-дәстүрмен сабақтастығы. Әрбір дәстүр белгілі бір сөздік қорды, тілдік қалыптарды қажет етеді. Мысалы, қазақтың «қонақжайлық» дәстүрін алайық. Қазақ халқында «қонақ келсе – құт» деген түсінік бар, бұл ұғым тек қазақ тілінде ғана емес, бүкіл ұлттық болмыста ерекше орын алады. Қонақ күтудің өзіндік рәсімдері, оған байланысты айтылатын құрмет сөздері, бата-тілектер, қонақтың жас ерекшелігіне қарай қолданылатын тілдік орамдар – барлығы да ұлттық дүниетанымның бір бөлшегі.

Ауыз әдебиеті – қазақ тілінің мәдени мұрадағы алтын қазығы. Ол халықтың өткенін, тарихын, болмысын, рухани құндылықтарын, эстетикалық талғамын бойына сіңірген көркем шығармашылықтың ең көне әрі ең шынайы түрі. Мысалы, жыраулар поэзиясы қазақтың көшпелі өмір салты мен еркіндікке құштар рухын бейнелесе, батырлар жыры ерлік пен намыстың, отансүйгіштік пен ел бірлігінің айқын

үлгісі болып табылады. Осы шығармалардағы бейнелі сөздер, тұрақты тіркестер қазақ тілінің мәдени мұрадағы рөлін айшықтай түседі.

Балалардың тілдік қабілетін жетілдіруде халық ауыз әдебиетінің бірнеше негізгі функцияларын бөліп көрсетуге болады. Біріншіден, ол тәрбиелік қызмет атқарады. Халық ауыз әдебиеті шығармалары – халықтың даналығы мен өмірлік тәжірибесінің көрінісі. Олар арқылы балалар жақсы мен жаманды ажыратып, әдеп пен мораль қағидаларын меңгереді. Мысалы, ертегілердегі кейіпкерлердің жағымды және жағымсыз мінез-құлықтары балаларға өнеге ретінде ұсынылады. Жақсылық пен әділеттілікті ту еткен батырлар, адалдық пен қайырымдылықты насихаттайтын қарапайым кейіпкерлер балалардың бойында ізгілік қасиеттерін қалыптастырады. Ал жағымсыз кейіпкерлердің қателіктері мен жаман әрекеттерінің салдары балаларға сабақ болып, дұрыс жолды таңдауға үйретеді.

Сонымен қатар халық ауыз әдебиеті арқылы бала ұлттық құндылықтармен танысып, халықтың салт-дәстүрлерін бойына сіңіреді. Мысалы, қазақ ертегілеріндегі ақыл мен парасаттың байлықтан жоғары қойылуы, үлкенге құрмет көрсету, кішіге қамқор болу сияқты қағидалар баланың санасына ерте жастан орнығады. Сондай-ақ халық ауыз әдебиетінің мазмұнында ата-ананы қадірлеу, адалдық, еңбексүйгіштік, әділдік секілді адамгершілік қасиеттер кеңінен насихатталады. Бұл қасиеттердің барлығы баланың тұлғалық дамуына ықпал етіп, оның болашақта қоғамда өзін дұрыс ұстауына, айналасындағы адамдармен қарым-қатынасын реттеуге көмектеседі. Осылайша, халық ауыз әдебиеті тіл дамытумен қатар, бала тәрбиесінде маңызды орын алады.

Қазақ тілінің көркемдік қуаты оның бейнелілігінде, астарлы мағыналарға байлығында жатыр. Ұлттық поэтикалық өрнектер, шешендік сөздер, айтыс өнеріндегі тапқырлық қазақ тілінің ерекше даму үлгісін көрсетеді. Бұл ерекшелік тек тілдік жүйеде ғана емес, сонымен қатар, ұлттың мәдени, рухани болмысында да үлкен маңызға ие.

Қазақ халқының поэтикалық тілі – халықтың ойлау жүйесін, дүниетанымын, эстетикалық талғамын, ұлттық рухын айқын танытатын құрал. Әрбір теңеу, эпитет, метафора, әсірелеу сынды көркемдік тәсілдер қазақ тілінің бай да икемді екенін дәлелдейді. Мысалы, «батыр туса – ел ырысы, жаңбыр жауса – жер ырысы» деген халық даналығы тек тұрмыстық пайым ғана емес, ұлттық дүниетанымның терең философиясын көрсетеді. Мұндай көркемдік өрнектер тілдің бейнелілік қасиетін арттырып қана қоймай, қазақ халқының өмір сүру қағидаларын, табиғатпен етене байланысын, моральдық-этикалық ұстанымдарын да аңғартады.

Айтыс өнерінде қазақ тілінің тапқырлығы, бейнелілігі, ұтымды ой айту шеберлігі ерекше көрініс табады. Қарсыласын сөзбен жеңу, қисынды дәлелдермен ойды түйіндеу, астарлап сөйлеу, әзіл мен мысқылды ұштастыру – мұның барлығы қазақ тілінің көркемдік қуатының кемелдігін байқатады. Бір ғана ауызша айтылған шумақтың өзінде халықтың сан ғасырлық танымы, тарихи тәжірибесі, дүниеге деген көзқарасы көрініс тауып жатады. Осындай өнер арқылы қазақ тілі дамып, байып, ұрпақтан-ұрпаққа жетіп келеді. Тілдің осындай бай мүмкіндіктерін бағалау, оны одан әрі дамытып, бүгінгі заман талабына сай қолдану – әрбір қазақтың міндеті.

Қазақ халқының ұлттық дәстүрлері мен дүниетанымы тіл арқылы көрініс тауып қана қоймайды, ол тіл арқылы ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отырады. Бүгінде ұлттық құндылықтарды сақтау, ана тілінің мәртебесін көтеру мәселесі өзекті болып отыр. Қазіргі заманғы ақпараттық технологиялар мен жаһандану үрдістері ұлттық тілдерге жаңа сын-қатерлер әкелуде. Қазақ тілі өзінің тарихи-мәдени негіздерін сақтай отырып, жаңа заман талабына бейімделуі тиіс.

Қазақ тілін мәдени мұра ретінде сақтаудың бір жолы – оны күнделікті өмірде кеңінен қолдану, әдебиетті, ауыз әдебиетін, халық шығармашылығын насихаттау. Қазақ тіліндегі көркем шығармаларды, жыр-дастандарды, фольклорлық мұраларды зерттеу, насихаттау арқылы ұлттың рухани тұтастығын нығайтуға болады. Сонымен қатар білім беру жүйесінде қазақ тілін тереңдетіп оқыту, дәстүр мен тіл байланысын түсіндіру маңызды.

Қорытындылай келе, қазақ тілі – мәдени мұраның сақтаушысы ғана емес, оны дамытушы, өркендетуші қуатты құрал. Тіл мен дәстүрдің өзара байланысы ұлттық болмысты сақтаудың негізі болып табылады. Сондықтан, қазақ тілінің мәдени мұрадағы орнын терең түсініп, оны келер ұрпаққа жеткізу – әрбір азаматтың міндеті. Қазақ тілі – өткеннің аманаты, бүгіннің қазынасы, болашақтың кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қайдар Ә. «Қазақ тілінің этномәдени негіздері». Алматы: Дәуір, 2004.
2. Хасенов Ә. «Қазақ тілі және мәдениет». Алматы: Білім, 2000.

Қызылорда облысы, Арал ауданы
№72 орта мектебі
Әлеуметтік педагог
Куптлеуов Бакытбек Маратович

ӨГЕЙ АНА ТӘРБИЕСІНДЕГІ ОҚУШЫЛАРМЕН ЖҰМЫС: ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТЫҢ РӨЛІ МЕН МІНДЕТТЕРІ

Аннотация. Мақалада өгей ана тәрбиесіндегі оқушылардың психоэмоционалдық жағдайы, олардың әлеуметтену процесінде кездесетін қиындықтар және мектептегі әлеуметтік педагогтың олармен жүргізетін жұмысының негізгі аспектілері қарастырылады. Әлеуметтік педагог баланың жан дүниесін түсініп, оған қажетті қолдау көрсете алуы тиіс. Мақалада өгей анамен қарым-қатынастың ерекшеліктері, оқушылардың психологиялық жай-күйіне әсер ететін факторлар және әлеуметтік педагогтың қолдау көрсету жолдары әдеби көркем стильде сипатталады.

Кілт сөздер: өгей ана, әлеуметтік педагог, оқушының психологиясы, мектеп ортасы, бейімделу, әлеуметтік қолдау, эмоционалдық тұрақтылық.

Балалық шақ – адамның тұлға ретінде қалыптасуындағы ең нәзік әрі маңызды кезең. Бұл кезеңде бала тек білім алып қана қоймай, өзін қоршаған әлемді танып, әлеуметтік қарым-қатынастар жүйесіне енеді. Бірақ кейбір балалар бұл процесте үлкен психологиялық сынақтарға тап болады. Солардың бірі – өгей ана тәрбиесіндегі оқушылар. Әке мен ананың мейірімі бірдей төгілетін толыққанды отбасында өсіп, ата-анасының қамқорлығын сезіну – кез келген баланың табиғи қажеттілігі. Алайда өмір өз заңдарын орнатады. Түрлі себептермен кейбір балалар өгей ана қамқорлығына өтуге мәжбүр болады. Бұл жағдай олардың эмоционалдық тұрақтылығына, психологиялық саулығына және әлеуметтену деңгейіне айтарлықтай әсер етеді.

Өгей ана тәрбиесіндегі оқушылар үшін жанұялық қарым-қатынастардағы өзгерістер үлкен күйзеліс тудырады. Олар өздерін бақытсыз сезініп, туған анасының орнын басқан әйелге сенімсіздікпен қарауы мүмкін. Өгей ананың баланы өз перзентіндей қабылдауы да, керісінше, оған суық қарым-қатынас көрсетуі де ықтимал. Мұндай жағдайда бала өзін артық, қажетсіз сезінуі мүмкін. Осылайша, мектепте де оның мінез-құлқы өзгере бастайды, сабақ үлгерімі төмендеуі, сыныптастарымен қарым-қатынасы қиындауы мүмкін. Бұл – мектептегі әлеуметтік педагогтың араласуын талап ететін күрделі мәселе.

Әлеуметтік педагогтың міндеті – өгей ана тәрбиесіндегі оқушының психологиялық жағдайын мұқият зерттеу, оның ішкі әлемін түсіну және оған қажетті қолдау көрсету. Бұл жұмыс өте нәзік психологиялық әдістерді қажет етеді. Өйткені бала бір жағынан өгей анасымен тіл табысуға тырысса, екінші жағынан, туған анасын аңсап, оны ұмытуға моральдық құқығы жоқтай сезінуі мүмкін. Мұндай қосарланған эмоциялық күй баланың ішкі жан дүниесінде үлкен қарама-қайшылық тудырады. Осыған байланысты, әлеуметтік педагог ең алдымен баламен сенімді қарым-қатынас орнатуы қажет.

Әлеуметтік педагог оқушымен жұмыс істеу барысында әрбір баланың өмірлік жағдайын жеке қарастырады. Кейбір өгей аналар балаға туған анасындай қамқорлық танытып, оның тұлға ретінде қалыптасуына оң әсер етуі мүмкін. Алайда кейбір жағдайларда өгей ананың суық қарым-қатынасы баланың бойында психологиялық жарақат қалдыруы мүмкін. Әсіресе, өгей ана тарапынан әділетсіздік, кемсітушілік, агрессия байқалатын болса, бұл оқушының мінез-құлқына кері әсер етеді. Осындай

қиындықтарды анықтап, оларды шешу жолдарын қарастыру – әлеуметтік педагогтың кәсіби міндеттерінің бірі.

Мектеп психологымен бірлесе отырып, әлеуметтік педагог өгей ана тәрбиесіндегі оқушылармен психологиялық тренингтер өткізіп, олардың өзін-өзі бағалауын жоғарылатуға көмектеседі. Себебі мұндай балалар кейде өздерін қоғамға қажетсіз сезініп, өз құндылықтарын төмендетіп жібереді. Оларға өзіндік сенімділікті арттыру үшін мотивациялық әңгімелер өткізу, жағымды үлгі ретінде танымал тұлғалардың өмір жолын баяндау, табысқа жету мүмкіндіктері туралы әңгімелеу маңызды.

Бұл мақсатта әлеуметтік педагог пен мектеп психологы әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, арнайы тренингтер мен психологиялық жаттығулар жүйесін әзірлеуі қажет. Мұндай тренингтер баланың өзін-өзі танып-білуіне, ішкі қорқыныштарынан арылуына, өз ойларын ашық жеткізуіне және эмоционалдық еркіндікке жетуіне ықпал етеді. Мысалы, «Менің мықты жақтарым» атты жаттығу барысында оқушылар өздерінің жақсы қасиеттерін жазып, оларды топ ішінде бөлісіп, өздерінің құнды тұлға екенін сезіне алады. Сондай-ақ «Менің армандарым» атты әдіс арқылы балалар болашақ мақсаттарын нақтылап, сол жолда қандай қадамдар жасау керектігін түсінеді.

Мотивациялық жұмыстарды күшейту мақсатында белгілі тұлғалардың өмір жолы мен жетістіктері туралы пікірталастар, видео көрсетілімдер ұйымдастыру маңызды. Мысалы, қиын балалық шақты бастан өткеріп, өз еңбегімен жетістікке жеткен тұлғалардың тарихын баяндау оқушыларға өмірлік қиындықтарды жеңуге болатынын дәлелдейді. Өгей ана тәрбиесіндегі оқушылар үшін мұндай мысалдар үлкен мотивация көзі бола алады. Олар өз өмірінің мәнін іздеуге, өздеріне сенімді болуға үйренеді. Осылайша, әлеуметтік педагог пен психологтың жүйелі жұмысы нәтижесінде балалар өздерінің қоғамға қажет екенін сезініп, жаңа жетістіктерге жетуге ұмтылатын болады.

Сонымен қатар әлеуметтік педагог өгей аналармен де жүйелі түрде жұмыс жүргізуі керек. Кейбір өгей аналар баламен қарым-қатынас орнатудың дұрыс жолын таба алмай, өздерінің де психологиялық қиындықтарға тап болуы мүмкін. Олар өздерін шынайы ана ретінде қабылдай алмағандықтан, балаға махаббат көрсету жағынан қиындық көреді. Мұндай жағдайда әлеуметтік педагог өгей анаға психологиялық қолдау көрсетуі, онымен жеке кездесулер ұйымдастырып, отбасыдағы қарым-қатынасты жақсартуға бағытталған кеңестер беруі қажет.

Өгей ана тәрбиесіндегі оқушылар үшін мектеп – тек білім ордасы ғана емес, сонымен бірге психологиялық қолдау орталығы болуы тиіс. Мұндай балалардың мектептегі өмірі олар үшін эмоционалдық қауіпсіздік аймағына айналуы қажет. Әлеуметтік педагог мектеп мұғалімдерімен тығыз байланыста болып, оларды оқушының отбасылық жағдайы туралы хабардар етуі керек. Бұл мұғалімдерге оқушыға дұрыс қарым-қатынас жасаудың тиімді жолдарын ұсынуға көмектеседі.

Өгей ана тәрбиесіндегі оқушыларды қолдаудың тағы бір маңызды жолы – оларды түрлі үйірмелер мен спорттық секцияларға тарту. Өнер, музыка, спорт секілді шығармашылық бағыттағы іс-шараларға қатысу арқылы бала өзін-өзі көрсетуге мүмкіндік алады. Сондай ақ ол өз ортасын кеңейтіп, жаңа достар табады, бұл оның эмоционалдық тұрақтылығына оң ықпал етеді.

Әлеуметтік педагог өгей ана тәрбиесіндегі оқушылардың бойында мейірімділік, кешірімділік, ішкі сенімділік сияқты қасиеттерді дамытуды көздеуі тиіс. Бұл балалар кейде өгей анасына қарсы ішкі қарсылық сезімін сақтай отырып, өмір бойы психологиялық қысымда қалуы мүмкін. Сондықтан әлеуметтік педагог балаға дұрыс бағыт-бағдар беріп, оның өмірге деген сенімін нығайтуы қажет.

Қорытындылай келе, өгей ана тәрбиесіндегі оқушылармен жұмыс істеу – күрделі әрі үлкен жауапкершілікті талап ететін процесс. Әлеуметтік педагогтың міндеті – баланың жан дүниесін түсініп, оның эмоционалдық жарақаттарын жеңілдетуге көмектесу, оған мектеп қабырғасында өзін жайлы сезінуге мүмкіндік жасау. Осындай оқушыларға деген дұрыс қарым-қатынас, жүйелі жұмыс және психологиялық қолдау олардың өміріне оң өзгерістер әкеледі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мұқанова, С. (2020). Әлеуметтік педагогика: теория және тәжірибе. Нұр-Сұлтан: Астана кітап.
2. Жүсіпова, М. (2019). Отбасылық қарым-қатынас психологиясы. Шымкент: Білім әлемі.

Түркістан қаласы
"Алтын Ұрпақ" бастауыш мектеп бөбекжай балабашасы
Әдіскер
Назарбаева Айгерим Адилхановна

БАЛАБАҚШАДА БАЛАЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУ МЕН ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Мектепке дейінгі білім беру мекемесін іске асырудағы мектепке дейінгі білім беру мекемесінің мақсаттары балаларды тәрбиелеуде мұғалімдер мен ата-аналардың сындарлы өзара әрекеттесуі қамтамасыз етілген жағдайда ғана қол жеткізуге болады. Сондықтан білім беру қатынастарының барлық қатысушыларымен жұмыс жасауда интерактивті технологияларды қолдану қажеттілігі туындайды. Мектепке дейінгі педагогикада технологияның ең маңызды түрлеріне мектеп жасына дейінгі балаларды тұлғаға бағытталған тәрбиелеу және оқыту технологиялары жатады. Мұндай технологиялардың жетекші принципі-баланың жеке ерекшеліктерін, оның дамуының жеке логикасын есепке алу, тәрбие мен оқыту барысында балалардың қызығушылықтары мен іс-әрекеттерінің мазмұны мен түрлеріндегі қалауларын есепке алу. Баланың жеке басына назар аудара отырып, педагогикалық процесті құру оның гүлденген өмір сүруіне, демек денсаулығына табиғи түрде ықпал етеді.

Педагогикада білім берудің бірнеше модельдері бар:

Пассивті-бала оқытудың "объектісі" ретінде әрекет етеді (тыңдайды және қарайды);

Белсенді-бала оқытудың "субъектісі" ретінде әрекет етеді (өзіндік жұмыс, шығармашылық тапсырмалар);

Инновация баланың жеке басының қабілеттерін дамытуға бағытталған педагогикалық практикада қолданылатын жаңа әдістерді, формаларды, заттарды, технологияларды анықтайды. Осыған байланысты, балабақшаларда оқытумен байланысты бүгінгі инновациялық қызмет мектепке дейінгі ұйымдар педагогтарының кәсіби дамуының негізгі факторы болып табылады. Қазіргі әлемнің баласы-біздің ертеңгі болашағымыз. Жас ұрпақты қалыптастыру, оның дамуы, оның ішкі әлемін егжей-тегжейлі зерттеу және анықтау және оның қабілеттері мен мүмкіндіктерін одан әрі дамыту үшін жағдай жасау әр мұғалімнің басты міндетіне айналады. Мұның бәрі мектепке дейінгі мекеме мұғалімдерінің жаңа педагогикалық технологияларын жеткілікті білім алу, мектепке дейінгі мекемелердегі балалардың жеке басының деңгейін дамыту үшін жетілдіру қабілетіне байланысты. Себебі, қазіргі кезеңде білім беру және ғылым саласындағы инновациялық педагогикалық технологиялар қаншалықты маңызды және қаншалықты маңызды, сондықтан педагогикалық технологиялар мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады.

"Инновациялық технологиялар - бұл білім берудің басым мақсаттарымен ұштасқан пәндер мен әдістер: оқыту - бұл тәрбие процесін ұйымдастырудың бірыңғай жалпы тұжырымдамасымен байланысты жаңа міндеттердің, мазмұнның, формалар мен әдістердің күрделі және ашық жүйесі, мұнда әр позиция екіншісіне әсер етеді және сайып келгенде баланың дамуы үшін жағымды жағдайлар кешенін құрайды". Бүгінгі таңда әрбір педагогтың тікелей міндеті болашақ ұрпақтың еркін, белсенді дамуына, жан-жақты білім алуына, шығармашылық дамуына жағдай жасау екені белгілі. Себебі, инновациялық қызмет – педагогтардың балабақша балаларымен жұмыс жасаудағы педагогикалық технологияларды, әдістер мен әдістерді, психология мен педагогиканы терең білуі мұғалімдердің қандай да бір нақты мақсаттарға жетуіне көмектеседі. Нақтырақ айтсақ, бұл әрекет қызығушылық пен өміршендікті арттыруға ықпал

етеді, оқыту мен тәрбиелеу процесін саналы және сапалы етеді. Жаңа технологияның тенденциясын талап ету баланы оқытудағы мақсаттарға жетуге, оның ақыл-ой қабілеттерін іс-әрекеттер арқылы дамытуға, танымдық белсенділікті, жан-жақты дамуды және жаңа нәрселерді тез қабылдау қабілетін арттыруға әсер етеді. Қоғам дамуының осы кезеңінде мектепке дейінгі мекемелердің білім беру жүйесінде оқыту, тәрбиелеу процесінде технологияландыру басты міндеттердің бірі болып табылады. Осыған байланысты мектепке дейінгі мекемелердің тәжірибесінде оқыту мен тәрбиелеудің әртүрлі технологиялары құрылады және қолданылады.

Интерактивті (ағылшын тілінен *interection* - өзара әрекеттесу, бір - біріне әсер ету) - Оқу процесі барлық оқушылардың тұрақты, белсенді өзара әрекеттесуі жағдайында жүзеге асырылады; мұғалім мен бала білім беру процесінің тең субъектілері болып табылады. Оқытудың интерактивті моделін қолдану өмірлік жағдайларды модельдеуді, рөлдік ойындарды, жобалық әрекеттерді, проблемалық жағдайларды бірлесіп шешуді қамтамасыз етеді. Интерактивті технологиялар - бұл білім беру процесі барлық оқушылардың тұрақты, белсенді өзара әрекеттесуі жағдайында жүзеге асырылатын біртұтас жүйе, мұғалім мен бала білім беру процесінің тең субъектілері болып табылады. Интерактивті оқыту - бұл оқыту субъектілері мен объектілерінің жақсы ұйымдастырылған кері байланысы, олардың арасында екі жақты ақпарат алмасу.

Интерактивті білім беруді ұйымдастыру принциптері:

- диалогтық өзара іс-қимыл;
- кооперация және ынтымақтастық негізінде шағын топтарда жұмыс істеу;
- белсенді-рөлдік (ойын) жұмыс түрі.

Интерактивті технологиялар оқушылардың білім беру ортасымен тікелей өзара әрекеттесуіне негізделген. Бұл жағдайда білім беру кеңістігі шындық ретінде әрекет етеді, онда әр бала өзі үшін игерілген тәжірибе аймағын табады және басқалар үшін тәжірибе тасымалдаушысы бола алады.

Интерактивті технологияны қолданған кезде тәрбиешінің міндеті-оқушылардың бастамасын жүзеге асыру және дамыту үшін жағдай жасау. Мұнда олар білім беру процесінің толыққанды қатысушылары ретінде әрекет етеді, мәселелерді шешуде олардың тәжірибесі мұғалімнің тәжірибесінен кем емес маңызды, ол дайын білім бермейді, оқушыларды өз бетінше іздеуге итермелейді және шешім таңдау құқығын береді, сонымен бірге баланың қателесу құқығын қалдырады және талдау (интроспекция) негізінде дұрыс шешім іздеу бұрын таңдалған позиция.

Тәрбиеші мұнда бірнеше негізгі рөлдерде ойнайды:

- ақпараттандырушы-сарапшының рөлі, ол мәселенің мәнін баяндайды, жағдайды сипаттайды, қатысушылардың сұрақтарына жауап береді, процестің нәтижелерін бақылайды және т.б.;
- ұйымдастырушы - балалардың әлеуметтік және физикалық ортамен өзара әрекеттесуін реттейді (микро топтарға біріктіреді, оларды деректерді өз бетінше жинауға шақырады, тапсырмалардың орындалуын үйлестіреді);
- кеңесші рөлінде ол балалардың тәжірибесіне жүгінеді, қойылған міндеттердің шешімін іздеуге, жаңаларын өз бетінше қоюға және т. б. көмектеседі.

Интерактивті технологиялардың тиімділігінің төмендеу себептері танымдық процестердің дамуының әртүрлі деңгейімен (сөйлеу, ойлау, есте сақтау, қиял, зейін); тәрбиеленушілердің жұмыс қарқынымен; оқушылардың жұмыс қабілеттілігінің (шаршау) деңгейімен; коммуникативті қабілеттердің төмен деңгейімен, мазасыздықпен, балалардың қысылуымен, жас ерекшеліктеріне байланысты мінез-құлықты өзін-өзі реттеудің тиісті деңгейінің болмауымен және т. б. байланысты болуы мүмкін. Интерактивті оқыту технологиясы тәрбиеші мен балалар арасындағы, сондай-ақ балалардың өздері арасындағы қарым - қатынастың ерекше, көпжақты түрін көздейді және келесі коммуникациялық өзара іс-қимыл жасауға болады: "бала-бала" (жұпта жұмыс істеу), "бала-балалар тобы" (топта жұмыс істеу), "бала-аудитория" немесе "балалар тобы-аудитория" (топтардағы жұмыстың бастамасы) және т. б.

Шағын топтарда жұмыс істегенде балалар рөлдерді бөлуді үйренеді, бірлескен автор болады, бір-бірінің тілектерін ескереді, жалпы тұжырымдар мен қорытындылар тұжырымдайды, жолдастарының алдында өз таңдауын қорғайды.

Интерактивті технологиядағы тәрбиешінің ең маңызды міндеті-ақпарат алмасу процесін бағыттау және оған көмектесу: әртүрлі көзқарастарды анықтау; қатысушылардың жеке тәжірибесіне жүгіну; белсенділікті қолдау; теория мен практиканы байланыстыру; қатысушылардың тәжірибесін өзара байыту; қабылдауды, ассимиляцияны, өзара түсінуді жеңілдету; шығармашылықты ынталандыру

Интерактивті оқыту мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық іс-әрекетін ұйымдастырудың арнайы формасын қамтиды, мұнда ақпарат пассивті режимде емес, интерактивті циклдарды қолдана отырып белсенді түрде игеріледі. Интерактивті циклдар - бұл мұғалімнің белгілі бір жағдайлар жасауындағы кейбір дәйекті интерактивті әрекеттердің арнайы дизайны. Интерактивті оқыту технологиясы деп педагог пен тәрбиеленушілердің оқу ойындары түрінде өзара әрекеттесуін ұйымдастыру тәсілдерінің жүйесін түсінуге болады, бұл педагогикалық тиімді танымдық қарым-қатынасқа кепілдік береді, нәтижесінде балалардың орындалатын іс-әрекеттегі сәттілік жағдайын сезінуіне және олардың мотивациялық, интеллектуалдық, эмоционалдық және басқа салаларын өзара байытуына жағдай жасалады. Интерактивті оқыту технологияларын қолдана отырып, оқыту процесінің құрылымында келесі кезеңдерді бөліп көрсетуге болады:

Инновациялық технологияның негізгі мақсаты-әр баланың жеке қабылдауы мен даму деңгейлерін ескере отырып оқыту. Бұл педагогикалық технологияларды балабақша балаларының жас ерекшеліктерін, әр кезеңде әр баланы қабылдау мүмкіндіктерін ескере отырып қолдануға болады. Мектеп жасына дейінгі балалардың есте сақтау қабілеті әлсіз, қабылдау процестері тұрақсыз. Сондықтан олар заттарды ұстағанды және көргенді ұнатады. Осыған байланысты мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту процесінде көрнекі құралды, ойын технологиясын кеңінен қолдану керек. Тәрбиеші-балада білімнің негізін қалайтын маңызды тұлға.

**“Түркістан облысының психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңес беру” КММ
Дефектолог маманы
Әсілхан Ақниет Сәкенқызы**

ЗИЯТЫ ЗАҚЫМДАЛҒАН МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЕРІК – ЖІГЕР СФЕРАСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Зияты зақымдалған балалардың ерікті сферасының мәселесін қазіргі заманғы көптеген психологтар зерттеген. Олардың ішінде Д. Н. Исаев, В. Г. Петрова, И. В. Белякова, В. М. Сорокин, Л. М. Шипицына және басқалар бар. Зияты зақымдалған мектеп оқушылары өз бетінше мақсат қоя алмайды, сонымен қатар оларға жүктелген міндеттерді толық түсінбейді, іс-әрекетін жоспарлауды білмейді, бастамасы аз. Оларға ерікті әрекеттерді бақылау және мінез-құлқын белгілі бір міндеттерге бағындыру қиын. Студенттер сыртқы әсерге бірден импульсивті реакциялармен және басқа адамның іс-әрекетіне қарсы тұра алмауымен сипатталады. Дегенмен, зияты зақымдалған балалардың мақсатқа жету үшін табандылық танытатын кездері болады. Сонымен, мысалы, зияты зақымдалған бала шынымен дәмді тағам алғысы келсе, ол қалаған тағамды алу үшін күшті табандылық танытуы мүмкін. Бұл жағдайда қиындықты жеңу қабілеті ашылады. Зияты зақымдалған мектеп оқушылары басқалардың ықпалына түскенде, кеңестерді ұсынатын және сынсыз қабылдау бірінші орынға шығады. Алайда, зияты зақымдалған баладан қандай да бір пайдалы іспен айналысуды сұрағанда, ол қыңыр, төзімді болып, сұрағанға қайшы келеді.

Еріктің бұл қарама-қарсы көріністері зияты зақымдалған баланың жеке басының жетілмегендігін және оның рухани қажеттіліктерінің дамымағандығын білдіреді.

Зияты зақымдалған балалар жұмысты орындау кезінде қиындықтарды жеңуге ұмтылмайды, негізгі мақсаттан алыстайды, өз іс-әрекетінің нәтижесін сынамайды. Негізінен, зияты зақымдалған мектеп оқушыларының іс-әрекет процесінде кездесетін кедергілері олардың моторикасының ерекшеліктерімен байланысты. Осы қозғалыстың бұзылуына байланысты ақыл-ойы кем балалардың әрекеттері дәл емес және ыңғайсыз болады. Осыған байланысты мектеп оқушылары, мысалы, картон қорапты жасау кезінде қажетті ұзындықтағы кесінді жасай алмайды. Ерік сферасының жетілмегендігінен мектеп оқушылары іс-әрекетті орындауда қиындықтарға тап болады. Әдемі нәрсе жасауға бірден кіріскісі келетін студенттер өндірістік әрекеттердің реттілігіне мән бермеуі мүмкін. Нәтижесінде қиындықтар туындаған кезде балалар жылай бастайды, капризді болады, жұмыс істеуден бас тартады. Еңбек нәтижесіне қарым-қатынас маңызды мотивация болып табылады, өйткені балалардың орындалған жұмысқа оң эмоционалдық қатынасы, іс-әрекет нәтижесінен ләззат алу олардың осы сезімдерді қайта сезінуіне итермелейді. Кейбір ақыл-ойы кем оқушылар жұмысын аяқтаған кезде өзін бақытты сезінеді. Оқушылардың көпшілігі мұғалім олардың жұмысын бағалағаннан кейін ғана қанағаттану сезімін сезінеді. Кейбір балалар баға алғаннан кейін жұмысын бірден бұзады.

**Маңғыстау облысы, Қарақия ауданы, Құрық ауылы
№6 жалпы орта мектеп
Ағылшын тілі пәні мұғалімі
Даркенбай Назира Алтысбайқызы**

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ОЙЫН ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Оқушылармен жұмыс істеген педагогикалық тәжірибемде байқағаным ағылшын тілін оқытуда ойын элементтерін, оқушының жас ерекшелігіне, сабақтың тақырыбына сай қолдана білу өте тиімді. Егер мұғалім әр сабақта тиімді қолдана білсе сабақ мақсатына жете алады яғни нәтижелі болмақ. Әсіресе бастауыш сынып оқушыларына өз пәнімде ойын элементтерін жиі қолданып отырамын. Бастапқыда қолданған ойынды сабақтың тақырыбына, мақсатына негіздедім. Сабақ соңында рефлексияда ойын элементтерінің тиімді нәтиже көрсете бастағанын байқадым. Сонымен қатар әр сабақта бір ойынды қолдана беру оқушыны жалықтырп жіберетіндіктен түрлендіріп отыруды қолға алдым. Ол үшін сабақты жоспарлағанда іздене отырып белгілі бір ойын түрін тандап аламын. Міндетті түрді ойынның мақсаты болу керек. Және де ойынға қажетті материалдық база дайындап алу керек. Сөйтіп көрнекі құралдар да ретімен жинақтала бастайды. Атап айтсам доп, шарлар, түрлі түсті қағаздар, әртүрлі қуыршақтар, асықтар, қатырма қағаздар, үлестірмелі қағаздар т.б. Ең бастысы оқушылар түгел қатысып, пәнге деген қызығушылығы арта түседі. Өз ойын, пікірін, көзқарасын білдіруге, екінші бір адамның жауабын тыңдап, оны толықтыруға, жетістіктері мен кемшіліктерін айта білуге жаттықтырады.

Сондықтан ойын технологиясын жеткілікті деңгейде орындау, тиімді әдістермен ұйымдастыру, практикалық, тәрбиелік және дамытушылық жағынан негізгі оқыту тәсілдердің бірі болатындай жолдарын іздестіру.

Ойын дегеніміз: Іс-әрекет; еркіндік; ұжым арқылы тәрбиелеу және білім беру; баланың психикасын, ой-өрісін дамыту; Пәнді қызықтыра отырып үйрету.

Мысалы биылғы бірінші сыныпта жаңаша бағдарлама мазмұнында Smiles 1 авторы Jenny Dooley-Virginia Evans оқулығымен алғаш рет жұмыс істеп жатырмыз. Критериялды бағалау түрлері қалыптастырушы бағалау мен жиынтық бағалау жүргізілуде. Дәл осы қалыптастырушы бағалауды жүзеге асыруда ойынның маңызы зор. Оқушы жетістікке, жақсы нәтижеге қол жеткізуі үшін ойынға белсене қатысады. Белсенділік таныта отырып тиімді қолданған ойын арқылы сабақтың мақсатына жетіп тақырыпты меңгереді. Осы оқулықта бекітілген My Family, My School, My Room, My Pets, My Food, My music бөлімдеріне байланысты ойын түрлерін қолдануға болады. Қандай ойынды, сабақтың қай кезеңінде қолдануды алдын-ала жоспарлай отырып, нәтижелі мақсатқа жетуге болады. Оқушыларға қызықты болуы үшін Activity Book, Pupil's Book ерекше безендіріліп, түрлі-түсті етіп берілген. Оқулық соңында сәйкестендіру тапсырмасында оқушы өзі тауып жапсыруы үшін жапсырмалар Stickers (наклейкалар) ұсынылған. Оқушылар бұл жапсырмалармен қызыға жұмыс істеуде. Сонымен қатар қалыптастырушы бағалаудың бір түрі ретінде қолдануға болатын смайликтер де бар. Тек қана ойынмен шектелмей әр бөлімге арналған әндерді әуенімен орындау да оқушылар үшін ерекше қызықты, тақырыптағы жаңа сөздерді меңгеруге өте ыңғайлы деп айта аламын. Draw and say, Listen and colour, Find and draw lines6, Project time, Let's play Bingo, Graftwork барлығы да оқушының жас ерекшелігіне, ойынға негізделген.

Ағылшын тілін оқыту әдістемесінің бірі ойын элементтерімен іс-әрекеттер арқылы оқыту. Ойын элементтері оқытудың бір түрі болып табылады. Бұл әдістің тиімділігі оқушылардың белсенділігін пәнге деген қызығушылығын, ынтасын арттыруында болып табылады.

Оқудың алғашқы кезінде оқушының тілдік материалдарды жеңіл меңгеріп кетуіне көмектеседі. Ойын түрлерін дұрыс өткізілген сабақта оқушылардың тілді үйренуіне ынтасы артып, сол тілді білуге қызығады.

Оқушының шаршауын сейілтіп, қызығушылығын арттыратын тек ойын элементтері болып саналады. Ойын оқушыны бірігіп жұмыс істеуге бағыт береді, іздендіру дағдысына қалыптастыруына мүмкіндік туғызады.

Ойынның мақсаты - бағдарламада алған білімдерін қалыптастыру, тиянақтау, пысықтау.

Міндеті - баланың қызығушылығын ояту, белсенділігін арттыру.

Сабақ үстінде жүргізілетін жұмыс түрлері, тақырыпқа сай алынған тәрбиелік мәні бар ойын элементтері оқушылардың ойлау белсенділігін керек етеді. Сондықтан мұғалім әр сабағында ойын түрлерін орнымен қолданып, оны қызықты ету арқылы олардың білімге ынта – ықыласын, пәнге деген сүйіспеншілігін қалыптастыруды мақсат етеді. Мұғалім сабағын баланың қабілет - қарымына, психологиялық ерекшелігіне сай байланыста жоспарлау керек. Сонда ғана сабақ тартымды, жеңіл болады, оқушыларды жалықтырмайды. Көптеген әдебиеттерді оқып, интернеттен іздеп, баспа – құралдарымен танысып, сабақ жоспарларымды зерттеу нәтижесінде ойын арқылы қызықсыз тақырыптарды жеңіл, оңай меңгертуге болатынын түсіндім. Сонымен мынандай қорытындыға келдім. Сабақта қолданатын дидактикалық ойындарды 4 топқа бөлуге болатынын білдім.

1. Фонетикалық ойындар.

Мақсаты: Оқушыларды ағылшын дыбыстарын еш қиындықсыз дыбыстауға, алфавитті меңгертуге үйрету.

2. Грамматикалық ойындар

Мақсаты: Грамматикалық тақырыптар бойынша білім, білік, дағдыларын бекіту.

3. Орфографиялық ойындар

Мақсаты: сауатты жаза білуге дағдыландыру

4. Лексикалық ойындар

Мақсаты: өткен тақырып бойынша сөздік қорларын кеңейту және бекіту.

Мысалы, «Қимылдарды көрсету» ойынын қарастырайық. Ойыншылар ортағ шығып шеңбер құрып тұрады, ал ортадағы оқушыға “Sit down”, “Stand up”, “Dance, dance”, “Jump, jump” деген бұйрықтарды айтады, ортадағы ойыншы орындайды. Барлық оқушы ат салысады және жаңа сөздерді оңай меңгеріп алады. “My body” тақырыбын өткенде оқушы тақтаға келеді, көзін байлап келесі оқушы «eyes, nose, ear, mouth» деп айтып тұрады, ал бірінші оқушы сурет салады. Соңында қандай сурет болып шыққанын көреді, оқушылар ойын арқылы дене мүшелерін қалай атауды жаттап алады. Тағы бір жиі қолданатын ойыным «Poliglot». Оқушыларға доп лақтырып тұрамын да өткен сабақта үйренген заттардың атын қазақ тілінде айтамын ал допты ұстаған оқушы үш тілде айтады. Бұл ойынға да оқушылар қызыға қатысады. «Балапан» бағдарламасының бірі «ABC English» тан үйрндім деп жаңа сөздерді жарыса айтып жатады.

Қорыта келгенде, оқушылардың білім, білік шеберліктерінің жан жақты дамуына, қалыптасуына, тілдік материалдарды жақсы біліп, сөз іскерліктерін меңгеруіне ойындар көп көмек береді. Олар арқылы түрлі дағдыларды меңгеру барысында оқушылар белсенділікке, өз бетінше жұмыс істеуге, қорытынды жасауға дағдыланады. Бастауыш сынып пен орта буын сабақтастығы барысында оқу үрдісінде «ойын» түрлерін пайдалану, біріншіден оқушылардың білімін берік меңгерту құралы болса, екіншіден балалардың сабаққа деген қызығушылығын, белсенділігін арттырып, білім сапасын көтеру болып табылады. Оқу үрдісіне енгізілген ойын ағылшын тілі сабағында оқытудың бір түрі ретінде қызықты, жеңіл және жанды болуы керек. Ойын оқу үрдісін жеңілдететінін ескеру қажет.

**Түркістан облысы, Түркістан қаласы
№7 арнайы мектеп-интернаты
Тәрбиеші
Дауылбаева Ажар Садықбаевна**

«ДЕНІ САУДЫҢ - ЖАНЫ САУ»

Сабақтың мақсаты:

1. Оқушыларға денсаулық ұғымының құндылығы туралы түсініктерін кеңейту, салауатты өмір салтын сақтаудың адам өміріндегі маңызын түсіндіру.
2. Оқушыларды денсаулықты күтуге, қадірлеуге жауапгершілікке, тазалыққа тәрбиелеу.
3. Оқушылардың ойлау, көру, есту, есте сақтау қабілеттерін дамыту. Сөздік қорын молайту. сөйлеу мәдениетін қалыптастыру.

Сабақтың көрнекілігі: Слайд, суреттер.

Сабақтың әдіс – тәсілі: Ой – қозғау, әңгімелеу, сұрақ – жауап.

Сабақтың өтілу барысы:

I. Ұйымдастыру барысы:

- Оқушылардың назарын сабаққа аудару.

Балалар бір – бірімізге жақсы тілек айтайықшы, денсаулыққа байланысты.

II. Кіріспе:

1. «Таза жүру өмірде» дегенді қалай түсінесіңдер?

2. Адамның денсаулығын сақтауға кім жауапты? Неге?

3. өз бойыңдағы жағымсыз әдеттерден арылу үшін не істеу керек деп ойлайсыңдар?

- Ал балалар, бейнебаянды тамашала , осы бейнебаянға тақырып қоямыз.

- Ал қане балалар бейнебаяннан нені білдік, не туралы көрдік. Жарайсыңдар балалар бәріміз бірге бүгінгі сабағымыздың тақырыбын айтайықшы.

«Дені саудың жаны сау»

Денсаулық адамның басты байлығы, сондықтан денсаулықты сақтай білейік. Күлкі адам денсаулығын ұзартады, ешқашан жүзімізден күлкі кетпесін.

Денсаулық әркімнің өз қолында. Денсаулықты адам баласына табиғат сыйлаған басты байлық. Денсаулықты жоғалту оңай, қалпына келтіру қиын. Сондықтан адамның денсаулығының мықты болуы, адамның өзіне байланысты. Жағымды, жағымсыз заттарды дұрыс таңдау арқылы, салауатты өмір сүруге болады. Балалар сендер қараңғы үйге кіріп келіп, шам жақсаңыз, шам үйді жарық қылады. Біздің өмірімізді жарық қылатын, жан – жағымызға тамаша сәулесін шашатын өмірдегі басты байлық не деп ойлайсыңдар?

- Ол денсаулық.

Балалар денсаулығымыз мықты болу үшін не істеуісіз керек?

Шынығып, спортпен дос болып, дұрыс тамақтану, тазалық сақтауымыз керек.

- Ендеше денсаулықты сақтау, өз қолымызда. Денсаулықты сақтау, ең әуелі тазалықты сақтаудан басталады екен.

- Денім сауболсын десең – тамақты ішер алдында жіне ішіп болғаннан кейін, қолыңды жуу.

- Ендеше балалар денсаулыққа байланысты өлең шумақтарымызды айтайықшы.

Жаттаулар.

Әли.

- Денсаулық ол – шыныққан
Барлық дене мүшесі
Денсаулық ол тыныққан
Жүйке тамыр жүйесі
Көңіл – күйің жадырай
Денсаулық ол – жүруің,
Ешбір жерің ауырмай.

Нүрислам.

- Денсаулықтың қадірін
Ауырғанда білерсің
Жастық шақтың қадірін
Қартайғанда білерсің
Отыз тістің қадірін
Қақсағанда білерсің.

Шах.

- Денсаулық зор байдық.
Адхамбек.
- Боларсың шымыр шынықсаң
Денің сау болар балғадай
Түсініп сырын сен ұқсаң
Темекі досың болмағай.

IV. Пысықтау сұрақтары.

1. Жеке бас гигиенасын сақтау дегенді қалай түсінесіңдер?
2. Салауатты өмір салты дегенді қалай түсінесіңдер?
3. Өз бойыңдағы жағымсыз әдеттерден арылу үшін не істеу керек деп ойлайсыңдар?
4. Денсаулығымыз мықты болу үшін не істеуіміз керек?

V. Қорытынды:

- Бүгін біз қандай тақырыпта сөз қозғадық?
- нені ойға тоқып, жадымызға сақтауға тиіспіз?

VI. Бағалау

Қарапайым күндерін қора еңбекпен көріп жүрген тұрғындарды айтады.

III. Негізгі бөлім:

Ертегеі: Әділ және адал шаруа

Баяғыда бір шаруа болыпты. Ол тынымсыз еңбек етіп, үй алу мақсатында ақша жинайды. Күндердің бір күнінде ақыры бір ауылдың шеткі жағынан үй алады. Үйінің айналасынан өзіне құдық

қазады. Осы құдықты қазып жатып , іші толы алтын құмыра тауып алады. «Бұл тапқан қазынаны өзім алсам әділетсіздік болар», - деп ойлайды ол.

«Мен мұны осы үйдің бұрынғы егесіне берейін. Мен оған тек жердің бетіндегі үй ішін ғана ақы төледім. Жердің астында жатқан қазына, байлыққа бір тиында бермедім ғой . Содан жаңағы шаруа тапқан қазынасын алып, үйдің бұрынғы иесіне барады. – Мен сенің маған сатқан үйіңнің ауласынан құдық қазып жатып, қазына тауып алдым. Бұл қазынаны сенің алуың керек деп ойлаймын. Мен саған тек жер бетінде тұрған үй үшін ғана ақы төледім . Жердің астындағы байлыққа ақша бермедім ғой , - деді ол.

4. Қазынаны алмаймын – дейді үйдің бұрынғы иесі . – Мұным әділетсіздік болар мен саған үйді жерімен бірге саттым, яғни өз аулаңда тапқан қазынада сенікі. Мен бұл қазынаны жасырып жер астына көмгенім жоқ, сондықтан мұның иесі мен емес, өзің ал дейді. –

Бұл қазына үшін мен ақы төлемедім ғой , мен қалай аламын ниеттері болмады. Болмаған соң олар кемеңгер ақсақалға келеді. Ақсақал айтады осы тапқан қазынаны екеуің тең бөлісіп алыңдар.

Ақсақалдың шығарған шешіміне екеуіде келіспей байлықтан бас тартады. Содан екеуі сөзге келіп қалады. Осы уақытта Ақсақал былай дейді: - Балаларың барма екеуіңнің ?

5. Менің ұлым бар , дейді біреуі.

6. Менің қызым бар , дейді екіншісі.

7. Оларды үйлендіріп қазынаны екеуіне беріндер – дейді ақсақал. Сол кезде шаруа мен бұрынғы үй иесі татуласады . Ақсақалдың шығарған шешімімен келіседі бұл шешім екеуінің көңілінен шығып « Осы әділетті болар» деп ұйғарады. Екі жас бір – бірін ұнатады. Олар үйленіп , бақытты отбасы болады. Байлықтарын игі іске пайдаланып елін көркейте түседі.

IV.Пысықтау сұрақтары :

Ойын : Қазақтың ұлттық ойыны «Шертпек ойыны», асық ату,

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6

Мына жерге асықты сандарға шертеді .

1. Ертегі қалай аталады ?
2. Әңгімедегі кейіпкерден қандай қасеттер байқадыңдар?
3. Шаруа үй жағынан не тауып алды ?
4. Шаруа қазынаны тауып алып , қандай ойда болды ?
5. Үй егесі м ен шаруа қазынаны неге алмады ?
6. Әділдікті шешу үшін кімге барды ?

VIҚорытынды :

8. Бұл әңгімеден қандай тәрбиені алдық ?
9. Біреудің затын алуға болмайтындығын , кешірімшіл, сыйластықпен, мейірімділікпен, шыншылдыққа, әділдікке шақырады екен .
10. Үй сатқан адам мен шаруа адамның адалдығы мен әділдігін білдік.

Бағалау:

11. Оқушыларды мақтап мадақтау .

КГУ "Общеобразовательная школа села Коржынокль отдела образования по Егиндыкольскому району управления образования Акмолинской области"

**Преподаватель физической культуры
Ауезов Шынасыл Шуйншалиевич**

ЗНАЧЕНИЕ ДВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ДЛЯ СОХРАНЕНИЯ ЗДОРОВЬЯ

В настоящее время каждый учитель должен знать, что обучение, воспитание и здоровье - это категории, которые тесно связаны и влияют друг на друга.

Урок физической культуры является основной формой организации физического воспитания учащихся, поэтому важно правильно организовать «здоровьесберегающий», «активный» урок, так как он обеспечивает всем участникам процесса сохранение и повышение их жизнеспособности от начала до конца урока, а также позволяет самостоятельно использовать полученные навыки во внеурочной деятельности и в дальнейшей жизни.

Здоровье человека-главная ценность человека, а основа здорового мышления и поведения личности в закладывается школьном возрасте. И значение физической культуры и спорта высоко значимо как для каждого отдельно взятого человека, так и для общества в целом. Тенденции, складывающиеся в современном обществе, приводят к значительному снижению двигательной активности. Физкультурно-спортивная деятельность обладает высоким потенциалом для подготовки конкурентоспособного специалиста, социализации, гармоничного развития молодежи, повышения уровня развития физических качеств, психофизической подготовки, формирования здорового образа жизни, сохранения и укрепления здоровья.

Физическая активность очень важна для здоровья человека, она помогает формировать сильный и здоровый организм, а недостаток физической активности снижает работоспособность, приводит к различным заболеваниям костно-мышечного аппарата, а также влияет на нервную систему.

Регулярные занятия физической культурой, или любой другой вид посильных нагрузок, улучшает не только мышечный каркас, но и всю костную систему. Помимо этого, улучшается обмен веществ. Под влиянием регулярных тренировок кости становятся значительно крепче, повышается их устойчивость к нагрузкам и травмам. Если образ жизни человека не предусматривает регулярных нагрузок, организм понимает, что нет необходимости в наращивании мышц, и перестает снабжать отдельные участки энергией. Вследствие этого ухудшается питание мышц, уменьшается эластичность, сократительная способность, исчезает излишек мышечных волокон. Организм адаптируется к имеющимся нагрузкам, оставляя лишь то количество мышц, которое необходимо.

Двигательная активность дошкольников стимулирует не только физическое, но и умственное развитие. Дети, которые с раннего возраста лишены физической активности, растут больными и слабыми.

И поэтому стимуляция здоровья и здоровый образ жизни должны занимать центральное место в процессе обучения и воспитания подростков. Обращаясь к научным источникам, можно заметить, что развитие мотивации к двигательной активности В. И. Загвязинского, Б. П. Беспалько, Ю. М. Орлова и других ученых делает актуальной необходимость обеспечения ориентации личности на здоровый образ жизни. Поощряя здоровый образ жизни подростков, можно понять процесс, который является его результатом:

- понимание сочетания физического, психического, духовного;
- понимать необходимость соблюдения норм, правил поведения, необходимых для здорового образа жизни.

Это требует обеспечения определенных условий для процесса развития мотивации подростка к здоровому образу жизни. В качестве таких условий можно выделить:

- первое условие-контроль положительных изменений функционального состояния здоровья в результате занятий физической культурой и, как следствие, развитие мотивации подростков к двигательной активности;

- второе условие-придерживаться дифференцированного и индивидуального подхода к организации физкультурного занятия, что означает:

- а) с учетом гендерных и возрастных особенностей;

- б) учет уровня состояния здоровья подростков;

- в) внедрение различных методов обновления мотивации подростков к здоровому образу жизни;

- третье условие-создание среды, раскрывающей ценности здоровья и здорового образа жизни, предусматривающей формирование необходимой базы знаний о здоровом образе жизни, ценностях здоровья.

Основным средством обеспечения процесса развития мотивации к двигательной активности в процессе физического воспитания подростка является:

- на примере выдающихся спортсменов, где можно наблюдать волевые проявления личности в сохранении здоровья и поддержании здорового образа жизни;

- воспитание подростков в сфере здорового образа жизни;

- внедрение нетрадиционных методов в структуру урока физической культуры;

- контролировать не только целенаправленное воздействие на организм человека, но и формирование мотивации к здоровому образу жизни.

Форма организации процесса развития мотивации подростков к двигательной активности через дисциплину физической культуры связана с традиционными формами и включает в себя: лекции о здоровье, спортивные беседы, диспуты и дискуссии, мероприятия на свежем воздухе, пешие прогулки, оздоровительный путь, упражнения, динамические часы, занятия-конференции, тематические вечера.

Организуя мероприятия по развитию мотивации к двигательной активности в процессе физического воспитания через дисциплину физической культуры, следует учитывать, что здоровье подростка следует понимать и определять как один из важнейших ресурсов достижения добра. Поэтому выбор способов и средств обеспечения этого процесса реальными оздоровительными мероприятиями неизбежен. Поэтому в школе среди учащихся и педагогов принято проводить массовые спортивные мероприятия, спортивные праздники: спортивную неделю, праздничные мероприятия, связанные со спортом. Занятия на свежем воздухе в сочетании с созданием эмоционально – положительного фона благотворно влияют на эмоционально – умственную сферу.

Таким образом, понятие двигательной активности и спорта является одним из важнейших факторов формирования отношения подрастающего поколения к здоровому образу жизни. Кроме того, спорт является важным фактором преодоления противоположных тенденций, т. е. склонности подростков и молодежи к наркомании, алкоголизму и другим проявлениям здорового образа жизни.

Использованные литературы:

1. Физическая культура и спорт в жизни современного человека / Сопнева Д.А., Уколова Г.Б. // За нами будущее: взгляд молодых ученых на инновационное развитие общества. Сборник научных статей Всероссийской молодежной научной конференции: в 4 томах. – 2020. – С. 302-304;

2. Колпакова Е. М. Двигательная активность и её влияние на здоровье человека. Науч.- период. журнал «Здоровье человека, теория и методика физической культуры и спорта». – 2018. – № 1 (8). – С. 94–109. URL: <https://clck.ru/ZNuMs>.

КГУ "Общеобразовательная школа села Коржынколь отдела образования по Егиндыкольскому району управления образования Акмолинской области"

**Преподаватель английского языка
Зулкарнаева Индира Бигалиевна**

ИЗУЧЕНИЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ЧЕРЕЗ ПРОСМОТР МУЛЬТФИЛЬМОВ

В современном мире изучение иностранных языков имеет крайне большое значение. Одним из наиболее распространенных языков на планете является английский язык. Его изучают в школе, средних и высших учебных заведениях, практически любая образовательная программа включает в себя дисциплины, так или иначе связанные с освоением данного языка. Английский язык – международный язык, поэтому в наше время его знание крайне необходимо для любого человека.

В начальных классах целью обучения английскому языку является формирование элементарной иноязычной коммуникативной компетенции учащихся на доступном уровне в основных видах речевой деятельности. Однако, выучить алфавит и звуки языка, уметь читать и писать на нём, воспринимать и воспроизводить информацию на данном языке являются только частными задачами, которые необходимы для достижения данной цели.

Обучение английскому языку в начальной школе также направлено на формирование у учащихся интереса и любознательности к изучаемому языку и культуре страны, на котором он говорится. Одной из целей является также развитие когнитивных способностей, формирование умения учиться иностранным языкам в будущем.

В целом, обучение английскому языку в начальной школе не ограничивается простой передачей информации, но является комплексным процессом, включающим в себя разнообразные задачи и методы обучения, направленные на формирование полноценной иноязычной коммуникативной компетенции у учащихся.

Просмотр мультфильмов на английском языке может быть эффективным средством изучения языка. Это помогает развить навык фонематического восприятия устной речи, т.е. умение различать и воспринимать звуки и интонацию языка, которые могут отличаться от тех, к которым привык ученик. Кроме того, просмотр мультфильмов на английском языке помогает пополнить словарный запас новыми лексическими единицами и выражениями разговорной речи.

Мультфильм – это не только источник информации. Просмотр мультфильмов способствует развитию различных сторон когнитивной деятельности учащихся, и прежде всего, внимания и памяти. Применение способствует расширению общего кругозора учащихся, обогащению их языкового запаса и страноведческих знаний. Также мультфильмы дают возможность ученику научиться говорить с нужной интонацией и правильно расставлять ударения и логические паузы. Кроме того, ученик может получить представление о наиболее приемлемом темпе речи для каждого конкретного контекста.

Мультфильмы обладают богатыми педагогическими возможностями, особенно для детей. Рассмотрим каждую из перечисленных возможностей подробнее:

1. Расширение представлений об окружающем мире, знакомство с новыми словами, явлениями, ситуациями: мультфильмы часто описывают различные ситуации и явления, которые дети еще не знают или не понимают. Мультфильмы могут помочь детям расширить свой словарный запас и узнать о новых явлениях и ситуациях, которые они могут встретить в своей жизни.

2. Показ примеров поведения: мультфильмы могут быть полезны для социализации детей, поскольку они показывают примеры поведения и действий, которые могут быть полезными или бесполезными в конкретных ситуациях. Дети учатся, подражая героям мультфильма, и могут понимать, какие действия и поступки являются правильными и полезными.

3. Формирование оценочного отношения к миру, развитие мышления, понимание причинно-следственных связей: мультфильмы могут помочь детям лучше понимать мир вокруг них, учиться анализировать причинно-следственные связи и развивать мышление. Мультфильмы могут также помочь формировать у детей оценочное отношение к миру, показывая примеры действий, которые могут быть хорошими или плохими.

4. Развитие эстетического вкуса, чувства юмора: мультфильмы могут помочь развивать эстетический вкус детей, показывая различные цвета, формы и стили. Мультфильмы также могут помочь развить у детей чувство юмора, поскольку они часто содержат забавные ситуации и персонажей.

Преимущества изучения английского языка через просмотр мультфильмов:

- Разнообразие материала: мультфильмы могут предложить огромное разнообразие тем и жанров, таких как приключения, комедии, фантастика и т.д.
- Простота языка: многие мультфильмы предназначены для детей и поэтому используют простой и понятный язык, что может быть полезным для начинающих изучать английский язык.
- Субтитры: многие мультфильмы имеют субтитры на английском языке, что может помочь лучше понимать речь персонажей и улучшить навыки чтения.
- Активное прослушивание: при просмотре мультфильмов можно активно прослушивать и повторять выражения и слова, чтобы улучшить свои навыки произношения и говорения.
- Развлечение: изучение английского языка через просмотр мультфильмов может быть увлекательным и интересным, что может мотивировать вас продолжать практиковать язык.

Однако, чтобы получить максимальную пользу от просмотра мультфильмов на английском языке, необходимо выбирать материалы, которые соответствуют уровню языковой компетенции ученика и обеспечивают достаточный уровень понимания. Также важно не забывать о других методах изучения языка, таких как чтение, общение с носителями языка, выполнение упражнений на грамматику и лексику.

При использовании мультипликационного фильма, основной сложностью является помочь детям перейти на комментирование и обсуждение сюжета на английском языке без использования русского языка. Для преодоления этой проблемы используется система поощрительных призов. Опыт работы с учениками младших классов свидетельствует о том, что введение англоязычных мультфильмов как дополнительного языкового материала позволяет повысить интерес учеников к использованию диалоговой речи на уроках и к изучению английского языка в целом.

Таким образом, я могу сделать вывод, что использование мультфильмов на уроках английского языка приносит пользу не только преподавателю, но и ученикам. Для педагога несомненное достоинство – это возможность разнообразить построенное занятие, а также предоставить материал на языке изучаемой страны, наглядно продемонстрировать ее культуру. Для обучающихся просмотр яркого, красочного видеоролика – это возможность разнообразить свою деятельность на уроке.

Список использованной литературы

1. Бехтерева, Т. В. (2016). Использование мультимедийных технологий в обучении английскому языку в начальной школе. Москва: Просвещение.
2. Смирнова, Н. А. (2014). Методы преподавания иностранного языка через аудиовизуальные материалы. Санкт-Петербург: Издательство РГПУ.
3. Григорьева, Л. В. (2015). Использование мультфильмов для обучения английскому языку: Теория и практика. Екатеринбург: Уральский государственный педагогический университет.
4. Рогова, И. С. (2017). Использование мультфильмов в обучении иностранным языкам: подходы и методы. Москва: Научный мир.
5. Бабенко, Н. Н. (2018). Мультимедийные технологии в преподавании иностранных языков: Влияние и преимущества. Томск: Издательство ТГПУ.
6. Алексеева, О. Ю. (2016). Мультфильмы и их роль в обучении иностранным языкам. Москва: Академический проект.

Түркістан облысы, Отырар ауданы, Шәуілдір ауылы
 "№1 жалпы білім беретін мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесі
 Ағылшын тілі пәні мұғалімі
 Байбекова Айнұр Шілдебайқызы

VR-ART: CREATE NOOSA

Unit 3 Our planet	Lesson 32	
School	№1 Comfort School	
Teacher name:	Ainur Baibekova	
Date:		
Grade: 10 "A"	Number present:	absent:
Lesson title	VR-ART: Create Noosa	
Learning objectives	10.1. 1 to study a mobile application for learning English language. Create a classification of applications. Analyze the advantages and disadvantages of mobile apps; 10.2.1 understand the main points in an unsupported extended conversation on a wide range of general and educational issues, including conversation on a limited range of unfamiliar topics;	
Lesson objectives	Learners will be able to: - Development of productive speech skills based on the studied lexical material on the topic "Virtual reality"	

Plan

Stages / Time	Teachers' actions	Students' actions	Assessment criteria	Resources
Beginning of the lesson Warming-up 7 min	1. Greeting. Ask about the weather. Warm-up With books closed, write on the board: If I were a teacher, ... and elicit an ending to the sentence. Write the ending so that you have a complete sentence on the board. Lead – In Ask students to translate the sentence into their own language and elicit or teach by CCQ (Concept checking question) Is the speaker a teacher right now? What do you think virtual reality art is? What different forms of art do you know? Students need to see the video and they need to say own opinion. Well, students take cards with sentences, then divide into three groups with 1st	<i>Give a smile to your neighbour helps to start the lesson with good wishes to each other.</i> The aim: To develop Ss speaking skills and create friendly atmosphere Efficiency: By telling the wishes they show their appreciations . Students express their ideas	At the organization moment T tries to award active Ss. «The praise» method is used to evaluate Ss with phrases like: “Good job! Well done!” Descriptor:	 PPT

	group with colour red, 2nd group with colour yellow, 3rd group with colour green		-Respond CCQ questions 1 point	
Middle of the lesson Presentation part. 33 min	New vocabulary T explains the new vocabulary and gives clear instruction choose number and create sentences Check answers. Remind students that both the first Group work Focus on the the text and elicit Students read the text and choose and put the correct answer there. In a weaker class, allow students time to compare their answers in pairs and correct any mistakes. Pair work Chain game Pair work choose point ,each group can work with pairs pay attention to the points. Study the example sentence with the class. Focus on the next task and elicit some possible sentences. In a weaker class, students can work in pairs and help each other find vocabulary and formulate their ideas in English. In a stronger class, students should prepare their answers individually. Monitor and help while students are working. Ex: 2 P:37 In a weaker class, allow students to check answers in pairs before checking as a class Differentiation: «Verbal support» method is used to help Students use new words in the text.	Students choose number and create sentences Students read the text and translate and choose the correct answer. Group work B-around C-but D-allows A-came B-which C-introduced A-work C-backed up A-by C-also Job application Develop skills Promising artists Cave painting Virtual sculpting Come first Gain experience Unique opportunity	Descriptor: - read the rules - create sentence - words and phrases in the box Point 2 Descriptor: - choose the correct words - complete the sentences. Point 2 Descriptor: - look again at the ideas - put the correct answer Point 2. Descriptor: - match examples - identify the phrases Point 2 FA Descriptor: - write two versions of each sentence - use first and second conditionals Point 1	https://www.baamboozle.com/smallclassic/63681/2?&c=5&v=4&w=3
End of the lesson 5 min	Giving the homework Ex: 3 P:23 WB Self-reflection	Peer-assessment. Two stars and a wish. - You did a really good job on ... - I really like how you ... Maybe you could ...	Students use their bracelet to show their knowledge according to the lesson.	

Қызылорда қаласы
"Бөпежан" балабақшасы
Мектепалды даярлық топ тәрбиешісі
Меңдуллақызы Мирамкүл Мирамкүл

ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫ БАЛАБАҚШАДА ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ ОЙ-ӨРІСІН ДАМУЫ

Кіріспе

Ұлттық ойындар – қазақ халқының сан ғасырлық тәжірибесінен туған мәдени мұра. Олардың әрқайсысы баланың физикалық, психологиялық және зияткерлік дамуына ықпал етеді. Бүгінгі таңда ұлттық ойындарды балабақшада қолдану – баланың ой-өрісін дамытудың маңызды құралдарының бірі. Олар баланың логикалық ойлауын жетілдіріп, есте сақтау қабілетін жақсартады және қоршаған ортаны тануға көмектеседі.

Қазіргі білім беру жүйесінде ұлттық ойындарды балабақша бағдарламасына енгізу арқылы балалардың танымдық белсенділігін арттыруға, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік мол. Бұл мақалада ұлттық ойындардың баланың ой-өрісіне әсері және олардың балабақшада қолдану әдістері қарастырылады.

Ұлттық ойындардың баланың ой-өрісіне тигізетін әсері

Ұлттық ойындардың тәрбиелік мәні зор. Олар тек уақыт өткізудің бір түрі ғана емес, баланың жан-жақты дамуына ықпал ететін маңызды фактор. Ойын барысында балалар жаңа нәрселерді үйреніп, есте сақтау қабілетін жетілдіреді, қоршаған орта туралы білімдерін кеңейтеді.

1. Логикалық ойлауды дамыту

Ұлттық ойындардың көпшілігі балалардың ойлау қабілетін жетілдіреді. Мысалы:

- «Асық ату» ойыны – балаларды дәлдікке, стратегиялық ойлауға үйретеді.
- «Сақина салу» – зейін мен жылдамдықты арттырады.
- «Арқан тартыс» – топтық жұмыс пен тактиканы ойлауға бағыттайды.

2. Есте сақтау қабілетін күшейту

Балалардың есте сақтау қабілетін арттыру үшін ұлттық ойындар үлкен рөл атқарады.

- «Санамақ» – сандық ұғымдарды есте сақтауға көмектеседі.
- «Жасырынбақ» – кеңістікті бағдарлауға үйретеді.
- «Қарақұлақ» – зейінді шоғырландыруды дамытады.

3. Қоршаған ортаны тануға көмектесу

Ұлттық ойындар арқылы балалар табиғат құбылыстары, жан-жануарлар, қазақ халқының тұрмысы мен мәдениеті туралы білім алады.

- «Теңге алу» – ептілікті дамытады және қазақтың көшпелі өмірін түсінуге көмектеседі.
- «Қыз қуу» – ұлттық дәстүрлерден сыр шертеді.
- «Көкпар» – батылдық пен күш-қайраттың маңыздылығын көрсетеді.

Балабақшада ұлттық ойындарды қолданудың әдістері

Ұлттық ойындарды балабақша бағдарламасына енгізу балалардың ой-өрісін жан-жақты дамытуға мүмкіндік береді. Оларды әртүрлі оқу қызметтерінде, тәрбие сағаттарында және ойын сабақтарында қолдануға болады.

1. Оқу қызметінде қолдану

Ұлттық ойындарды тек қимыл-қозғалыс жаттығулары ретінде ғана емес, оқу қызметімен байланыстыру өте тиімді.

- **Тіл дамыту сабақтарында:**

- «Сөз тапқанға – қолқа жоқ» ойыны арқылы балалар сөздік қорын байытады.
- «Жұмбақ шешу» ойыны арқылы балалар логикалық ойлауды дамытады.

- **Математика сабақтарында:**

- «Асық санау» ойыны сандарды үйренуге көмектеседі.
- «Санамақ» ойыны арқылы санау дағдылары жетілдіріледі.

- **Қоршаған ортамен танысу:**

- «Қаздар мен түлкі» ойыны жануарлар әлемімен таныстырады.
- «Кім жылдам?» ойыны маусымдық өзгерістерді тануға көмектеседі.

2. Интерактивті әдістерді пайдалану

Балалардың қызығушылығын арттыру үшін ұлттық ойындарды заманауи технологиялармен үйлестіруге болады.

- Интерактивті тақтада ұлттық ойындардың суреттерін көрсету.
- Бейнекөрсетілім арқылы ойынның ережелерін түсіндіру.
- Цифрлық ойын түрінде асық ойнау.

Бұл әдістер балалардың ойын тез түсінуіне және оған белсенді қатысуына мүмкіндік береді.

3. Қозғалыс белсенділігін арттыру

Ұлттық ойындардың дене шынықтыруға әсері зор. Балалар жылдамдық, икемділік және күшті дамыту үшін түрлі ойындарға қатыса алады.

- «Көкпар» – ептілік пен күшті қажет етеді.
- «Қыз қуу» – жылдамдық пен шыдамдылықты дамытады.
- «Арқан тартыс» – топпен жұмыс істеу дағдысын қалыптастырады.

4. Ойын арқылы балалардың әлеуметтік дағдыларын дамыту

Ұлттық ойындар балаларды бір-бірімен қарым-қатынас жасауға үйретеді, достықты нығайтады және ортақ шешім қабылдау қабілетін дамытады.

- «Сақина салу» ойыны – сенімділік пен тез ойлауды қажет етеді.
- «Айгөлек» – бірлескен әрекетті дамытады.
- «Жасырынбақ» – топтық ынтымақтастықты күшейтеді.

Қорытынды

Ұлттық ойындарды балабақшада қолдану – балалардың ой-өрісін дамытуда маңызды құрал. Олар баланың логикалық ойлауын, есте сақтау қабілетін, қимыл-қозғалысын жетілдіреді және қоршаған ортаны тануға көмектеседі.

Бүгінгі білім беру жүйесінде ұлттық ойындарды жаңаша әдістермен қолдану – баланы жан-жақты дамытуға мүмкіндік береді. Сондықтан тәрбиешілер мен ата-аналар ұлттық ойындарды күнделікті тәрбиелеу мен оқыту үрдісіне енгізуі қажет.

Ұлттық ойын – ұлт болашағының кепілі! Оларды ұмытпай, балабақшада кеңінен қолдану – болашақ ұрпақтың саналы, білімді, ұлттық рухта тәрбиеленген азамат болып өсуіне септігін тигізеді.

Ұсыныстар:

- ✓ Ұлттық ойындарды күнделікті оқу қызметіне енгізу.
- ✓ Интерактивті әдістерді пайдалану.
- ✓ Ата-аналарды ұлттық ойындарға қатыстыру.
- ✓ Ұлттық ойындар туралы балаларға әңгімелер, ертегілер айту.

Осылайша, ұлттық ойындарды тиімді қолдану – жас буынның ұлттық мәдениетті бойына сіңіруіне және ой-өрісінің кеңеюіне ықпал етеді.

✍ **Ұлт болашағы – ұлттық тәрбиеден басталады!**

**Қызылорда қаласы
"Бөпежан" балабақшасы
Тәрбиеші
Бақтығали Жібек**

ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫ БАЛАБАҚШАДА ЖАҢА ӘДІСПЕН ТИІМДІ ҚОЛДАНУ

Кіріспе

Балабақша – бала тұлғасының қалыптасуындағы маңызды кезең. Бұл кезеңде балалар қоршаған ортаны зерттеп, жаңа дағдыларды меңгереді. Олардың танымдық қабілеттерін дамытуда және ұлттық құндылықтарға баулуда ойын ерекше рөл атқарады. Қазақ халқының ұлттық ойындары – халқымыздың мәдени мұрасы, ата-бабаларымыздан қалған баға жетпес қазына. Ұлттық ойындар тек көңіл көтеру құралы ғана емес, сонымен қатар балаларды ұлттық тәрбиемен сусындататын маңызды құрал.

Қазіргі таңда балабақшада оқыту мен тәрбиелеу үрдісіне инновациялық технологияларды енгізу қарқынды жүргізілуде. Сол себепті ұлттық ойындарды да жаңа әдістермен ұйымдастыру қажеттілігі туындап отыр. Бұл мақалада ұлттық ойындардың балабақшада қолданылуының тиімді жолдары қарастырылады.

Ұлттық ойындардың тәрбиелік маңызы

Ұлттық ойындар баланың физикалық, интеллектуалдық, рухани және әлеуметтік дамуына зор ықпал етеді. Ойын барысында балалар жылдамдық, шапшаңдық, дәлдік, ойлау қабілеті, тапқырлық, қимыл-қозғалыс сияқты қасиеттерді меңгереді. Сонымен қатар ұлттық ойындар арқылы балалардың танымдық белсенділігі артады, қазақ халқының дәстүрлері мен мәдениетін құрметтеуге тәрбиеленеді.

Ұлттық ойындардың негізгі пайдасы:

- ✓ **Танымдық:** Балалар ойын арқылы қоршаған ортаны таниды, ойлау қабілетін дамытады.
- ✓ **Дамытушылық:** Ойындар есте сақтау, логикалық ойлау, шығармашылық қабілеттерін дамытады.
- ✓ **Тәрбиелік:** Ұжымдық ойындар арқылы балалар ұйымшылдыққа, достыққа, сыйластыққа үйренеді.
- ✓ **Денсаулық сақтау:** Қозғалыс ойындары балалардың физикалық дамуын жетілдіреді, денсаулығын нығайтады.

Балабақшада ұлттық ойындарды жаңа әдістермен қолдану

Қазіргі педагогикалық тәжірибеде ұлттық ойындарды заманауи әдістермен ұйымдастыру олардың тиімділігін арттырады. Бұл ретте инновациялық оқыту технологияларын енгізу, мультимедиялық құралдарды пайдалану, ойындарды оқу қызметімен байланыстыру әдістері маңызды рөл атқарады.

1. Интерактивті оқыту әдістерін пайдалану

Ұлттық ойындарды тек дәстүрлі түрде емес, интерактивті әдістер арқылы өткізу балалардың қызығушылығын арттырады.

Мысалы:

- «Теңге алу» ойынын физикалық жаттығу ретінде ұйымдастырып, баланың шапшаңдық қабілетін дамыту.
- «Асық ойыны» арқылы математикалық тапсырмалар орындату (санау, салыстыру, топтастыру).
- «Қыз қуу» ойынын эстафеталық жарыс түрінде өткізу.

Осылайша, ойындар балалардың қимыл-қозғалыс дағдыларын ғана емес, ойлау қабілеттерін де дамытады.

2. Заманауи технологиялармен үйлестіру

Балабақшаларда интерактивті тақта, планшет, аудиовизуалды құралдарды пайдалана отырып, ұлттық ойындарды жаңа форматта көрсетуге болады.

Мысалы:

- Балаларға ойын ережелерін мультимедиа арқылы таныстыру.
- Ойындарды анимация түрінде көрсету арқылы балалардың қызығушылығын арттыру.
- Ұлттық ойындарды виртуалды ортада ұйымдастыру (цифрлық асық ойыны, интерактивті «Бәйге» ойыны).

Бүгінгі күні көптеген балабақшаларда SMART технологиялар қолданылып келеді. Сондықтан ұлттық ойындарды цифрлық ортаға бейімдеу заман талабы болып табылады.

3. Пәнаралық байланыстарды енгізу

Ұлттық ойындарды тек дене шынықтыру сабағында ғана емес, басқа да оқу қызметтерімен біріктіруге болады:

- **Тіл дамыту сабағында:** «Айгөлек», «Орамал тастау» ойындары арқылы балалардың сөздік қорын байыту.
- **Математика сабақтарында:** «Асық ату» ойыны арқылы балалардың санау, топтау, салыстыру дағдыларын жетілдіру.
- **Қоршаған ортамен танысу сабағында:** «Қаздар мен түлкі» ойыны арқылы жануарлар әлемімен таныстыру.

Бұл әдіс ойынның тиімділігін арттырып, балалардың түрлі пәндерге деген қызығушылығын оятады.

4. Тәрбие үрдісінде қолдану

Ұлттық ойындарды күнделікті тәрбие жұмысына енгізу балалардың ұлттық мәдениетке деген құрметін арттырады.

- Таңертеңгілік жаттығуларды ұлттық ойын элементтерімен жүргізу.
- Топтық мерекелерде ұлттық ойындарды қолдану (Наурыз мерекесінде «Көкпар», «Арқан тартыс» ойындарын ойнату).
- Ата-аналарды ұлттық ойындарға қатыстыру арқылы отбасылық тәрбиеге ықпал ету.

Балабақшада қолдануға болатын ұлттық ойындар

Ойын атауы	Мақсаты
Асық ату	Балалардың мергендік, дәлдік қабілеттерін дамыту
Теңге алу	Шапшаңдық, ептілік қасиеттерін жетілдіру
Қыз қуу	Жылдамдық пен қимыл үйлесімділігін дамыту
Көкпар	Күш пен батылдықты арттыру
Арқан тартыс	Топтық жұмыс пен ұйымшылдықты дамыту
Сақина салу	Зейін мен шапшаң ойлау қабілетін дамыту
Айгөлек	Ән мен қимылды үйлестіру

Қорытынды

Балабақшада ұлттық ойындарды жаңа әдістермен тиімді қолдану – жас ұрпақтың рухани, зияткерлік және физикалық дамуына ықпал ететін маңызды құрал. Заманауи технологияларды, интерактивті әдістерді және пәнаралық байланыстарды пайдалану арқылы ұлттық ойындардың тәрбиелік мәнін арттыруға болады.

Бала кезінен ұлттық құндылықтармен сусындаған бүлдіршін болашақта елін, жерін сүйетін азамат болып өседі. Сондықтан ұлттық ойындарды тек дәстүрлі түрде емес, заманға сай жаңашыл әдістермен қолдану – уақыт талабы.

Ұлттық ойындар – ұлт болашағының кепілі!

Жетісу облысы, Талдықорған қаласы
"Еңбек ауылындағы мектепке дейінгі шағын орталығы бар №22 орта мектеп" КММ
Бастауыш сынып мұғалімі
Айтқали Қаламқас Әшімқызы

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНЫЛУЫ

Бағалау қызметі мәселесі педагогикалық теорияда да, педагогикалық тәжірибеде де өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Білім берудің білім парадигмасы аясында қалыптасқан бағалау жүйесі олардың меңгеру үдерісін емес, білімнің игерілу нәтижесін көрсетеді, яғни белсенділік тәсілінің талаптарына толық жауап бермейді. Сонымен қатар білім берудің бастапқы кезеңінде байқалатын мектеп бағасының субъективтілігі де бағалаудағы қиындықтарды көрсетеді. Сондықтан бастауыш жалпы білім берудің мемлекеттік білім беру стандартының талаптарына сәйкес бағалау процесі оқу процесінің тұрақты құрамдас бөлігі ретінде дамуға жатады. Бұл даму тәжірибеге критериалды бағалауды енгізу арқылы мүмкін болады.

Критериалды бағалау бойынша М.Ю. Демидова, С.В. Иванов, О.А. Қарабанова оқушылардың оқу жетістіктерін оқу үдерісіне қатысушылардың барлығына алдын ала белгілі, білім берудің мақсаттары мен мазмұнына сәйкес келетін, оқушылардың жеке тұлға ретінде қалыптасуына ықпал ететін нақты анықталған, ұжымдық әзірленген критерийлермен салыстыруға негізделген бағалау үдерісін түсінеді.

Критериалды бағалау технологиясының педагогикалық мәні білім алушылардың білім мен оны меңгеру жолдарын меңгеруге бағытталған оқу-танымдық іс-әрекетін өз бетінше орындауға дайындығы мен қабілетін қалыптастыруға, зейінді шоғырландыруға, сыни тұрғыдан ойлауға, өз мүмкіндіктері мен оқу жетістіктерін бағалау мен өзара тексеру жүргізуге негізделеді.

Критериалды бағалау технологиясының моделі мыналарды қамтиды:

- қоғамның қажеттіліктерімен және оқушы тұлғасымен айқындалатын мақсат;
- жоғарыда аталған мақсатқа жетуді қамтамасыз ететін принциптер (қалыптастырушы және анықтаушы бағалаудың бірлігі, хабардарлық, критериалды бағалаудың диагностикалық негізі);
- оқу орнының бағалау саясаты;
- бағалау қызметінің ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары;
- педагогикалық диагностика процедурасы (қалыптастырушы және анықтаушы критериалды бағалау карточкалары, тестілеу, сұрақ қою, бақылау, әңгімелесу).

Критериалды бағалау технологиясын тәжірибеге енгізу үш негізгі мақсатты блокқа топтастыруға болатын мәселелердің кең ауқымын шешуге мүмкіндік береді.

Біріншіден, бұл тәсіл мұғалім мен оқушыларға жеке тапсырмаларды орындаудағы оқушының жетістігін және соның нәтижесінде жалпы оқудағы оң нәтижені анықтаудың жеткілікті ашық, нақты және объективті құралын береді.

Екіншіден, белгілі бір параметрлерді пайдалану бағалау жүйесін жеке оқыту технологиясының мақсаттарымен де, мектептегі білім берудің тиісті деңгейінде білімді меңгерумен де байланыстыруға мүмкіндік береді. Бұл бағалау критерийлері әрбір оқушыға қолдануда оларға қалай қол жеткізілетінін анықтау үшін нақты тұжырымдалған оқу мақсаттары болғандықтан мүмкін болады. Критериалды бағалаудың бұл қасиетінің тағы бір қыры – мұғалім өз жұмысын жоспарлағанда оқу-тәрбие процесінің жалпы мақсаттарын үнемі назарда ұстайды, олардың біреуін ұмыта алмайды, өйткені олардың барлығы

критерийлерге енгізілген, олардың әрқайсысы үшін бақылау тапсырмалары да, оларды орындауға дайындық бойынша әрекеттер жүйесі де ойластырылуы керек.

Үшіншіден, критериалды бағалау жүйесінің ашықтығы мен процедуралық сенімділігі оны білім беру ұйымы әкімшілігінің де, ата-аналардың да оқу үдерісіне қатысуының әлеуетті қуатты құралына айналдырады. Білім беру мекемесінің басшылығында көп өлшемді және тұрақты ақпарат беретін педагог қызметінің нәтижелерін бақылау құралы бар. Ата-аналар, өз кезегінде, балаларының жетістіктері туралы толық ақпарат алып, мектепте шын мәнінде не оқытылатынын түсінуге сәл көбірек мүмкіндік алады.

Сайып келгенде, бұл жағдайлар білім беру процесінің барлық қатысушылары арасындағы қарым-қатынастың өзгеруіне әкелуі мүмкін, оны ашық етеді. Бұл әсіресе оқушыларға қатысты, өйткені критериалды бағалау оларға оқу іс-әрекетіне белсенді қатысуға (өз бетінше мақсат пен міндеттерді қою, тапсырманы орындау критерийлерін тұжырымдау, жауаптарды құрастыру, қиындықтардың себептерін анықтау, қателерді түзету бойынша жұмыс жасау) мүмкіндік береді.

Мысалы, екінші сыныптағы математика сабағында мәтіндік есепті шығаруда оқушылар мұғаліммен бірге келесі критерийлерді тұжырымдайды:

- қысқа жазба дұрыс жасалған (көмекші үлгі);
- оны шешудің оңтайлы жолы таңдалған;
- әрекеттердің логикалық тізбегі құрастырылған;
- әрбір әрекетке дұрыс түсініктемелер тұжырымдалған;
- тексеру жүргізілген;
- жауап жазылған.

Келесі кезекте оқушылар ұсынылған есепті өз бетінше шешеді, бірін-бірі бағалайды, жұппен жұмыс жасайды, критерийлерді айта отырып, көршісінің белгілемелеріне сәйкес Цукерман сызғышы, жартылай немесе толық көлеңкеленген дөңгелек диаграмма арқылы өздерін бағалайды, қателерді табады, оларды жою жолдарын анықтайды, яғни дағдыларды зерттеуді қалыптастырады.

Жалпы, критериалды бағалау мұғалімдерге:

- жоғары сапалы оқу нәтижелерін алуға ықпал ететін критерийлерді әзірлеуге;
- әртүрлі тәсілдер мен бағалау құралдарын қолдануға;
- осы немесе басқа оқу материалының қаншалықты сәтті игерілгенін, осы немесе басқа практикалық дағдының қалыптасқанын анықтауға, яғни, басқаша айтқанда, оқушылардың қол жеткізген деңгейін сол немесе басқада белгіленген талаптардың белгілі минимумымен салыстыруға, оқыту сапасын арттыруға ықпал ететін өз қызметін талдау және жоспарлау үшін жедел ақпаратқа ие болуға;
- әр оқушының жалпы дайындығының деңгейіндегі өзгерістерді де, оның танымдық іс-әрекеттің әртүрлі салаларындағы жетістіктерінің динамикасын да есепке алуға, әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оның жеке оқу траекториясын құруға;
- оқушылардың өз жетістіктерін өзін-өзі бағалауын ынталандыру және дамыту, сондай-ақ оқу үдерісі барысында олармен не болып жатқаны туралы ойлауға;
- оқушылардың психикасына қамқорлық жасау, травматикалық жағдайлардан аулақ болуға мүмкіндік береді.

Оқушылар критериалды бағалау арқылы:

- өз түсінігін білдіру үшін әртүрлі оқу стильдерін, ақыл-ой әрекетінің түрлерін және қабілеттерін пайдалануға;
- нәтижені болжау үшін бағалау критерийлерін білу және түсіну, табыс критерийлері туралы хабардар болуға;
- өзін және құрбыларын бағалай отырып, рефлексияға қатысуға;
- нақты мәселелерді шешу үшін білімді пайдалану, әртүрлі көзқарастарды білдіру, сыни тұрғыдан ойлауға қол жеткізеді.

Ата-аналар үшін критериалды бағалау -

- баланың білім деңгейінің дәлелдемесін алу;
- баланың оқу үлгерімін қадағалау;
- балаға оқу процесінде қолдау көрсету.

Осылайша, бағалау жүйесі ағымдағы және қорытынды бағаларды қою, сапалы білім алу жолдары жағынан толығымен қолжетімді әрі ашық болады.

**Шымкент қаласы
№69 жалпы орта білім беретін мектеп
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
Томарбай Раушан Тойлыбайқызы**

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ТОПТЫҚ ЖҰМЫС ТҮРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Белсенділік тәсілі аясында оқытудың әдістері мен технологиялары оқу пәнінің қызығушылығын, ынтасын, белсенділігін, интерактивтілігін дамытуға, оқушының дербестігін арттыруға, нақты сөйлеу өнімдерін алуға, білім, білік, дағдыны арттыруға бағытталуы керек. Осындай құралдар мен әдістердің арсеналында мәселелік-диалогтік оқыту білім алушылардың қазіргі өмір жағдайларына бейімделуіне көмектесетін негізгі іс-әрекеттердің бірі ретінде қарастырылады.

Бұл технология бойынша жаңа білім дайын түрде берілмейді, балалар өз бетінше зерттеу әрекеті барысында меңгереді. Мұндай сабақтарда оқушылар көбірек ойлайды, жиі сөйлейді, ой-өрісін, сөйлеуін белсенді түрде қалыптастырады. Олар өз позициясын қорғауға, бастаманы алуға үйренеді. Сабақта мәселелік диалогты қолдану оқушылардың алдына қойылған мәселелерді шешу, диалог жүргізу, ақпарат алу, логикалық қорытынды жасау қабілеттерін дамытады.

Қазіргі мектеп мұғалімнен өзінің кәсіби шеберлігін арттыруды, атап айтқанда, оқушылардың сабақтағы іс-әрекетін ұйымдастыруды таңдауда талап етеді. Қазақ тілі объективті түрде мектептегі ең қиын пәндердің бірі болып табылады. Сонымен қатар әр сыныпта осы пән бойынша қабілеттері анықталған оқушылардың белгілі бір саны бар. Мұғалімнің алдында оқуды ұйымдастырудың икемді формаларын табу міндеті тұр.

Мен өз жұмысымда ойын технологиялары, топтық технологиялар, денсаулық сақтау технологиялары, компьютерлік технологиялар, оқушыға бағытталған технологиялар сияқты педагогикалық технологияларды қолданамын.

Қазақ тілі мен әдебиетін оқытуда қолданылатын оқыту формасының бірі – топтық жұмыс. Негізгі педагогикалық ереже: - оқушыларды күшті және әлсіз деп жіктемей, бірлескен топтық оқу әрекеті әдісі арқылы балалардың өзара білім алуын ұйымдастыру. Міндеттері - әрбір оқушыны танымдық қажеттіліктердің қалыптасуы мен дамуын қамтамасыз ететін іс-әрекеттерге қосу. Сынып 2-3 топқа бөлінеді, топтағы балалар әртүрлі даму деңгейлерімен ұйымдастырылады, топтар тапсырмалар алады, барлығы тапсырмаларды орындайды, сұрақтар қойылғанда бір-біріне көмектеседі. Осылайша, барлық оқушылар барлық пайдалы уақыттарын сабақтың негізгі мақсатына жетуге жұмсайды.

Топтық жұмыс кезінде әр оқушыны материалды меңгеру процесіне тартамын, бұл бұрыннан бар білімді тиімді қолдануға, сонымен қатар жаңа білімді меңгеруге ықпал етеді, қазақ тілі сабағында оқушылардың жоғары ынтасын сақтауға көмектеседі. Топтық жұмыстың нәтижелі болуы үшін осы сыныптың жас және психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, топтар құрамын.

Топпен жұмыс жасай отырып, қабілеті төмен деңгейлі оқушылар сабақ барысына, талқылауларға араласып, жауап беруге, сөйлеуге, сұрауға қорқуын қойды. Бұл маған сабақта С тобындағы балалардың белсенділігінің артуына қол жеткізуге көмектесті, білім, білік, дағдыны ойдағыдай қалыптастыруға мүмкіндік берді. Топтық оқыту формасы тек оқытуда ғана емес, оқушыларды тәрбиелеуде де үлкен әсер етті. Оқушылар топ болып бірігіп, бірлесе жұмыс істеуге үйреніп, бір-бірімен жұмыс істеуге дағдыланды, ортақ тіл табуға, кедергілерді жеңуге үйренді.

Топтық жұмыстың техникасы мен әдістері

Жұптық жұмыс тұлғааралық іскерлік қарым-қатынастың қалыптасуының бастапқы кезеңі ретінде қарастырылады. Жұптық жұмыстың кейбір түрлерін қарастырайық:

Талқылау

Сабақ барысында білім алушылар белгілі бір автордың мәтінінде де, өлең, шығармаларында да, бір-бірінің мәлімдемелерінде де айтылған кез келген тақырыпты, сұрақты талқылай алады. Пікірталас кезінде оқушылардың ұстанымдары ерекшеленбейді. Пікірталастың мақсаты - қай жерде және қандай пікірлер сәйкес келетінін түсіну, содан кейін бір-бірінің есебінен өз идеяларын кеңейту.

Талқылау бірнеше қадамдарды қамтиды:

- мұғалімнің немесе оқушының айтқанын немесе кітаптан оқығанын қалпына келтіру;
- автор мәтінін (ойын) түсіндіру, яғни өз пікірін, осы ойларға деген көзқарасын білдіру, өз бағасын беру, басқа авторлардың бағасын айту;
- сұрақ қою.

Бұл әдістерді біріктіріп те, бөлек те қолдануға болады.

Бірлескен оқу

Оқушының екеуі де хабарсыз, білмейтін нәрсені бірге зерттей алады. Екі серіктес те оқыту барысында зерттеуші позициясында болады. Бірлескен зерттеу пәні – үшінші адамның мәтіндері. Бұл қазірдің өзінде оқу мен талқылаудың айырмашылығын көрсетеді. Түрлі стильдегі мәтіндерді зерттеу үшін әртүрлі әдістемелер қажет: ғылыми мәтіндер логикалық жұмысты қажет етеді, көркем мәтіндер автордың сезімін, образдарын, ассоциацияларын түсінуді талап етеді. Өз кезегінде, бір ғылыми мәтіндердің абзацтарының әртүрлі типтерін – ұғымдарды көрсететін фрагменттерді, процестерді немесе оқиғаларды сипаттайтын абзацтарды, пайымдау мәтіндерін зерттеудің нақты әдістерін әзірлеу қажет.

Өзара оқыту

Жұптық оқытуды бір бағытта да, өзара да ұйымдастыруға болады. Тренинг барысында қатысушылар әртүрлі позицияларда әрекет етеді: бірі сабақ береді, екіншісі оқиды. Ұйымдастырылған өзара әрекеттесу арқылы екіншісі біріншінің иелігіндегі нәрсенің иесі болады. Осылайша, оқыту пәні серіктес иелік ететін ақпарат (білім) немесе әрекет әдістері болып табылады.

Өзара оқытуды жүзеге асырудың қажетті шарттары:

- жұпқа біріккен оқушылар мазмұнның әртүрлі фрагменттерін білуі керек;
- бұл фрагменттер бір-біріне тәуелді болмауы керек;
- кішкене бөліктерде оқыту керек.

Тексеру

Автоматтандырылған әрекеттерді емес, түсінікті саналы әрекеттерді алу маңызды болғанда, тексеру сияқты жұптық жұмыстың бұл түрі - өте қолайлы. Ол өзара немесе бір жақты болуы мүмкін. Тексеру пәні – мәселені шешудегі іс-әрекеттердің мазмұны, сұрақ, логика арасындағы байланыс, мәселені шешудегі ойлар тізбегі мен жауап. Біз мұндай тексерудің екі артықшылығын атап өтеміз. Біріншіден, түсініктеме беру, өз іс-әрекетін түсіндіру барысында оқушы жиі қателерді өзі анықтайды. Екіншіден, тексеру «осында және қазір» жүргізілетіндіктен, егер қате табылса, дереу түзетілетін болады.

Топтық технологиялар білім алушыларға сабақ өткізудің әртүрлі әдістерін қамтиды. Негізгілерінің бірі – топтық сауалнама.

Топтық сауалнама - бұл бағдарламаның белгілі бір бөлімін орындағаннан кейін материалды қайталау немесе бекіту мақсатында өткізілетін әдіс. Оны сабақтан кейін де, сабақтың өзінде де жүргізуге болады. Топтық сауалнама кезінде оқушы-кеңесші өз тобының әрбір мүшесімен сұрақтардың нақты тізімі бойынша сұхбат жүргізеді. Бұл ретте оқушының жауаптарына топ мүшелері түсініктеме беріп, толықтырып, бірлесіп бағалай алады. Осы сабаққа арналған сұрақтар тізімін мұғалім құрастырады.

Топтық сауалнаманың құрылымы топтық сабақтың құрылымына ұқсас. Сауалнама барлық топтар үшін бір уақытта жүргізіледі. Оқушылар бір-біріне кедергі жасамас үшін сауалнама астарлы түрде өтеді. Топтық іс-әрекетті ұйымдастырудың бұл түрі барлық оқушылардың білімін ашуға мүмкіндік береді, мектеп оқушыларының өзара талапшылдығы мен жауапкершілігін арттырады.

Оқу жылының басында мен және сыныптағы оқушылар топпен жұмыс істеу ережесін әзірлеп, сабақты бастамас бұрын осы ережелерді тақтаға іліп қоямын, топтық жұмыс барысында талап етілетін ережелер төмендегідей: дос болу, әдепті болу, досыңды ести және тыңдай білу, ережелерді орындау, айтылған пікірлерді құрметтеу.

Топтық жұмыс бір-бірін үйрену, жолдастарының бір-біріне көмектесу арқылы білімге тиімді ілгерілеу екенін атап өтуге болады. Топта 5 адамнан артық болмауын, барлық оқушылардың топта жұмыс істеуге үйренуін қадағалаймын, топтық жұмыс құрамын өзгертуге тырысамын. Мен топпен жұмыс жасамаймын, керісінше тапсырманы дайындауға белгілі бір уақыт беріп, оқушылардың өздерінің оқу әрекеті барысында үйренуін мақсат етемін. Оқушылардың жұмысын бағалай отырып, үнемі пікір білдіруге тырысамын.

Қазақ тілі сабағындағы топтық әрекет – бұл:

- дамыта оқыту факторларының бірі, оның мақсаты - топтың басқа мүшелерімен ынтымақтастық жасау арқылы жаңа білімді меңгеруге қабілетті шығармашылық тұлғаны қалыптастыру;

- оқушылардың ақыл-ой әрекетін белсендіретін, сабақта оқушылардың зейінін сақтайтын, сөйлеу әрекетін дамытатын, сондай-ақ өзара байытатын оқыту түрі және өзін-өзі дамытуға және үздіксіз білім алуға дайындығын қалыптастыратын, білім беру жүйесінде оқушылардың дамуы үшін әлеуметтік ортаны, балалардың жеке жасын, психологиялық және физиологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, оқу-тәрбие процесін құратын жүйелік-белсенділік тәсілі.

Қорыта келгенде, сабақтарды ұйымдастырудың топтық формаларын қолдану тәжірибем оқу кеңістігі оқушылар үшін шығармашылық орнына айналатынын, олардың интеллектуалдық және шығармашылық әлеуетін іске асыратынын, коммуникативті дағдылардың толық дамығанын көрсетеді. Ал оқушылардың топтық жұмысын жүйелі ұйымдастыру оқу материалын терең меңгеруге, оқу процесіне қызығушылықтың, қанағаттану сезімін тек нәтижемен ғана емес, оқу процесінің өзінен де пайда болуына ықпал етеді.

**Батыс Қазақстан облысы, Орал қаласы
№52 жалпы орта білім беретін мектебі
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-сарапшы
Улданова Арайлым Муратовна**

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУ

Дидактиканы дамытудың қазіргі кезеңінде оқыту процесінің тиімділігін арттыру мәселесі оқу процесін басқарудың ең ұтымды жолдары мен әдістерін іздеуге, оқу материалы мен оқу процесін құрылымдық-жүйелік талдауға, сондай-ақ оқытудың техникалық және әдістемелік құралдарының тиімділігін талдауға және бағалауға байланысты ғалымдардың назарын аударады. Енді кезекте оқу, жазу, санау, есептерді шешудің қарапайым дағдыларын игеру жеткіліксіз. Бұл дағдыларды қалыптастыру кеңірек және маңызды міндеттерді шешуге қосылады:

Біріншіден, балаларды ғылыми білімнің логикасында пәндік оқытуға жетелеу, олардың алдында осы ғылымның мазмұнын құрайтын шындықтың зерттелетін саласының негізгі және іргелі қасиеттерін ашу. Сонымен, оқу дағдыларын игеру қарым – қатынас пен ойлау құралы ретінде тілді зерттеуге кіріспе, ал қарапайым санау дағдылары сандық қатынастарды зерттеуге кіріспе болады.

Екіншіден, балаларда өз міндеттері мен тәсілдері бар оқу іс-әрекетін қалыптастыру. Біздің қоғам дамуының қазіргі кезеңінде оқу іс-әрекетін адам өмір бойы орындауы керек. Бұл әр адамның екінші "кәсібі", ол негізінен таңдалған істі алға жылжытуға байланысты келеді.

Үшіншіден, бастапқы оқыту кезеңінің барлық мүмкіндіктерін оқу мотивтерін қалыптастыру және балалардың интеллектуалды дамуы үшін пайдалану. Оқу процесінің тиімділігі мен сапасын арттыру мәселесін шешудегі басты мәселе оқушылардың оқуын жандандыру болып табылады. Оның айрықша маңыздылығы мынада: оқыту рефлексивті түрлендіруші қызмет бола отырып, оқу материалын қабылдау мен есте сақтауға ғана емес, сонымен бірге оқушының танымдық іс-әрекеттің өзіне деген көзқарасын

қалыптастыруға бағытталған. Қызметтің трансформациялық сипаты әрқашан субъектінің белсенділігімен байланысты.

Егер біз оқудың алғашқы жылдарынан бастап баланың мектепке ауыртпалық түсіруін қаламасак, онда біз сыртта емес, оқу процесінде болатын ілімнің осындай мотивтерін оятуға қамқорлық жасауымыз керек. Басқаша айтқанда, мақсат-баланың оқығысы келетіндіктен дәл оқуы, сондықтан ол ілімнің өзінен ләззат алуы қажет. Сондай-ақ Я.А.Коменский оқушының жұмысын психикалық қанағат пен рухани қуаныш көзіне айналдыруға шақырды.

Сондықтан бастауыш білім берудің мақсаттарының бірі - баланың танымдық белсенділігін дамыту. Балалардың тәуелсіздігі мен белсенділігін дамыту үшін баланың әрбір сәтті қадамын, сұраққа өз бетінше жауап табуға тырысуын (тіпті сәтсіздігін) оң бағалау маңызды. Балаларға бірдеңе ойлап табу, болжау, мысалдар таңдау және т.б. секілді шығармашылық оқу тапсырмаларын беру өте пайдалы.

Белсенділік іс-әрекеттің өзін емес, оның деңгейі мен сипатын білдіретінін ескеру қажет. Бұл мақсат қою процесіне де, мотивация мен іс-әрекет тәсілдерін білуге де әсер етеді. Белсенділік (жеке білім ретінде) оқушының ерекше жағдайын және оның іс-әрекетке қатынасын білдіреді. Оқушының оқу іс-әрекетіндегі белсенділігі, оның нақты күштерінің көрінісі ретінде, оның дамуының алғышарты мен нәтижесі деп санауға болады. Сонымен қатар белсенділік жеке тұлғаның туа біткен, өзгермейтін қасиеті емес, демек оны дамытуға болады.

Жеке тұлғаның сипаттамасы ретінде белсенділік оның динамикасын, бастамашылығын ашады және қоршаған әлеммен мағыналы байланыстарды өзгерту мен қолдаудың қайнар көзіне айналады. Белсенділік әрекеттілікпен байланысты, оның қалыптасуының, іске асырылуының және өзара әрекеттесуінің шарты, өз қозғалысының қасиеті ретінде анықталады. Тұлғаның белсенділігі оның әлеуметтік, рухани және биологиялық даму бағдарламаларын құруға көмектеседі.

Соңғы онжылдықтардағы зерттеулер белсенділік мәселесіне әртүрлі көзқарастарды, оның түрлері (қоғамдық, когнитивтік, еңбек және т.б.), оның қасиеттері (бейімделетін және бейімделмейтін, репродуктивті және өнімді шығармашылық), сондай-ақ тұлға белсенділігінің жоғары деңгейін қалыптастырудың процесін терең зерттеді.

Белсенділік қасиеті тұлғаның қасиеті ретінде әртүрлі жоспардағы іс-әрекетте қалыптасады (танымдық, еңбек, әлеуметтік және т.б.). Оның үстіне белгілі бір қызмет түрлеріндегі белсенділіктің көрінісі олардың табиғаты мен ерекшеліктеріне сәйкес келеді. Іс-әрекет түріне қарай әрекет түрлері сәйкес бөлінеді: танымдық, еңбектік, әлеуметтік және т.б.

Барлығымыз білетіндей, оқытудың мақсаты оқушылардың білімін, дағдыларын игеру ғана емес, сонымен қатар тұлғаның жетекші қасиеттерін қалыптастыру болып табылады. Осындай қасиеттердің бірі-танымдық қызығушылықтардың бағыты мен тұрақтылығында, білім мен іс-әрекет тәсілдерін тиімді игеруге, оқу-танымдық мақсатқа жетуге ерікті күш-жігерді жұмылдыруда көрінетін танымдық белсенділік. Жеке тұлғаның іс-әрекетінің бұл сапасы негізінен таным процесінде қалыптасады, ол табиғаты бойынша субъектінің мақсатты белсенділігімен байланысты. Бұл жағдайда белсенділік мақсатқа жетудің құралы және шарты ретінде әрекет етеді. Субъектіні белсенді күйге келтіру оның сыртқы ортамен өзара әрекеттесуінің нәтижесі болып табылады.

Танымдық белсенділік жеке сипатта болады, сонымен қатар белсенділік таным шарты бола отырып, жеке тұлғаның туа біткен қасиеті емес, ол іс-әрекет процесінде қалыптасатынын атап өткен жөн. Оқытудың белсенділігіне келетін болсақ, ол танымдық іс-әрекет процесінде қалыптасады және танымға деген ұмтылыспен, психикалық шиеленіспен және оқушының моральдық-еріктік қасиеттерінің пайда болуымен сипатталады, сонымен бірге белсенділіктің өзі іс-әрекеттің сапасына әсер етеді.

Физиологиялық механизмдер тұрғысынан оқу процесі уақытша шартты байланыстардың қалыптасуы екені белгілі. Бұл процесс ми қыртысын белсенді күйге келтіретін зерттеу рефлексін қоздыру арқылы жеңілдетіледі. Зерттеу рефлексін қоздыру - танымдық белсенділіктің қажетті шарты. И.П.Павлов белсенділікті тудыратын жағдайлардың жалпы белгісін – жаңалықты көрсетті. Оқу процесінде мұндай жаңалық белгісіз ақпарат, материалды берудің ерекше түрі, оқытудың жаңа құралы болуы мүмкін.

Танымдық белсенділіктің мәні мынада: оқытудың әртүрлі мәселелерін шешуге интеллектуалды және эмоционалды жауап беру қасиеттерін ала отырып, олар оқушының сабақта не болып жатқанына, біліммен жұмыс жасаудағы бастамашылығына бағдар берудің құнды сезімін тудырады, ол неғұрлым сезімтал тыңдайды және басқалардың не және қалай істейтініне мұқият қарайды. Алайда, танымдық белсенділіктің көріністері әртүрлі және оларды ажырату қиын. Олар:

1) танымдық іс-әрекеттердің мақсатқа бағытталуында, олардың мағыналық қалыптастырушы мотивациямен сипатталатын орындылығында;

2) білімнің, іскерліктің, қызмет тәсілдерінің сипатында, оларды пайдаланудың ұтқырлығында, мұғалімге бағытталған мәселелердің мазмұнында;

3) әлеуметтік коммуникация көздері есебінен, оқудың кең ауқымы, теледидар, радио, компьютерлік технологиялар арқылы танымдық қызметті кеңейту, тереңдету ниетінде.

Бұл оқушылардың оқу процесінен тыс алған білімдерін, дағдыларын оқу іс-әрекетіне енгізуге деген ұмтылысымен байланысты. Оқушылардың танымдық белсенділігі олардың қызметінің психологиялық көңіл-күйінде де: зейін, ойлау процестері, орындалатын іс-әрекетке қызығушылық, жеке бастамада көрінеді. Мұғалім қоятын міндеттерді, мәселелерді талқылауға белсенді жауап (жылдам кері байланыс), сыныптастарының жауаптарына қатысуға, оларды толықтыруға, түзетулер енгізуге деген ұмтылыс – мұның бәрі оқушының оқу-танымдық іс-әрекеттің субъектісіне айналғанын көрсететін танымдық белсенділіктің маңызды көрсеткіштері.

Т.И.Шамованың зерттеулеріне сүйене отырып, танымдық белсенділікті қалыптастырудың келесі деңгейлерін белгілеуге болады:

1-деңгей – репродуктивті әрекет;

2-деңгей – интерпретациялық әрекеті;

3-деңгей – шығармашылық белсенділік.

Т.И.Шамованың танымдық іс-әрекеттің қалыптасу деңгейлері туралы көзқарасын және оның танымдық әрекеттің анықтамасы бойынша ұсынған классификациясын ұстана отырып, әрбір деңгейді ажырату кезінде мынаны ескеру қажет: біріншіден, оқушының оқуға деген қатынасы, бұл игерілген білім мазмұнына және процестің өзіне деген қызығушылықтан көрінеді; екіншіден, құбылыстардың мәніне, олардың өзара байланысына енуге, сонымен қатар іс-әрекеттің әдістерін меңгеруге ұмтылу; үшіншіден, оқушының іс-әрекетке жұмылдыру, қызмет мақсатына жету үшін моральдық және ерікті күш-жігер. Бұл көрсеткішті оқушының оқу процесінде көрсететін жүйелілігі мен табандылығына қарай бағалау керек. Осы көрсеткіштерге сүйене отырып, біз танымдық белсенділіктің әрбір деңгейіне түсініктеме береміз:

Төмен деңгейлі – репродукциялық белсенділік тұрақты зейіннен көрінеді, ынталандырудың жаңашылдығынан туындайды және оқушының білімді түсінуге, есте сақтауға және жаңғыртуға, оны үлгі бойынша қолдану әдісін меңгеруге ұмтылуымен сипатталады. Бұл белсенділік деңгейінің критерийі оқушының оқытылатын құбылысты түсінуге деген ұмтылысы болуы мүмкін, ол сабақта мұғалімге сұрақ қоюда, мұғалімнің тапсырмасын орындаудағы практикалық іс-әрекетте (баспа материалымен, дидактикалық оқу құралдарымен жұмыс) көрінеді. Белсенділік деңгейінің төмендігінің сипатты көрсеткіші – «неге?» сияқты сұрақтардың болмауынан көрінетін оқушылардың білімді тереңдетуге қызығушылықтың болмауы.

Орта деңгей – түсіндіру әрекеті. Ол оқушының оқытылатын мазмұнның мәнін ашуға, құбылыстың мәніне енуге, құбылыстар мен процестер арасындағы байланыстарды білуге, өзгерген жағдайда білімді қолдану жолдарын меңгеруге ұмтылуымен сипатталады. Бұл белсенділік деңгейінің қалыптасуын бағалау критерийі оқушының келесі сұрақтарды тұжырымдау арқылы көрінетін құбылыстың себебін мұғалімнен немесе басқа көзден білуге ұмтылуы болады.

Жоғары деңгей – шығармашылық белсенділік нақты мінез-құлық пен іс-әрекетте, инициативалық, танымдық және басқа да әрекеттерден, таңдаудағы таңдамалылықтан көрінеді. Шығармашылық белсенділік ұжымдық шығармашылық іс-әрекетке өз еркімен қатысуға ұмтылудан, басқа іс-әрекеттерге қызығушылықтың таралуынан көрінеді. Оқу іс-әрекетіндегі математикалық есептерді шешу барысындағы танымдық белсенділіктің ерекше көрінісі:

- шешілетін міндеттерді кездейсоқ емес таңдау;

- есептерді шешудегі сәтсіз әрекеттерге сыншылдық (есептерді шешудің белгілі жолдарын санамалау);

- оқушының қызығушылықтары шегінде тапсырмаларды таңдау;

- мұғалімнің позициясын алу мүмкіндігі;

- математикалық есептерді шешу жолдарының әртүрлілігі, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі бағалау.

Бастауыш сынып оқушыларының белсенділігін қалыптастырудың негізгі көрсеткіші – бұл іс-әрекеттің мақсатын түсінуімен, олардың субъектімен іс-әрекетке дайындығы ретінде іс-әрекет пәніне қажетті қатынасымен сипатталатын оқу және сабақтан тыс жұмыстарға тұрақты қызығушылық.

Осылайша, критерийлерінің бірі оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту болып табылатын оқыту үрдісінде педагогикалық технологияларды қолданудың тиімділігін арттыру жолдарын қарастыра отырып, оқыту ықпалын қолайлы ететін белгілі бір шарттарды ескеру қажет.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Шамова Т.И. Активизация учения школьников. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2004. – 208 с.
2. Маркова А.К. и др. Формирование мотивации учения: книга для учителя. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
3. Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. Инновационные методы обучения, или Как интересно преподавать: учебное пособие. – Алматы, 2009. – 344 с.

**Жамбыл облысы, Тараз қаласы
Керімбай атындағы №12 мектеп-гимназия
Ағылшын тілі пән мұғалімі
Сакбаева Перизат**

USE OF INTEGRATED LESSONS TO ENCOURAGE STUDENTS TO PARTICIPATE IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS

Any educational process, as we all know, involves the transfer of the culture accumulated by mankind to the younger generation. At all times, the content of education has been different and has been based on different philosophical views. But the main focus has always been on the development of a person, the formation of qualities in him in certain conditions throughout his life. These conditions change in the course of human development, as well as during the life of an individual.

Foreign language culture is part of world culture. Therefore, a foreign language, by giving students a foreign language culture, can make a great contribution to general education, the formation of a well-rounded, harmonious personality. One of the main priorities of the secondary education reform is to significantly increase the level of foreign language proficiency of graduates of general education schools. Knowledge of at least one foreign language at the level of functional literacy by graduates of secondary schools can provide solutions to many problems of modernization of a society that wants to take a full place in the world community.

A foreign language is open to the use of content in various fields of education. Interdisciplinary connections are becoming very relevant at the present stage of development of school education, its improvement is carried out through the integration of education. Integration is the process and result of creating a single, closely interconnected whole. In education, it can be implemented by combining academic subjects into one synthesized course, summarizing the foundations of science, revealing complex educational topics and problems.

Currently, the most important educational task facing the modern school is: to form in the child an understanding of the holistic picture of the world, its unity and diversity. This concept is based on the idea of integration. This idea arose on the basis of the universality and unity of the laws of nature and culture, since they presuppose the unity, subordination and interrelation of individual components. Modern society needs a person who can think critically, see the emerging problems and creatively solve them. Therefore, at all stages of the

learning process, it is very important to move from the executive, reproductive activity of students to the creative, search activity.

Integrated teaching of a foreign language depends on various pedagogical, psychological and methodological factors. Language, being the main means of communication, is used in all activities of the subject. The teacher's task is to identify the main learning activity and subordinate integrated activities, modeling situations in which the latter can become the assimilation of the former. A foreign language lesson provides the teacher with great opportunities for implementing interdisciplinary communication. The synthesis of knowledge is carried out in the process of studying such fundamental objects of knowledge as nature, society, man, labor, technology, language.

The purpose of this article is to consider teaching English as one of the important conditions for the formation of a creative personality.

Integrated lessons, in our understanding, imply the possibility of involving each student in an active cognitive process, and this process is not a passive acquisition of knowledge, but an active cognitive independent activity of each student, since everyone gets the opportunity to show themselves in a field close to them and apply the knowledge gained in practice. Such lessons help to clearly understand where and how this knowledge can be used, for what purposes. Integrated lessons are an opportunity for teachers to work closely with each other and with students in solving various pedagogical problems, creating conditions for the manifestation of certain communicative skills, which are important competencies in our time.

The creation of an integrated course or lesson of a foreign language responds to the diverse interests of students, allows them to take into account their individual characteristics and inclinations, provides for various modes of work and their individual progress in speaking a foreign language, that is, it is a level of education that creates the most favorable conditions for using the language as a means of communication. Taking this into account, integrated teaching of a foreign language can be considered one of the most effective means of stimulating the process of teaching and education in a foreign language and implementing practical, educational, and developmental goals. In integrated lessons, children work easily and master a large amount of material with interest. It is important that the acquired knowledge and skills are not only used in practical activities of schoolchildren in standard learning situations, but also that there is an opportunity for creativity and intellectual abilities to be manifested. The forms of conducting lessons are different, and the methods and approaches used by teachers, in turn, depend on the age characteristics of the children.

The modern education system is aimed at the formation of a highly educated, intellectually developed person who looks at the picture of the world holistically, understands the depth of the connections between the phenomena and processes that reflect this picture. Disciplinary fragmentation becomes one of the reasons for the fragmentation of the worldview of school graduates, and in the modern world, trends towards economic, political, cultural and informational integration prevail. Thus, the independence of subjects, their weak connection with each other create serious difficulties for students in forming a holistic picture of the world, and prevent the organic perception of culture.

Integrated lessons can be built on a thematic or problem basis, at each stage of the lesson one subject can be highlighted as the main or interweaving of educational material.

Integrated lessons belong to non-standard forms of lessons. They are held infrequently, quarterly, semi-annually or once a year, require the training and creative initiative of a group of teachers of different subjects. A foreign language is a special subject, but it is impossible to understand their full depth and complexity without taking into account the psychological and social aspects of linguistic phenomena.

A foreign language lesson integrated with history, mathematics, fine arts, and music subjects increases motivation in teaching foreign languages. The integrative method allows you to learn complex real-life communication functions within the framework of speech activity, shows how speech is used in everyday situations, for example, apologizing, praising, asking for information, solving a mathematical problem. Integrated lessons are based on a wide range of literary, musical, mathematical, and art history information, provide a multidimensional understanding of the role of language as an element of reality and culture. In conclusion, in traditional lessons, foreign language learning is built as a process of mastering monosystemic knowledge: training in the main types of speech activity, grammar, which is aimed at revealing the internal mechanisms of speech activity and their implementation in speech. In non-traditional (integrated) lessons, multisystemic knowledge about the language and the world around is formed. In such lessons, mastering foreign languages is not only a goal, but also a means of understanding its connection with other areas of knowledge and life.

**Алматы облысы, Талғар ауданы, Қарабұлақ ауылы
№22 жалпы білім беретін орта мектебі
Қазақ тілі мен әдебиет пән мұғалімі
Маден Жайна Әлімбай қызы**

УАҚЫТ АЛТЫННАН ҚЫМБАТ

Пәні: Қазақ тілі	ІІ топ	Мектеп: №22 жалпы білім беретін орта мектебі
Педагогтың аты-жөні:	Маден Жайна	
Күні:		
Сыныбы:	5 «В»	
Сабақтың тақырыбы:	Уақыт алтыннан қымбат	
Оқу мақсаты:	5.2.1.1 әлеуметтік- тұрмыстық , әлеуметтік мәдени тақырыптарға байланысты диалог , монологтерді (хабарландыру) көтерілген мәселені түсіндіру 5.3.2.1 жанрлық ерекшеліктеріне сай рәсімделуі мен құрылымын сақтап , хабарландыру құрастырып жазу	
Сабақ мақсаты	әлеуметтік- тұрмыстық , әлеуметтік мәдени тақырыптарға байланысты диалог , монологтерді (хабарландыру) көтерілген мәселені түсіндіреді жанрлық ерекшеліктеріне сай рәсімделуі мен құрылымын сақтап , хабарландыру құрастырып жазады	

Сабақ барысы

Сабақ кезеңдері\ уақыты:	Педагогтың әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы 3 мин	Сәлемдесу, оқушыларды түгендеу I. Психологиялық ахуал «Сықырлы қорап» әдісі Балалар сендерге "Сықырлы қорап" ұсынамын. Қораптан кез-келген карточканы алып, карточкада жазылған сөздерді оқып, бір-бірімізге жақсы көңіл-күй сыйлайтынымызға мен сенімдімін. Көңіл-күйді көтеруге тырысайық. БАРЛЫҒЫНА СӘТТІЛІК! II. Топқа бөлу Киіз үй суреттері бойынша топқа бөледі. 1-топ 2-топ	Мұғаліммен сәлемдеседі, сабаққа дайындалады. Оқушылар қораптан карточкалар таңдап алады	Бағалау парағы таратылады	Карточкалар салынған қорап
5 мин	Үй жұмысын тексеру 1.3-тапсырма 1-деңгей түбір сөздерді теріп жазып, жұрнақтар арқылы туынды сөздер жасандар 2. Wordwall платформасы арқылы күрделі сөздерді топтастыру «Алтын көмбе» әдісі бойынша сұрақтарға жауап беріп, талқылап сабақтың тақырыбын анықтау 1. Уақыт дегеніміз не? 2. Уақытты тиімді пайдалану дегеніміз не? 3. Бос уақытты қалай пайдалану керек? Сабақтың оқу мақсаттары мен бағалау критерийлерімен таныстырады. Жаңа тақырыппен таныстыру Мұғалімнің түсіндірмесі Жұптық жұмыс Learningapps платформасы арқылы	Оқушылар билеттерді таңдау арқылы сұрақтарға жауап береді Оқушылар тиындарды таңдау арқылы Сұрақтарға жауап береді. Оқушылар сұрақтарға топтаса отырып жауап береді Өз ойларын айтады	Дескриптор: - сұрақтарға жауап береді	https://wordwall.net/resource/65186633 https://learningapps.org/watch?v=ppru3jxh223
5 мин				

4 мин	Бейнематериал тыңдау «Уақыт қадірі» ойларыңмен бөлісу Топтық жұмыс «Кинолента» әдісі Мәтінді оқып ,топ болып талқылап, әр топқа презентация дайындауға уақыт беремін. Әр топқа тақырыпшаларды бөліп беремін. 1-топ -Мәтінді оқып мазмұнын түсіндіру -Қою әріппен берілген сөйлемнің мәнін түсіндіріңдер 2-топ -Елбасының балалық шағы мен өздеріңнің балалық шақтарыңды салыстырып көріңдер -Уақытты алтыннан басқа қандай теңеу айта аласыңдар?	Оқушылар тақтадан платформа арқылы Поэзияны тыңдап ойларымен бөліседі Әр топтан баяндамашы шығып тақырыптарын қорғап, алған білімдерін ортаға салады. Бірін-бірі мұқият тыңдайды.	Дескриптор: - мәтінді мұқият оқиды - Қою әріппен берілген сөйлемнің мәнін түсіндіреді - Елбасының балалық шағы мен өздеріңнің балалық шақтарын салыстырады	Кинолента
Сабақтың ортасы 3 мин	«Сәйкестендіру» әдісі арқылы нақыл сөздердің жалғасын тауып сәйкестендіру Ереже Туынды сөздер Туынды сөз – жұрнақ жалғану арқылы жасалған сөз. Мысалы, жұлдыз+шы, жеңіл+дік, оқы+мысты, бой+шаң, еңбек+тен, сабыр+лы, дін+дар, арба+кеш, кітап+хана+шы т. б. Туынды сөз әртүрлі сөз табына сөз тудырушы жұрнақ жалғану арқылы жасалады.	Оқушылар тақтадан нақыл сөздерді сәйкестендіреді	Дескриптор - нақыл сөздердің жалғасын тауып сәйкестендіреді Дескриптор: - мәтінінен туынды сөздерді теріп жазады	https://wordwall.net/resource/65188345
3 мин	Жеке жұмыс Дәптермен жұмыс Оқылым мәтінінен туынды сөздерді теріп жазыңдар			
3 мин	«Құм сағат» әдісі арқылы Туынды сөздерді сәйкестендіру			https://interactivity.me/projects/48657202c1c506ce
5 мин	Ойтолғау «Уақыт алтыннан да қымбат» деген тақырыпта ойтолғау жазыңыздар.			
4 мин	«Шыңға шығу» әдісі Платформа арқылы берілген тапсырмаларды орындау	Оқушылар платформа арқылы тапсырмаларды орындайды,сұрақтарға жауап береді	Дескриптор . Киылған қиындыларды сәйкестендіріп құрайды	
Сабақтың соңы 3 мин	Кері байланыс. . Рефлексия «Қоржынды сый» Әр оқушы өзінің бүгінгі сабақтан алған әсерін «Қоржынды сый» арқылы кері байланыс жасайды Үй тапсырмасы:	Оқушылар «Қоржынды сый» әдісі бойынша кері байланыс жасайды.	Бағалау	Слайд

Ақтөбе облысы, Ақтөбе қаласы
Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі
Арнайы пәндер оқытушысы, педагогика ғылымдарының магистрі, педагог-зерттеуші
Балгазиева Ляззат Танатаровна

КРЕАТИВТІ ОҚУ ЖӘНЕ ЖАЗУ ТАПСЫРМАЛАРЫН ЖҮРГІЗУДІҢ ЖОЛДАРЫ

Ұстаз үздіксіз ізденген де ғана,
шәкірт жанына нұр құя алады
А.Байтұрсынов

Білім берудегі төрт дағдының көздеген мақсаты әрбір тұлғаның жеке қабілеттерін ашып, өмірге бейім адамды қалыптастыру болса, соның ішінде жазылым дағдысының көтерер жүгі өте ауыр.

Жазылым дағдысы - тақырыпты аша білу, грамматикалық сауаттылық, өз ойын сын тұрғысынан дәлелдеу, қорытынды шешім шығарып, өз көзқарасын білдіру деңгейіне бағытталады.

Жалпы, оқушылардың креативті ойлау қабілетін дамыту үшін оларды тек мәтін оқумен шектемей, шығармашылық тапсырмаларды орындауға да бағыттау керек. Өз тәжірибемде шығармашылық тапсырмаларды төмендегідей бағытта орындауға жұмыстанамын.

✓ **Шығармашылық жазу:** Оқушыларға түрлі тақырыптарда еркін жазу тапсырмаларын беру, оларды өз ойларын жүйелі әрі шығармашылық түрде жеткізуге үйретеді.

✓ **Жазбаша жұмыстарды түзету:** Оқушылардың жазған жұмыстарын өздері түзету арқылы қателерін анықтап, жазбаша сауаттылықты арттыруға мүмкіндік береді.

Жазылым - төрт дағдының бірі және ол **өнімді дағдылар** қатарына жатады. Яғни өнімді дағды дегеніміз – тіл құбылыстары туралы ережелерге, модельдерге сүйене отырып сөйлеу немесе жазу. Жазылым түрлері: тізім жасау, құттықтау қағазы, электрондық хат, күнделік, хабарлама, әңгімелер, эссе және т.б. жұмыстың түрлерін атап көрсетуге болады. Мысалы, ОН 3.7 Жаңартылған білім беру мазмұнына сәйкес қазақ тілі әдістемесін қолдану моделі бойынша «№ 11-12 практикалық жұмыс. Жазылым дағдысы бойынша өткенді қайталау» тақырыбында өткен сабағымда «Мақала жазу, мемуар, еркін жазу, виньетка» әдістерін қолдандым. Аталған әдістер білім алушылардың тақырыпты аша білу, грамматикалық сауаттылық, ойын сын тұрғысынан дәлелдеу, қорытынды шешім шығару, өз көзқарасын білдіру деңгейін көруге болады. Бұл әдістер сабақ үстінде тақырып бойынша білім алушылардың білімін тексеруге, бірінің білмегенін екіншісі толықтырып көпшіл болуға тәрбиелейді.

Белгілі бір жазылымды толық орындау үшін бірнеше қадамдар жасалады:

- Әуелі жазылуы көзделген нәрсені анықтап алу;
- ойынды дұрыс жеткізуді жоспарлау;
- **шімай нұсқасын** (өзгертілуі мүмкін жазылым түрі) жазып көру
- түзету және редакциялау (қателерді түзету және мазмұнын толықтыру)
- тексеріп шығу (сауаттылыққа тексеру және түзеу)
- дұрыс нұсқаны (екінші немес соңғы нұсқаны жазып шығу) жазу.

Жоғарыда аталған әдістер бойынша жұмыстанған білім алушылардың шығармашылық жұмыстарымен бөлісіп, жұмыстарын жариялаймын.

Студенттік өмір: білім мен достықтың үйлесімі

Сарсенбаева Шаттық Жандарбекқызы
Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі
«Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі» біліктілігі,
ҚТ-405 студенті

Мақала- бұл белгілі бір тақырыпқа арналып жазылған ғылыми, қоғамдық немесе ақпараттық мәні. Мақалада автор өз көзқарастарын, зерттеу нәтижелерін немесе тәжірибелерін оқырманға түсінікті әрі дәлелді түрде ұсынады.

Әр адамға жауапты кезең - мамандық таңдау. Адам өмірінің қайсыбір кезеңі болмасын, өз алдына ерекше әрі қайталанбас болып келеді. Әрбір шақ бір-бірінен асып түсер, қиындығы мен қуанышы қатар жүрер, бір топ естеліктер жинағы іспеттес. Соның ішінде ең бір ыстық, жүрекке ерекше жылулық беретін өмір кітабының бір парағы- студенттік шақ болып табылады.

Мектепті жаңа ғана тәмәмдап, ата-анасымен ұстаздарына, еркелеп өскен, үйден жырақ шығып үйренбеген жас жеткіншектердің арман қуып, өмірдің ең үлкен бөлігіне аяқ бастым. Жаңа қала, жаңа тыныс, жаңа таныстық. Маңызды шешімді қабылдаудың шегіне жеттім. 2021 жылы Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжіне оқуға түстім. Таңдаған мамандығым “Қазақ тілі мен әдебиеті” пәнінің болашақ мұғалімі. Таңдаған мамандық, оқу орны үздіксіз білім алуға және өз дағдыларымды жетілдіруге мүмкіндік берді. Адамдар мамандықты жүрегінің қалауы бойынша таңдау керек. “Мен неге өз жүрегімнің қалауын жасамадым?” деген ойлар жиі мазалайды. Бірақ бірте - бірте ойым өзгере бастады. Өзімнің таңдаған мамандығыма деген қызығушылығым оянды. Бұл қызығушылық алғаш іс-тәжірибе жинауға, мектеп қабырғасына барғанда пайда болды. Мектепке кіргеннен-ақ, өзімді мазалаған сан түрлі ойлардан арылып, оқушылардың тәтті қылықтарын көріп шаттанамын. Ол сезім ерекше. Өз ісінді жақсы көріп, үлкен жауапкершілікпен атқарсаң ғана адам өзін бақытты сезінеді екен. Іс-тәжірибеден өту барысында қиындықтар туындады. Сабақ жоспарын құру барысында қатты қиналып жүрген сәттер де артта қалды. Бірнеше мектептерге барып бұл саланың да, аз да болса құлағында ойнайтын дәрежеге жеттік. Осындай дәрежеге жетуіміздің арқасы білім ордамыздағы оқытушылардың арқасы. Көз алдымызда студенттер үшін өзінің күш-жігерін, уақытын сарқ етіп, білім мен тәрбиені барынша дамытуды мақсат еткен мейірімді жандар жетерлік. Біздің шырағымызды жаққан, оқытушыларға мың алғыс!

Қиындығы мен қызығы бірге жүрген 4 жылдың қалай тез өткенін байқамайда қалдық. Қазір жылы группамызды қимай, жүрегіміз елжіреп бақытты сәттерімізді еске алмыз. Ұзақ жылға созылады деп ойлаған сапарым бір-ақ сәтте өте шыққан секілді. Менің болашақ мамандығым жай таңдауым емес, өмірімнің айнасы екенін түсіндім.

Қорытындылай келе, мұғалім жай ғана мамандық емес, бұл - жүректің жылуы мен үлкен жауапкершілікті талап ететін ұлы іс екенін түсіндім. “Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға” деген ұлы Абайдың сөзі мұғалім еңбегінің мәңгілік мәнін ашады.

Қайырова Гүлім Файзуллақызы
Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі
«Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі» біліктілігі,
ҚТ-405 студенті

БЕЙТАНЫС АУДИТОРИЯ, ТАНЫС АРМАНДАР

Колледждің есігін алғаш ашқан күн – менің өмірімдегі ең толқынысты сәттердің бірі. Жүрегімдегі сансыз сұрақтар мен беймәлім ортаға деген қызығушылық мені жаңа әлемге жетеледі. Аяғым табалдырықты аттаған сәтте жүрегім дүрсілдеп, толқу мен қуаныш сезімдері араласып кетті. Жан-жағыма қарап, көзіме көрінгеннің бәрі жаңа әрі таңсық еді. Аудиториялар, ұзын дәліздер, оқытушылар – бәрі бейтаныс болатын. Бірақ сол сәтте мені алға жетелеген бір ғана нәрсе бар еді – ол менің арманым. Қадамдарым баяу болса да, жүрегімнің түкпірінде бір ғана сезім күшейіп тұрды – бұл менің армандарымның бастауы екеніне деген сенім.

Оқытушымыз бізді оқу жылымен құттықтап, алдағы күндеріміздің қызықты әрі жауапты болатынын айтты. Оның әр сөзі менің болашағыма бағыт бергендей еді. Жанымда отырған адамдарға қарап, олардың да мен сияқты жаңа өмірге қадам басқанын сезіндім. Сол сәтте бәрімізді біріктіретін ортақ нәрсе – армандарымыз екенін ұқтым. Әрқайсымыздың жүрегімізде үміт бар, ал сол үміт бізді осы аудиторияға жинаған.

Уақыт өте келе бейтаныс жүздер таныс жандарға айналды. Біз ортақ мақсаттарымызды бөлісіп, қиындықтарды бірге еңсеруге үйрендік. Бір кезде маған салқын көрінген аудитория енді жылы ұядай сезіле бастады. Мұнда мен тек білім ғана емес, жаңа достар мен өмірлік тәжірибелер таптым. Сол алғашқы күндегі сезімдерім әлі есімде. Аудиторияның маған алғашында жат көрінгені, бірақ жүрегімдегі таныс армандардың бәрінен биік тұрғаны. Сол армандарым мені алға жетелеп, осы күнге жеткізді. Енді бұл орын – менің арманымды жүзеге асыратын қасиетті мекенім.

Мемуар - қысқа және нақты
тақырыптардан тұратын жеке
басынан өткен оқиғалар жазбасы.
Мемуар тақырыптары нақты
тәжірибемен байланысты,
өмірбаян түріндегі жалпы өмір
тарихы емес.

Алибаева Томирис Алтынбековна
Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі
«Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі» біліктілігі,
ҚТ-405 студенті

“ҰСТАЗ БАҚЫТЫ”

«Бақыт деген не өзі?», –
деп бастады топ таласты.
Бірі оны мектептен іздеп,
бірі қырдан әрі асты.
Бірі айтады: «Бақыт деген –
жақсы еңбек, жалақы.
Мұғалімнің бар керегі –
бейнетінің бағасы».
Бірі айтады: «Жоқ, бақыт деген –
оқушының құрметі.
Ұстаз аты асқақ болу –
ең жоғарғы міндеті».
Бірі айтады: «Бақыт деген –
жақсы шәкірт тәрбиелеу.
Білімді болып тамыр жайса,
сонда ғана нәр берер».
Бірі айтады: «Бақыт деген –
ұжымыңа сыйлы болу.
Ынтымақпен еңбек етіп,
бақыт өзін қолға жию».
Пікірлердің таласына осылай
мен жолықтым.
Мұғалімнің бақыты оңай
келмейтінін ұғыппын.
Безбеймін мен шәкірттен де,
ұжымнан да, еңбектен.
Байқаймын мен, бақыт деген –
жүректегі тең көктем.
Үміт үзбей іздейді олар,
тыңдап сол бір жақұтты.
Ұстаз бақыты алыста емес,
шәкіртінен тауыпты!

«Еркін жазу» әдісі – таза парақ
бетіне кез келген тақырып
аясында жазу, әртүрлі сөздер
мен сөз тіркестері, бейнелер
мен образдардан құралған
жазба түрі шығармашылық
шегін кеңейтуге, ой ұшқырын
шыңдауға батыл болуға алып
келеді.

Әбдрешова Динара Амандыққызы
Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі
«Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі» біліктілігі,
ҚТ-405 студенті

Ұстаз - мектептің жүрегі

Ұстаздың рөлі

- Білім беруде: Жас ұрпақтың сапалы білім алуын қамтамасыз етеді.
- Тәрбиеде: Жеке тұлғаны қалыптастырып, рухани құндылықтарды дарытады.
- Қоғамда: Болашақ азаматтардың дүниетанымын қалыптастырады.

"Мұғалім бәрінен де қымбат, өйткені мұғалім - мектептің жүрегі"
Ы.Алтынсарин

Ұстаздық жолды таңдау, мен үшін үлкен жауапкершілік, елімнің болашағы үшін еңбек ету, мен үшін үлкен жауапкершілік. Жас ұрпақ ретінде аямай жұмыс жасап, елімнің көркеюіне өз үлесімді қосамын.

"АЛТЫ АЛАШТЫҢ БАСЫ ҚОСЫЛСА ТӨР МҰҒАЛІМДІКІ"
М.ЖҰМАБАЕВ

Жай мұғалім хабарлайды,
Жақсы мұғалім түсіндіреді,
Керемет мұғалім көрсетеді,
Ұлы мұғалім шабыттандырады

Виньетка - қысқа қарапайым форматтағы есте сақтауға тиімді жазба түрі. Бұл оқиға, әңгіме, өлең түрінде де болуы мүмкін, тек қысқалығы мен өмірбаянның нақты эпизодтармен байланысты болуы керек.

Осы аталған әртүрлі әдістерді қажетіне сай орынды, тиімді пайдалану ұстаз шеберлігіне байланысты.

Бұл әдістің ұтымды қолданылуы мынадай нәтиже береді:

- Сабаққа қызығушылығын арттырып, белсенділігі жоғарлайды;
- Өз бетінше ізденеді;
- Бір-бірінің ой пікірлеріне сын көзбен қарай отырып, жаңа тың идеялар пайд болады;
- Жазбаша сауаттылығы артады;
- Өз ойын топ алдында ашық айта алуға, қорғай білуге үйренеді.

Ақтөбе қаласы
Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі.
Арнайы пәндер оқытушысы, педагог-зерттеуші
Шумақова Шолпан Ахметқызы

ДИРИЖЕР БОЛУ ҮШІН ҚАНДАЙ ДАҒДЫЛАР МЕН БІЛІМ ҚАЖЕТ?

Дирижер қандай болуы керек? Дирижер (diriger) – басқару, бағыт беру деген мағына беретін француз сөзі. Дирижер – ол оркестрлер мен хорлардың барлық түрлерінің жетекшісі. Ол – музыкалық өнердің бір саласы.

Барлық музыкалық мамандықтардың ішіндегі ең жасы да осы дирижерлық мамандық. Қолына таяқша ұстап, тұңғыш рет оркестрдің алдына шыққан дирижер – неміс скрипкашысы Шпор еді. Бұл 1817 жылы болатын. Алғашқы дирижерлар Бетховен, Вебер, Мендельсон, Берлиоз, Лист, Вагнер мамандығы жағынан кәсіби композиторлар еді. Шетел дирижерларының ішінен әлемге әйгілі болған Рихтер, Малер (Австрия), Никитш (Венгрия), Вейнгартнер, Вальтер (Германия), Тосканини (Италия), Ш. Мюньш (Франция), Рахманинов пен Головановтарды (Ресей) атауға болады.

Қазақстанда тұңғыш дирижер, әрі композитор академик Ахмет Жұбанов болды. Ол 1934 жылы Құрманғазы атындағы халық аспаптары оркестрін ұйымдастырып, иығына фрак киіп, дирижерлық тұғырға көтерілген тұңғыш қазақ еді. Ахмет Жұбанов негізін қалаған қазақтың дирижерлық өнерін 1967 жылы Алматы консерваториясында ашылған оркестр дирижерлығы кафедрасы жалғастырып келеді.

Орыс дирижеры А. Пазовский: «Дирижер болу үшін, ең алдымен, нағыз музыкант болу керек» – деп қысқа қайырыпты. Дирижер нағыз суретер ғана емес, ол – оркестр деген үлкен бір ұжымдық аспаптың табиғатын терең білетін, сол аспапта шебер ойнай алатын, музыкант. Ал, ол аспап – «пернелері» мен «шектері» алдына ойлай алатын, сезіне білетін музыканттардан тұратын көп дауысты, сансыз бояулы үлкен бір әлем. Оркестр дирижердың сілтеген қолына ілісіп жүре береді. Бұл, әрине, – үлкен өнер адамына ғана тән, дирижердың ерік күші мен шығармашылық талпынысының нәтижесі.

Белгілі музыкант Игорь Маркевич: “өзіне шабыт бере алатын жетекшісіне оркестрдің сенім білдіруі – өте сирек құбылыс, және ондай сенімге ие болу оңай емес” – дей келіп, ондай беделге дирижер өзінің білімділігі мен біліктілігінің, сарқылмас жігерінің арқасында ғана ие бола алатынын айтыпты. Дирижер беделінің бір сыры – оның оркестр аспаптарын бес саусағындай жақсы білуінде. Аспаптардың ойнау тәсілдері мүмкіншіліктерін жақсы білмейтін дирижер орындаушы музыканттың айтқанынан аса алмас еді. Бұл жетекшінің абыройына үлкен нұқсан келтіретін даусыз. Дирижер жаңа дүние болсын, тіпті бұрын орындалған шығарма болсын, оның әрбір нотасы мен нюанстарын жетік біліп, характерін тауып, тұшынып, ой елегінен өткізбей оркестр алдына шықпайды. Ал композитордың стилін түсініп, музыкасында не айтамын дегенін табуға дирижерға оның сергек қиялы, көркем ойлау қабілеті мен ақындық сезімі көмекке келеді. Автордың ойын терең түсіну ғана дирижердың музыкаға шынайы интерпретация жасауына септігін тигізеді. Шығарманы ойша түсініп, түйсіну мен оны оркестрге ойнайтып, құлақпен естіп, көңілмен сезіну – екеуі екі түрлі дүние. Оркестрдің ойыны, аспаптардың ойнау ерекшеліктері көңілдегі көркем ойды жеткізе ала ма? Не жетіспейді? Қай жерінде кемшілік болды? Осындайда оркестрдың ойынына ұшқыр ойлы, жедел талдау жасау, оны оркестрге жете түсіндіріп, дәлелдеу, тіпті мойындату – дирижердың қабілетіне байланысты. Дирижердың есту және есте сақтай білуі, темпераментті және қанатты қиялының самғау биіктігі, көкірек сарайының көркем ойларға жомарттығы, селт еткен дыбысқа сезімінің сергектігі сияқты табиғаттың өзі сыйлаған қабілеттерінің

көрінер тұсы осы. Оркестр аспаптарының тембрін есту, дыбыстың сан түрлі бояуын көңіл көзімен көре білу – дирижердың мықты қаруларының бірі. Содан да дирижер аспаптардың динамикалық мүмкіндіктерін толық пайдаланып қана қоймай, олардың бояуларының да қанық болғанын талап етеді. Сонда ғана партитура жалаң дыбыстар жиынтығы болудан қалып, дыбыстардың сансыз бояуы көркем сурет жасап, әр нотаға жан бітіп, шығарманы бетіне қан жүгірді. Музыкалық аспаптардың барлық мүмкіндіктерін жетік білетін, қанатты қиялы, көрікті ойларымен орындаушының көңіліне от тастап, шабытын шалқыта алатын дирижердың сермеген қолының астынан көркемдігі жоғары тамаша музыканың тумауына қақысы жоқ. «Музыкаға деген өз ойы, өз көзқарасы бар орындаушы – музыкатқа қарағанда, дирижердың миы екі есе артық жұмыс істеуі керек» - деген белгілі орыс дирижеры Николай Андреевич Малько.

Нотаға тіл бітіру оңай ма? Әрине қиын. Алайда, нағыз музыкант үшін жансыз нотаға тіл бітіріп, сөйлетуден асқан ләззат жоқ. Осындай ләззатқа жеткен жеке орындаушы да, оркестр де рахат бір сезімге бөленетіні хақ.

Дирижердың оркестрмен жұмысының маңызды бір саласы- оркестрлік сүйемелдеу өнері десе де болады. Бұл да қалпақпен ұрып алатын оңай олжа емес. Сапала ды, саналы еңбектің нәтижесінде ғана оркестр дирижердың ашса- алақанында, жұмса- жұдырығында, уысынан шықпайтындай шеберлік шегіне жете алады.

Әдетте, жақсы дирижер- сезімтал психолог. Дирижер оркестр орындаушыларының жан дүниесін қас- қабағынан түсінеді. Әр орындаушының шеберлігінің шегін танып, талап деңгейін одан асырмайды. Дер кезінде тоқтай біледі. Күрделі атқарылған ауқымды жұмысты мезгілінде доғарып, одан пайдалы қорытынды шығарып, оркестр мүшелерінің көңіл- күйіне жақсы әсер етіп, олардың орындаушылық қабілетіне де тиімді ықпал жасайды. Әрбір орындаушыға, тұтастай оркестрге өздері тындырған істің нәтижесін көріп, сезінуге мүмкіндік жасау олардың көңілінде қанағат сезімін тудырып, алдағы мақсаттарға құлшындырады сөзсіз.

Оның қолының әрбір қимылы музыканың темпі мен ырғағын ғана көрсетіп қоймай, әуендегі астарлы ойды өрнектейді. Аз қимылмен көп нәрсені баяндайды. Ол кейбір дирижерлар әуестенетін, сырт қарағанда әсерлі болып көрінетін әсіре, оғаш қимылдардан өзін алшақ ұстайды. Өйткені, музыкадағы өрнекті ой мен терең сезім иірімдері оркестрге дирижер қолының мағыналы қимылы арқылы жетеді. Осы тұста А.Пазовскийдің: «икемді, жұмсақ қол қимылы- дирижер шеберлігінің бірден- бір белгісі»- деген сөздері ойға оралады. Десек де, «өнер адамының бойында бір пайыз дарын болса жеткілікті, қалғаны еңбекпен келеді»- деп П.Чайковский айтқандай дирижерлық биікке оқығаны мен тоқығаны, көргені мен білгені арқылы жетті.

Халық аспаптар оркестрінің негізі күйден тұрса, сол күйді шебер орындаушыдан дирижер шығатыны сөзсіз. Біздің дирижерлардың көпшілігі домбыра аспабында ойнамайды, Сондықтан күйдің ішкі, сыртқы құрылысын білмейді. Тек тактісіне қарап оркестрді басқарады. Меніңше күйді жанр ретінде таңдап, оған жаңа бояу, құрылысын жетілдіре, тарихи маңызына, мазмұнына, тақырыбына терең үңілетіндей маман даярлау негізгі мақсат.

Жалпы білім беретін орта және арнаулы жоғары музыкалық оқу орындарында, қазақтың ұлттық музыкалық аспаптарымен байланысты болып келетін барлық өнер, мәдениет,білім түрлерін оркестрлер арқылы болсын, әлеуметтік сұраныс талаптарын ескере отырып, бүгінгі биік талап еңбегіне сай, жаңаша бағытта дамыта түсуге, барынша көңіл аударыла түсуде. Бұл ең алдымен, кәсіби және халықтық оркестрлер мен ансамбльдерінің, өнер ұйымдары жетекшілері мен ұстаздарының басты міндеті саналмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1.Санаққали Байжұманов « Халық аспаптар оркестрі». Мектепте қазақ халық аспаптары оркестрін ұйымдастыру жөнінде материалдық құрал.Алматы: «Өнер», 1993.
- 2.Жамағат Темірғалиев «Қазақ оркестрін аспаптандыру». Оқу құралы- Алматы: «Әуен», 2010.
- 3.Тілеуғазы Бейсембек «Шамғон Қажығалиев». Монография- Алматы: «Өлке»,2007.
4. Простомолотов Е.И. Играй, оркестр.- Алматы: «Ғылым», 1992.

Атырау облысы, Махамбет ауданы, Таңдай ауылы
"Райхан гүлі" бөбекжай-бақшасы
Тәрбиеші
Қадыржан Айжан Қадыржанқызы

«АНА - АСЫЛ ҚАЗЫНАМ»

Мақсаты: Анаға деген сүйіспеншілік сезімдерін арттыру. Ананы құрметтеу сыйлай білуге, балалар бойындағы жеке қабілеттерімен таланттарын дамыту. Адамгершілікке, ізгілікке, достықты қастерлей білуге тәрбиелеу.

Жүргізуші: Біз ғана емес, қәдір тұтқан бабалар.

Аналардан туған небір даналар.

Ана деген тіршіліктің тірегі,

Армысыздар, қасиетті аналар!

Армысыздар құрметті әжелер, аналар, ұжымдастар сіздерді 8 наурыз халықаралық әйелдер күнімен шын жүректен құттықтаймыз. Ана өмірдің гүлі, көңілдің жыры, әр отбасының алтын діңгегі. Бүгінгі арайлап атқан нұрлы таңмен бірге әрбір сәби жүрегі өзің деп соқса, бүгінгі мерекелік кешіміз де аналарға арналады.

(Балалар безендірілген залға вальс билеп кіреді)

Жүргізуші: Сіздерден өскен балалар

Батырлар мен даналар.

Құттықтайды сіздерді

Құрметті абзал аналар.

“Райхан гүлі” бөбекжай-бақшасы меңгерушісі:

Құмарова Биғайша Қабижанқызына сөз кезегі беріледі.

Жүргізуші: Теңіздей тербетіліп көл бетінде,

Бишілер билеп келді тербетіле.

Аққудай қалықтаған теңіздегі,

Бишілер өнерлерін көрсетуде

Би: «Аяулы ана» (ұлдар жүрекпен) жүректерін аналарына сыйлайды.

Ойын: «Мақал- мәтел ілмегі» (ата аналар)

Жүргізуші: Балалар, мен сіздерге бір жұмбақ жасырайын, шешуін тауып көріңіздер.

Ақ қар еріп,

Су көбейіп,

Сай салаға толады.

Ағаш басы бүршік атып,

Гүл бәйшешек басады,

Бөбектерім, айтыңдаршы,

Бұл қай кезде болады?

Балалар: Көктемде!

Жүргізуші: Йә, көптен күткен көктемде келіп жетті.

(безендірілген залға әуенмен гүлге толы себетімен көктем аруы кіреді)

Көктем аруы: Мен көңілді көктеммін,

Бытыр келіп кеткенмін.

Көзін ашып бұлақтың

Түбіне тал екенмін,

Жаңбыр болып жауам да,

Нұр боп көктен төгемін.

Шуағын төгіп әлемге

Жылуын күннен әкелем.

Көктем аруы: Сәлеметсіздер ме ?

Жүргізуші: Амансың ба? Ару көктем! Ұлан байтақ жерімізге қош келдіңіз. Кешіміздің қонағы болыңыз.

Жүргізуші: Ана деген бақытты ғой әр үйдің,

Анам барда іңгәләған сәбимін
Анам барда жүрегімнен суырып
Ақын болып анама жыр арнаймын

Айназым: Анашым менің күнім,
Қуантамын бүгін.

Жасмин: Анама гүл сыйлаймын,
Қуанам, анам әрдайым!

Әміре.Ж: Ана біздің асыл жан,
Жүрегіміз шаттанған.

Аһмад: Гүлдей нәзік анашым,
Құтты болсын мейрамың.

Айлин: Әжетай, әжетай
Сізді жақсы көреміз.

Нұрсәт: Ақ қабақты анашым,
Күн сәулелі анашым.

Еңлік: Ана біздің күніміз
Ана біздің гүліміз
Бізді ана қуантып,
Ұзақ өмір сүріңіз.

Сымбат: Ана пана,
Ана дана,
Өмірге әкелетін
Ана ғана.

Мариям: Апатайым, анашым
Ақылы мол данасың,
Қамқоршысы баланың
Гүлі де сен әр үйдің.

Лашын: Анашым, анам
Ыстықсың маған
Тәрбие бердің,
Көп алғыс саған.

Аңсаған: Анашымның жүрегі
Мейірімді ғой керемет.

Ислам: Анамыздың мейірлі,
Жүзіне біз қараймыз,
Анамызды пейілді
Жомарт жанға балаймыз.

Әбілқайыр: Ана біздің күніміз,
Ана біздің гүліміз.
Ұландарды қуантып,
Ұзақ өмір сүріңіз!

Нұрқасым: Келді көктем күнің,
Күлімдейді гүлің,
Алтын ойлы анам,
Мерекеңіз бүгін!

Даян: Аналарды сүйеміз
Сөзін ойға түйеміз.
Әжені де ардақтап
Әдеппен бас иеміз.

Алуа: Бізді өсірген анашым
Еңбегіңіз зор екен,
Құтты болсын анашым,
Құтты болсын мерекең.

Айят: Келді көктем күнің,

Күлімдейді гүлің,
Алтын ойлы анам,
Мерекеңіз бүгін!

Әміре.С: Анам менің анашым,
Сені жақсы көремін,
Мерекемен бүгінгі
Құттықтаймын мен сізді.

Жүргізуші: Жарайсыңдар балалар, өте тамаша.

Көктем аруы: Мен сіздерге құр қол келген жоқпын. Өзіммен бірге ойын ала келдім.

Ойын: «Гүл шоқтарын теру» (қыз балалар)

Көктем аруы: Бұл гүл шоқтарын қыздарыма ұсынамын.
(гүлдер беріледі)

Жүргізуші: Шалқып тасып әніміз
Жадырасын жанымыз,
Аналарды құттықтап,
Би билейміз бәріміз.

Би: «Гүлдер биі» (қыз балалар) гүлдерін аналарына сыйлайды.

Көктем аруы: Жарайсыңдар, балалар! Балалар менің, сендермен өткен уақытым қызықты өтті, мен енді басқа балаларға барып, шуағымды төгейін. Сау болыңыздар!

Жүргізуші: Сау болыңыз көктем аруы.

Жүргізуші: Көңілің алатаудың ақ қарындай
Мейірімің күннің шуақ шақтарындай.
Қалайша аяулы әже тына алармын,
Өн болып сағыныштан ақтарылмай.

Ән: «Әже, әжетайым»

Жүргізуші: Мейірімді, сымбатты,
Қадірменді қымбатты,
Ең жақын жан қыздарға,
Кім десеңдер ол- АНА

Ойын: «Мен анамның орнында» (қыз балалар)

Жүргізуші: Ана деген бастауы ұлылықтың.
Ана деген рәмізі сұлулықтың.
Ана деген бір жыр бар шырқалатын,
Асқақтатар биікке ұрпақ атын.

Ән: «Аяулы ана» Ермекқали Айла Қуанышқалиқызы

Ойын: «Кім шапшаң» (аналар)

Жүргізуші: Ана барлық қиындықты жеңетін сарқылмайтын күш, тіршіліктің қайнар бұлағы, қазақ әйелінің дастарханы тоқ, қонағы ырза, дүниесі түгел. Олар үшін бірінші орында отбасының берекесі тұрады. Бөбегін бесікке бөлеп, әлдилеп аялаған ана бақыт құшағында емес пе!?

Ойын: «Қызықты ойын» (ер балалар)

Жүргізуші: Бір өзіңнен бастап өмір жолдарын,
Жүрегіңе жүрегімді жалғадым.
Барша ана құтты болсын мерекеңіз
Өрқашан сізбен берекеміз.

Жүргізуші: Қорытынды сөз кезегі «Райхан гүлі» бөбекжай-бақшасының әдіскері Алтынгүл Аққалиқызына беріледі.

Жүргізуші: Сегізінші наурызда,
Біз балалар бар қызға
Кәде сыйлық береміз,
Бірге қызық көреміз.

Марапаттау. Құрметті қонақтар, біздің бүгінгі мерекелік кешіміз өз мәресіне жетті. Шуақты күндерде кездескенше.

Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы, Төле би ауылы
«Төле би атындағы орта мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Химия пәні мұғалімі, педагог-модератор
Мешитбаева Клара Кенесовна

ХИМИЯ ПӘНІ БОЙЫНША ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАРЫ: ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ РӨЛІ

Қазақстандағы білім беру жүйесі әлемдік білім кеңістігіне ену мақсатында жаңарып, дамып келеді. Бұл процесс оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруды басты міндеттердің бірі ретінде қояды. Бұл мақалада химия пәні бойынша функционалдық сауаттылық тапсырмаларының маңызы мен құрылымы қарастырылады, сондай-ақ оқушылардың білім сапасын арттырудағы рөлі анықталады.

1. Функционалдық сауаттылықтың маңызы

Функционалдық сауаттылық — бұл адамның алған білімін өмірлік жағдайда қолдана білуі, ақпаратты өңдеп, шешім қабылдауда пайдалану қабілеті. Қазіргі қоғамда білімнің тек теориялық жағы ғана емес, оны тәжірибеде қолдану да маңызды. Химия пәні бойынша функционалдық сауаттылықты дамыту оқушылардың күнделікті өмірде, сондай-ақ болашақта маман ретінде тиімді жұмыс істеуіне негіз болады.

Қазақстанның білім беру жүйесі халықаралық стандарттарға сай болуға бағытталған. Осы мақсатта мемлекет білім берудің сапасын арттыру үшін жаңа бағдарламалар мен әдістемелер енгізуде. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру Қазақстан Республикасының білім беруді дамыту бағдарламасында айқындалған негізгі бағыттардың бірі болып табылады. Бұл үдеріс оқушылардың қоғамда табысты болуына, өзгермелі әлемге бейімделуіне көмектеседі.

2. Химия пәні бойынша функционалдық сауаттылық тапсырмаларының құрылымы

PISA (Programme for International Student Assessment) халықаралық зерттеуінің тапсырмаларына негізделген функционалдық сауаттылық тапсырмалары оқушыларды сыни ойлауға, мәліметті өңдеуге, қорытынды жасауға үйретеді. Мұндай тапсырмалардың негізгі түрлері:

2.1. Қарапайым бірнеше таңдауы бар тапсырмалар

Бұл тапсырмалар оқушылардың белгілі бір тақырып бойынша базалық білімін тексеруге бағытталған. Оқушы дұрыс жауапты таңдауы керек. Мысалы, химиялық элементтерді анықтау немесе химиялық реакциялар теңдеуін дұрыс құру сияқты қарапайым тапсырмалар.

2.2. Күрделі көп таңдауы бар тапсырмалар

Бұл тапсырмалар бірнеше жауапты талап етеді. Оқушыларға бірнеше нұсқадан дұрыс жауапты таңдауға немесе тапсырманың логикалық құрылымын толықтыру қажет. Мысалы, химиялық реакцияны дұрыс теңдестіру немесе химиялық процестің нәтижесін анықтау сияқты күрделі тапсырмалар.

2.3. Толық еркін түрде жауап берілетін тапсырмалар

Оқушыларға жазбаша түрде жауап беру тапсырмалары беріледі. Бұл тапсырмалар оқушылардың білімін тереңірек қолдануды, өз ойларын дәлелдеп, түсініктемелер беруді талап етеді. Мысалы, химиялық реакцияның әсерін сипаттау немесе қоршаған ортаға химиялық процестердің ықпалын талдау сияқты тапсырмалар.

3. Химия пәні бойынша функционалдық сауаттылықты арттырудың мақсаты мен міндеттері

Қазақстандағы білім беру жүйесі функционалдық сауаттылықты арттыруға бағытталған. Химия пәні бойынша бұл тапсырмалар оқушыларды тек пәндік біліммен ғана емес, басқа ғылым салаларына да қызықтырады және олардың өмірлік дағдыларын қалыптастырады. Мақсатты түрде жүргізілген функционалдық сауаттылық тапсырмалары оқушыларды келесі дағдыларға үйретеді:

- Пәнге қызығушылықты арттыру. Химия пәні бойынша тапсырмалар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, оларға ғылымның маңызды аспектілерін түсінуге мүмкіндік береді.
- Шығармашылықты дамыту. Оқушылар түрлі мәселелерді шешуге шығармашылық тұрғыдан келуге үйренеді.
- Табиғатқа деген құрмет пен сүйіспеншілікті қалыптастыру. Экология мен химияның өзара байланысын түсінген оқушылар табиғатқа деген құрметін арттырады.

4. Күтілетін нәтиже

Функционалдық сауаттылық тапсырмаларының мақсаты — оқушылардың білімін арттыру ғана емес, сонымен қатар олардың өмірде кездесетін түрлі қиындықтарды шешу қабілетін дамыту. Бұл тапсырмалар арқылы оқушылар:

- Табиғатқа деген құрмет артады;
- Пәнге деген қызығушылықтары жоғары болады;
- Шығармашылықпен айналысады;
- Функционалдық сауаттылығы артады.

Осы нәтижелерге қол жеткізу оқушылардың қоғамға тиімді қызмет көрсету қабілетін арттырады және оларды болашақ маман ретінде қалыптастырады.

5. Қорытынды

Қазақстанның білім беру жүйесі жаңарып, әлемдік білім кеңістігіне енуге бағытталған жаңа өзгерістерге ұмтылуда. Бұл өзгерістердің ішінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру маңызды міндет болып табылады. Химия пәні бойынша функционалдық сауаттылық тапсырмаларын енгізу оқушылардың ғылыми пәндер бойынша білімін тереңдетіп қана қоймай, олардың өмірлік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Бұл тапсырмаларды орындау арқылы оқушылар өз білімдерін практикалық тұрғыдан пайдаланып, болашақта әлеуметтік және кәсіби өмірде табысты болуға мүмкіндік алады.

Осылайша, функционалдық сауаттылық тапсырмалары тек химия пәні бойынша ғана емес, жалпы білім беру жүйесі үшін өте маңызды құрал болып табылады. Бұл құралдар арқылы оқушылардың жалпы білім деңгейі жоғарылап, олар жаңа жағдайларға бейімделе алатын, сыни ойлау қабілеті дамыған тұлға ретінде қалыптасады.

Атырау қаласы, Махамбет ауданы, Таңдай ауылы

“Райхан гүлі” бөбекжай-бақшасы

Тәрбиеші

Бисенбиева Махаббат Бисенбіқызы

«МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ БАЛА БОЙЫНА СІЦІРУ»

Жасанды интеллект қазіргі таңда балалардың оқу процессін жеңілдетіп, қызықты әрі интерактивті ете алады. Мысалы, ЖИ көмегімен балаларға қазақтың дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын ойын түрінде, анимациялар мен виртуалды кейіпкерлер арқылы көрсетуге болады. Сонымен қатар, ЖИ білім беру платформалары мен қосымшалар арқылы балаларға ұлттық өнерді, тілді, фольклорды үйретуге мүмкіндік береді.

Тілді үйрету: Жасанды интеллект көмегімен балаларға қазақ тілін үйрету барысында тілдік дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік туады. Бұл жүйелер сөздерді дұрыс айтуға, грамматика мен синтаксис ережелерін меңгеруге көмектеседі.

Дәстүрлі өнерді үйрету: Музыкалық және бейнелеу өнері сияқты салаларда ЖИ балаларға ұлттық музыкалық аспаптармен таныстыруды, қазақтың халық әндерін үйретуді жеңілдетеді.

Ұлттық құндылықтар балалардың психологиялық және әлеуметтік дамуына терең әсер етеді. Қазақ халқының мәдени мұрасы — оның тарихы, тілі, өнері, дәстүрлері — балалардың мінез-құлқына,

дүниетанымына және рухани дамуына ықпал етеді. Жасанды интеллект осы құндылықтарды балаға интерактивті әрі қызықты түрде жеткізеді.

Балалардың қызығушылығын ояту: Жасанды интеллект арқылы ұлттық құндылықтарды балаларға қызықты және жеңіл түрде жеткізу — педагогтің негізгі міндеті. “Жасанды интеллект пен ұлттық құндылықтар үйлесімінде педагогтің рөлі” Жасанды интеллект (ЖИ) технологияларының білім беру саласына енгізілуі педагогтардың рөлін өзгертті. Олар бұл технологияларды ұлттық құндылықтарды балаларға тиімді және қызықты түрде жеткізу үшін қолданады. Қазақ халқының тарихы, мәдениеті, тілі мен дәстүрлеріне негізделген материалдар таңдалып, олар балаларға түсінікті әрі қызықты түрде ұсынылуы қажет.

Мысалы, қазақ тілін үйрету үшін қазақ халқының мәдениеті мен әдебиетін қамтитын, балаларды тілге деген қызығушылығын оятатын әдістер мен құралдар пайдалану керек. “Балалардың қызығушылығын ояту” Педагогтің басты міндеттерінің бірі — балалардың ұлттық құндылықтарға деген қызығушылығын ояту.

Кіші жас балаларға ұлттық құндылықтарды сіңіру — оларды қызықты әрі интерактивті түрде тәрбиелеудің маңызды жолы. Бұл жастағы балалар ойын арқылы ең жақсы үйренеді. Ұлттық құндылықтарды әр дағды бойынша кіші жас балаларына сіңіруге арналған ойындар олардың көңілін көтеріп, олардың ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілігін арттырады. Міне, кіші жас балаларына арналған кейбір ұлттық құндылықтарды дамытуға бағытталған ойындар:

Қорытынды:

Жасанды интеллекттің көмегімен мектепке дейінгі балаларға ұлттық құндылықтарды сіңіру — болашақ ұрпақты ұлттық рухта тәрбиелеудің тиімді тәсілдерінің бірі. Бұл процесс тек ақпаратты жеткізумен шектелмей, балалардың жүрегіне патриоттық сезімді, ұлттық өнерге деген сүйіспеншілікті ұялатуға бағытталуы тиіс. Педагогтар мен білім беру мекемелері бұл жаңа технологияны дұрыс қолдана отырып, балалардың санасына ұлттық құндылықтарды сіңіруде зор жетістіктерге жете алады. Ұлттық құндылықтарды кіші жас балаларға сіңіру үшін ойындар өте тиімді құрал болып табылады. Әрбір ойын балаға ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді үйретіп қана қоймай, олардың тұлғалық дамуына да ықпал етеді. Бұл ойындар арқылы балалар тіл үйренеді, ұлттық өнер мен мәдениетке деген қызығушылықтары артады, сондай-ақ әдептілік, достық, адалдық сияқты қасиеттерді бойларына сіңіреді. Жасанды интеллект қазіргі білім беру жүйесінде баланың білім алуына деген көзқарасты түбегейлі өзгертіп отыр. Мектепке дейінгі білім беру саласында ЖИ технологияларының қолданысы балаларға қазақ халқының мәдениеті мен тарихын, тілін және өнерін үйретуде тиімді әрі қызықты тәсілдер ұсынады. ЖИ-дың анимациялар, ойындар, виртуалды экскурсиялар, музыкалық және бейнелеу өнері бойынша құралдарды пайдалану балаларға ұлттық құндылықтарды меңгерту жолында жаңа мүмкіндіктер ашады. Бұл технологиялар оқытуды ыңғайлы, жеке және қызықты ете отырып, балаларды оқуға ынталандырады.

Қолданылған әдебиет:

1. Ахметова, Н. М. (2020). Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде жаңа технологияларды қолданудың әдіс-тәсілдері. Алматы: Қазақ университеті.
2. Мырзахметова, М. Т. (2019). Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық құндылықтарды тәрбиелеу әдістемесі. Астана: Фолиант.
3. Сеитова, Р. Ә. (2018). Жасанды интеллекттің білім беру жүйесіндегі рөлі. Алматы: Педагогика ғылымдарының академиясы.
4. Шыңғысова, Г. С. (2021). Қазақ халқының мәдени мұрасы және оның мектепке дейінгі білім беру жүйесіндегі маңызы. Қарағанды: ҚарМУ баспасы.
5. Баймұратова, Л. Қ., & Асанова, Ә. Т. (2017). Ұлттық құндылықтар мен тәрбие мәселелері. Шымкент: Ордабасы.
6. Сейілбек, Н. (2022). Жасанды интеллект пен білім беру: Технологиялар және қолданылу салалары. Алматы: Ғылым.
7. Тұрсынова, Д. Н. (2020). Ұлттық тәрбие мен білім беру мәселелері. Алматы: Білім.

Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы
«Төле би атындағы орта мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-сарапшы
Кабакова Жаннат Нургалиевна

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ САУАТТЫ ЖӘНЕ МӘНЕРЛЕП ОҚУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Бастауыш сынып — оқушының білім алу жолындағы алғашқы және маңызды кезең. Бұл кезеңде оқушылардың оқу дағдыларының негізі қаланады, әрі олар өздерінің алғашқы қадамдарын жасап, түрлі білім мен қабілеттерді меңгере бастайды. Бастауыш сыныпта сауатты және мәнерлеп оқу дағдыларын дамыту — оқу үдерісінің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Бұл дағдылар оқушылардың сөздік қорын байытуға, тілдік қабілеттерін арттыруға және мәтіннің терең мәнін түсінуге көмектеседі.

Сауатты және мәнерлеп оқу дағдыларының маңызы

Сауатты оқу — бұл оқушының мәтінді дұрыс, анық және түсінікті оқуы. Оқушы тек сөздерді дұрыс оқып қана қоймай, мәтіннің мағынасын терең түсінуі тиіс. Мәнерлеп оқу дегеніміз — оқушының мәтінді интонация мен ырғақпен, эмоциямен, түсіністікпен оқуы. Бұл дағды оқушылардың әдебиетке деген қызығушылығын арттырып, олардың оқу мәдениетін қалыптастырады. Сонымен қатар, мәнерлеп оқу оқушылардың тілдік қабілеттерін, шығармашылық ойлауын дамытуға ықпал етеді. Оқушылардың оқуды дұрыс әрі мәнерлі оқуы олардың ой-өрісін кеңейтіп, мәтіннің мазмұнын тереңірек түсінулеріне мүмкіндік береді.

Оқушылардың сауатты және мәнерлеп оқу дағдыларын дамыту — олардың жалпы білім деңгейін арттырудың маңызды факторы. Бұл үдеріс барысында оқушылар тек әдеби шығармаларды ғана оқып қоймай, сонымен бірге олардың әрқайсысына терең мағыналы, сыни тұрғыдан қарай алатын қабілетке ие болады. Мәтіннің мағынасын терең түсіну — оқушыларға тек оқу емес, ойлау, сөйлеу және жазу дағдыларын да дамытатын дағды. Оқушының оқу үдерісінде жетістікке жетуі оның шығармашылық әлеуетін ашуға, сөйлеу мәдениетін арттыруға мүмкіндік береді.

Оқу дағдыларын дамытуға арналған әдіс-тәсілдер

Сауатты және мәнерлеп оқу дағдыларын қалыптастыру үшін мұғалімдерге арнайы әдіс-тәсілдер мен жұмыс түрлерін қолдану қажет. Оқушыларға оқу барысында интонацияны дұрыс қолдану, сөздерді дұрыс айту, сөйлемдердің мағынасын толық ашу үшін түрлі оқу жаттығуларын ұйымдастыру маңызды. Мысалы, өлеңдер, ертегілер, шағын әңгімелер оқу арқылы оқушылардың мәнерлі оқуы жетілдіріледі. Сонымен қатар, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін шығармашылық тапсырмалар мен топтық жұмыстар да жүргізу қажет. Топтық жұмыстар барысында оқушылар өзара пікір алмасып, бір-біріне көмектесіп, мәтіндерді тереңірек түсінуге мүмкіндік алады.

Сауатты оқуды үйретудің тағы бір маңызды құралы — сөздік қорды байыту. Бұл үшін мұғалімдер әртүрлі сөздермен, сөз тіркестерімен жұмыс істей отырып, оқушылардың түсінігін тереңдетіп, тілдік дағдыларын жақсартады. Оқушыларға оқу барысында жаңа сөздер мен сөз тіркестерін қолдану арқылы олардың тіл байлығын дамыту маңызды.

Мұғалімнің рөлі мен оқу мотивациясы

Бұл үрдісте мұғалімнің рөлі өте маңызды. Ол тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар оқушының қызығушылығын арттырып, оқу процесіне мотивация жасаушы тұлға болып табылады. Мұғалімнің әдіс-тәсілдері мен оқыту стилі оқушының оқу процесіне деген ықыласын арттыруға үлкен әсер етеді. Мұғалімдердің оқу үдерісінде жаңашылдыққа бет бұрған әдістерді қолдануы оқушылардың оқу дағдыларын дамыта алады.

Оқушылардың оқу қызығушылығын арттыру үшін мұғалімдер оларға жеке шығармашылық тапсырмалар беріп, олардың өз пікірін білдіруге мүмкіндік туғызады. Оқушының жеке ерекшеліктеріне қарай оқыту әдістерін тандап, оларға оқу процесінде белсенділік танытуға жағдай жасайды. Бұл оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, нәтижелі оқуға жетелейді.

Жеке тұлға ретінде қалыптасу

Сонымен қатар, мәнерлеп оқу дағдыларының қалыптасуы оқушылардың жеке тұлғасын дамытуға да ықпал етеді. Оқушылар шығармашылық жұмыстар мен пікірталастарға қатыса отырып, өз пікірін еркін білдіруді үйренеді. Мәнерлі оқу барысында оқушы өз эмоцияларын басқаларға жеткізуге үйренеді, бұл оның қоғамдағы орны мен тұлғалық қасиеттерінің дамуына септігін тигізеді. Сонымен қатар,

оқушылардың мәдени және әлеуметтік білімдері де кеңейеді, олар өз ойларын ашық әрі түсінікті жеткізе алатын болады.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, бастауыш сынып оқушыларының сауатты және мәнерлеп оқу дағдыларын дамыту — олардың жалпы білімін жақсартудың, шығармашылық ойлауын дамытудың және жеке тұлғасын қалыптастырудың маңызды жолы. Бұл үдеріс тек білім беру жүйесінде ғана емес, жалпы қоғамның мәдениеті мен болашағына да оң ықпал етеді. Оқушылардың оқу дағдыларын дамыту — олардың ой-өрісін кеңейтіп, өз өміріне деген жауапкершілікті сезінуіне көмектеседі. Осылайша, сауатты және мәнерлеп оқу дағдылары балалардың жан-жақты дамуы мен қоғамда белсенді азамат болып қалыптасуына маңызды негіз болары сөзсіз.

**Ақмола облысы, Көкшетау қаласы
№17 мектеп-гимназиясы
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
Балтабаева Раушан Естаевна**

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ЫНТАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ LESSON STUDY-ДІҢ ТИІМДІЛІГІ

Қазіргі таңда білім беру үдерісін тиімді ұйымдастырудың түрлі жолдары қарқын алып даму үстінде. Оқушының бойында сапалы білім мен жоғары деңгейлі адамгершілік қасиеттерді сіңіру бүгінгі күндегі оқытудың негізгі бағдары. Осыған байланысты білім кеңістігінде түрлі тәжірибелер, озық ойлар сыннан өтіп жатса, оның бірі көзделген нәтижені беріп, кейбірі тиімсіз деп танылуда. Дегенмен, білім саласының модернизациялануы барысында әлем халықтарының озық тәжірибесі мен жаңа ізденістер белгілі бір дәрежеде оң нәтижесін беріп жатқаны белгілі. Оқыту процессіндегі өз жемісін көрсеткен тиімді әдістердің бірі - Lesson Study.

Lesson Study – сабақтағы іс-әрекетті зерттеудің ерекше түрі болып табылатын педагогикалық тәсіл, ол педагогикалық тәжірибе саласындағы білімді жетілдіруге ықпал етеді. Бұл тәсіл Жапонияда 19 ғасырдың 70-жылдарында пайда болған.

Lesson Study жоспарлау, оқыту, бақылау, оқу мен оқытуды талдау және қорытындыларды құжаттау үшін бірлесіп жұмыс істейтін мұғалімдер тобын қамтиды. Lesson Study циклі барысында мұғалімдер әртүрлі педагогикалық тәсілдерді өзгерте немесе жетілдіре алады, содан кейін олар қорытындыланады және ашық Lesson Study өткізу немесе оны пайдалану бойынша әдістемелік ұсыныстарды жариялау арқылы әріптестеріне таратылады. Батыста Lesson Study американдық зерттеушілер жапон мұғалімдерінің білім берудің жалпы мәселелерінде де, оқытылатын нақты пән мәселелерінде де терең білімге ие екендігін, білім берудің жоғары деңгейін қамтамасыз ететін фактіні растағаннан кейін ғана ағымдағы ғасырда танымал болды.

Lesson Study қазіргі уақытта Шығыс Азияда (Жапониядан басқа – Сингапур, Гонконг және Қытайда) және Батыс елдерінде (АҚШ, Ұлыбритания, Швеция, Канада) қолданылады. Lesson Study әдістемені жетілдіру, бастауыш және орта мектептерде оқушылардың негізгі пәндер бойынша білімдерін

арттыру, сондай-ақ оқуды бағалау сияқты тұжырымдамалық педагогикалық тәсілдерді дамытуда сәтті қолданылатын тәсіл (Дадли, П. 2011a). Lesson Study циклі барысында топпен (немесе жұппен) жұмыс істейтін мұғалімдер:

- оқушылардың оқуы мен дамуының басымдықтарын сәйкестендіру үшін күнделікті негізде жасайтын мерзімді бағалау материалдарын пайдаланады;
- белгіленген мақсаттарға жауап беретін, әрі қарай жетілдіруге жататын оқыту әдісін бірлесіп анықтайды;
- әрқайсысы сыныптағы белгілі бір топ оқушыларының өкілі болып табылатын үш деңгейлі: жоғары, орташа немесе орташадан төмен оқушыны анықтайды.
- Lesson Study-ді бірлесіп жоспарлау, оның барысында үш "зерттелетін" оқушыны бақылау нәтижелері контекстінде оны жүргізу әдістемесін пайдалану нәтижелері пайдаланылады және мұқият зерделенеді;
- оқытудың нәтижелілігіне және "зерттелетін" оқушылардың дамуына ерекше назар аудара отырып, Lesson Study барысын бірлесіп бақылауды жүзеге асырады. Аталған іс-шаралар бірнеше сабақтарда қайталануы және жетілдірілуі мүмкін;
- Lesson Study туралы пікірлерін анықтау үшін "зерттелетін" оқушылардан сұхбат алынады;
- Lesson Study талқылауын "зерттелетін" оқушылардың қолданылатын әдіске реакциясын, олардың қол жеткізген жетістіктерін, олар көрсеткен оқу нәтижелерін немесе оқудағы қиындықтарды, сондай-ақ оқыту әдістемесін одан әрі жетілдіру үшін алған тәжірибесін талдау мақсатында жүзеге асырылады;
- презентация, демонстрация немесе коучинг сессиясын өткізу арқылы әріптестердің кең аудиториясына Lesson Study тәсілін қолдану нәтижелері көрсетіледі.

Lesson Study тәсілінің әдістемесі тиімді, себебі ол мұғалімдерге келесідей жолдармен көмектеседі:

- оқу процесін бақылауда балалардың әртүрлі әрекеттері әдеттегіден гөрі айқынырақ көрінеді;
- мұғалімнің ойынша балаларды оқыту кезінде не болуы керек және шындығында не болатыны арасындағы айырмашылықты көруге жағдай жасайды;
- нәтижесінде білім алушылардың қажеттіліктерін барынша қанағаттандыратындай оқытуды қалай жоспарлау керектігін түсінуге жол ашады;
- оқыту тәжірибесінде Lesson Study мүмкіндіктерін пайдалануға мүмкіндік береді;
- Lesson Study тәсілін мұғалімдердің кәсіби қоғамдастығы шеңберінде енгізуге, оның басымдығы студенттерге оқуға және топ мүшелерін кәсіби дайындауға көмектеседі (Дадли, П. 2011a).

Lesson Study бойынша жұмысты бастар алдында сыныптағы оқушылардың жалпы тәртібі, қызығушылығы, өзін-өзі ұстауы маңызды болды. Сонымен қатар, әр цикл бойынша зерттеліп, тиімді нәтижеге қол жеткіздік. Зерттеу жұмысы барысында 6,7-сыныптарға Lesson Study бойынша сабақтар жүргізіліп, сабақ жоспары жасалды. Осы жастағы балалардың психологиясын ескерсек, жалпы сабаққа, мектепке бейімделуде біраз қиналып жатады. Сондықтан да сабақта әр оқушымен тіл табысып, жұмыс жасау маңызды. Зерттеу сабағын жоспарлағанда алдын-ала оқушылардың оны қалай қабылдайтынын, қалай орындайтынын болжаған дұрыс.

Lesson Study-дың мұғалім үшін тиімді тұсы - А, В, С деңгейдегі оқушыны анықтап әрі қарай сол оқушының дағдыларын дамыту. Заман талаптарына сай мұғалім пәнді тек қана оқытып қоймай, оқушының дағдыларын дамыта отырып, білімді өз бетінше алуға көмектеседі. Lesson Study әдісі бойынша алдымен жоспар құрылып, ең бірінші бақылаушы топ құрылды. Сабақты зерттеу үшін топ мүшелері, сабақ мақсаты анықталды. Зерттеуде белгілі бір нәтижеге қол жеткізу үшін, 3 цикл бойынша жұмыс жасалды. Циклдар мына бөлімдерден тұрды:

1. Зерттеу жұмысындағы негізгі проблеманы анықтау.
2. Сабақты бірге жоспарлау.
3. Бірінші сабақта “мықты”, “орташа”, “төмен” оқушыларға назар аудара отырып, 1-сабақты өткізу және бақылау.
4. Сабақтың қалай өткенін білу үшін, оқушылардан сұхбат алу.
5. Сабақты талқылауды жүргізу.
6. Талқылаулар бойынша бәрін ескеріп, сабақты жаңадан жоспарлау.

«Бірге жиналу – бұл бастама, бірге қалу – бұл алға жылжу, ал бірге жұмыстану – бұл жетістік» деп Генри Форд айтқандай, сабақты жоспарлауда ұйымшылдық пен әр мұғалімнің ой-пікірі маңызды. Жоспарлау арқылы үлкен нәтижеге қол жеткізуге болады. Жаңа нәтижеге бағытталған білім – инновациялық қажеттілік.

Lesson Study оқу мен оқытуды қолданылатын ең ұтымды әдіс. Оқушының алған білімін тәжірибеде дұрыс қолдана білуге, өзін-өзі бағалау, өзін-өзі оқыту дағдыларын дамытуға үйретеді.

Lesson Study зерттеу тақырыбына сай топ мұғалімдерінің әрқайсысы 3 сабақтан өткізді. Әр сабақ топ ішінде талқыланды. Алғашқы сабақты өткізген соң А, В, С оқушылар нақтыланды. А оқушы алғашқы сабақта белсенді бола қоймағанымен, В оқушысы өз деңгейін көрсете білді. С оқушысын алғашқы сабақтарда топтық жұмысты жасау қиынырақ болды. Оқушылармен сөйлесу барысында А және В тобындағы оқушылар топтық жұмыс түрлерін ұнататынын, сабақта қызығушылық танытқанын, ал С тобындағы оқушы сөздік қоры жетпегендіктен жауап беруде қателіктер жіберуден қысылатынын айтты. Келесі сабақтарда әлсіз оқушыға көбірек көңіл бөлу жоспарланды. С тобындағы оқушыға дифференциациялық тапсырма мен топтағы өзінің нақты рөліне қатысты тапсырма беру қарастырылды. Келесі сабақта С тобындағы оқушының белсенділік танытпаса да сабақта жауап бере бастады. Жеке жұмыстарын орындауға тырысу, тақтада шығып оқу, топта жұмысы байқалды. Соңғы сабақтарда топтағы жұмысы мен жеке жұмысы анық көріне бастады. Мұғалімнің жоспарлауы кезінде әр оқушының мүмкіншілігін ескере отырып, жеке ыңғай жасауы маңызды.

Lesson Study зерттеуі әр мұғалімге қызықты болды. Бүкіл сыныппен қатар, А, В, С оқушыларын жан-жақты бақыладық. С тобындағы оқушыға көбірек назар аударылса, оқушыда қызығушылық артады. Сабақты жоспарлауда көбіне А тобындағы оқушыларға бағыттау қалыптасқан. Сондықтан кейбір оқушылардың белсенділігі ойдағыдай болмайды. Сабақтарды талдау арқылы барлық оқушылардың белсенді жұмысы, олардың жетістігі мұғалімге, сабақтың жоспарлануына, әр кезеңнің тиімді қарастырылуы мен оқушылардың жеке қажеттілігін қамтуға байланысты деген ойға келдік. Сонымен қатар, оқушының белсенділігіне қоршаған ортасы, ата-ананың қолдауы, мұғалімнің қолдауы да маңызды екенін түсіндік.

Lesson study барысында мұғалімдердің өзара сабақты бақылауы мен кері байланыстары жақсы нәтижелерге жеткізеді. Кері байланыс арқылы мұғалім сабақ жоспарлауынан бастап сабақ барысын, оқушылардың қажеттілігін саралайды, жаңа идеялар алады. Тәжірибе алмасу шеберлікті шыңдайды.

Білім беру үдерісі үнемі жетілдіруді қажет ететін процесс. Сол себепті сабақ жоспарын бірігіп жоспарлау, проблемаларды бірге шешу, сабақты топтасып зерттеу мүмкіндіктеріне жол ашылды. Қазіргі таңда Lesson Study тиімділігі:

1. Оқушының оқу үлгерімі жақсарады.
2. Функционалды сауаттылығы дамиды.
3. Қоғамда ойын ашық жеткізе алатын тұлға қалыптасады.
4. Мұғалімдер де, оқушылар да зерттеушіге айналады.
5. Мұғалімдер арасында кәсіби диалог қалыптасады, дамиды.
6. Мұғалімдер арасында бақылау, әріптесіне сапалы кері байланыс беру дағдысы қалыптасады.
7. Ұжымдық мәдениет қалыптастырады.
8. Мұғалімдердің назарын оқушылардың қажеттіліктеріне аударады.

Циклмен өткізілген Lesson study - зерттеуі мұғалімдер арасында кәсіби дамуды жүзеге асырудың және әріптестер арасында өзара ынтымақтастық орнатудың қолайлы және ең тиімді әдіс түрі. Аталған әдіс бойынша біз бірге жоспарлауды, бір-біріміздің сабағымызды бақылауды, саралауды және оқушыларға қызықты, сабақты тиімді ұйымдастыруға қажетті тәсілдер қарастырылды. Бірлесе жоспарлау және өзара ынтымақтастық орнату бізге инновациялық тәсілдерді жетілдіруге мүмкіндік берді. Ал сабақты Lesson study тренері мен әріптестердің талдауы келесі сабақтың жақсы жоспарлануына әсерін тигізді. Сабақ жүргізу барысындағы мұғалімнің әрекеті де назарға алынып, әріптестер тарапынан ұсыныстар берілді.

Жоспарланған бірлескен жұмысымыздың 3 кезеңі сәтті аяқталды. Тәжірибеміздегі зерттеу келесі оқу жылына жаңа идея, жаңа тәсілдерді енгізіп, тиімді сабақтарды жоспарлауға мүмкіндік береді.

“Адамдардың көбісі өз ісіне берілген адамдардың шағын тобы әлемді өзгертетініне күмәнданады, алайда тарихта бір адам болсын, шағын топ болсын жақсы нәтижеге жете алатындығын талай рет дәлелдеді”, -деп Маргарит Мид айтқандай, біздің шағын топтағы зерттеуіміз мектебіміздің оқыту сапасын жақсартуға көмегін тигізетініне сеніміміз мол.

**Ақтөбе облысы, Мұғалжар ауданы
Ахмет Жұбанов атындағы балалар музыка мектебі
Шертер класының оқытушысы
Оразов Жандос Аққозыұлы**

«ОРКЕСТР СЫРЫ»

Сабақтың мақсаты: Н.Тілендиев өмірбаянымен, шығармашылығымен таныстыру. Оқушылардың аспаптық музыка жайлы білімдерін толықтыру. Мүмкіндігін көрсету.

Сабақтың тәрбиелік мәні: Аспаптық өнерді айрықша құрметтеу, оркестр сабағы арқылы ұйымшылдыққа тәрбиелеу. Оқушыларға аспаптық жанрдың сан қырлылығын көрсету, қиялдау қабілеттерін дамыту. Оқушыны оркестрмен қосылып ойнауға дағдыландыру.

Сабақтың түрі: Аралас сабақ. (Мамандық сабағын сольфеджио, музыка әдебиетімен, оркестр сабақтарымен байланыстыру).

Сабақтың көрнекіліктері: Композитордың суреті, оркестр құрамындағы барлық аспап түрлері, видеоролик.

Сабақтың барысы:

Ұйымдастыру кезеңі:

- а) Оқушыларды түгендеу (аспаптар тобы бойынша).
- ә) Аспаптарды келтіру.

Негізгі бөлім «Ата толғау» Нұрғиса Тілендиев

Нұрғиса Тілендиев (1925-1998) – қазақтың әйгілі композиторы, домбырашы, дирижер.

Ата-толғау – қазақтың дәстүрлі күй өнерінің жарқын туындысы, шертер күй дәстүріне жататын шығармаларының бірі. ЛЯ мажор тональностінде 2/4 өлшемінде жазылған кілт қасында ФА, СОЛЬ, ДО, диез кілт белгілері бар.

Оркестр:

Қазақ халқында оркестрдің пайда болуы ХХ ғасырдың басымен байланысты. Қазақ мәдениетінде музыкалық аспаптар мен ансамбльдік өнер ежелден болғанымен, кәсіби оркестрлік өнер 1930- жылдары қалыптаса бастады.

Қазақ ұлттық оркестрінің негізін қалаушы –Ахмет Жұбанов. Ол 1934 жылы Құраманғазы атындағы Қазақ мемлекеттік халық аспаптар оркестрін құрады. Бұл оркестр қазақ музыка өнеріндегі алғашқы кәсіби ұжымдардың бірі. Ахмет Жұбанов қазақтың дәстүрлі музыкалық аспаптарын (домбыра, қобыз, сыбызғы, шертер, т/б) заманауи оркестрге бейімдеп, ұлттық музыканы жаңаша деңгейдей орындауды жолға қойды.

Құрманғазы оркестрі қазақтың халық күйлері мен әндерін оркестрлік стильде орындап, ұлттық мәдениетті әлемге танытты. Бүгінгі таңда Қазақстанда түрлі оркестрлер бар, оның ішінде симфониялық, камералық, және халық аспаптар оркестрлері ерекше орын алады.

Дирижер:

Дирижер- оркестр немесе хор ұжымын басқаратын адам. Оның негізгі міндеті музыкалық шығарманың біртұтас әрі үйлесімді орындалуын қамтамасыз ету. Дирижер арнайы таяқшаның (пульттің) көмегімен музыканттарға темп, ритм, динамика және бастау- аяқтау туралы нұсқау береді.

Дирижердің қызметтері:

- *Оркестрді немесе хорды үйлестіру
- *Шығарманың көркемдік мазмұнын түсіндіру
- *Әрбір аспап тобының рөлін айқындау
- *Қателіктерді түзету және орындаушылармен репетиция жүргізу

Қасиеттері:

- *Музыкалық теория мен композицияны жетік білу
- *Жоғары есту қаблеті мен сезімталдық

*Орындаушылармен байланыс орната білу

Ұрмалы үрмелі аспаптар:

Үрмелі аспаптарға- сыбызғы, қамыссырнай, қоссырнай, мүйіз сырнай, сазсырнай, үскірік, тастауық, керней жатады. Осы топтың ерекше бір тілді аспабы- шаңқобыз. Соқпалы аспаптарға- дабыл, даңғыра, кепшік, дауылпаз, шыңдауыл, асатаяқ, қоңрау жатады.

Бас домбыра:

Гармониялық аккомпанемент орындау үшін қолданылады. Қолдан иірген екі шек тағылады. Кварта бұрауына түсіріледі; контроктаваның ЛЯ нотасына түсіріледі, Ноталары бас кілтінә жазылады. Дыбыс медиатор және шертеу арқылы шығарылады. Диапазоны контроктаваның, ЛЯ нотасынан үлкен октаваның ФА нотасына шейін болады.

Шертер аспабы:

Шертер қазақ халқының көне шекті аспабы және ол домбыра мен қобыздың арғы тегі болып саналады. Бұрын шертер аспабы сәл жіңішкелеу және қобызға ұқсаға. Шертер көне түркі дәуірінен бастау алады. Шертерді оркестрге 1940 жылдары Ахмет Жұбанов қосты.

Диапазоны 2 октава болады, ішек атауы пьесса ойнағанда МИ, ЛЯ, РЕ болады ал күй ойнағанда РЕ, ЛЯ, РЕ болады деп жазып қой.

Баян аспабы:

Баян (нем.Bayern) – неміс халқының музыкалық аспабы. 1891 жылы Бавариялық шебері. Г. Мирвальд қол гармониясының дизайнын өзгертті. Жаңа аспапта төрт қатарлы октавалық диапазоны бар үш қатарлы, батырмалы оң жақ пернетақта болады.

Баян жеке орындауда, сонымен қатар ансамбль, оркестрлерде де пайданылады. Ол музыкалық ұжымдардың, көркемөнерпаздар үйіпмелерінің, сондай-ақ, көпшілік халықтың арасында да кең таралған.

Қобыз аспабы:

Қобыз қазақ халқының ең көне аспаптарының бірі болып келеді. Қобыздың бірнеше түрлері бар, бізге белгілі түрлерін атап шығайын қылқобыз және прима қобыз. Қобыздың атасы Қорқыт атамиз. Қорқыт ата 10 ғасырдың басында дүниеге келіп 11- ғасырдың басында дүниеден өткен ол жырау, күй атасы болға. Ал мен енді сіздерге қобыз аспабының құрлымын айтайын; басы, құлақтары, мойын тиегі, мойны, ішектері, манағы, тиегі, дыбыс ойығы, ішек ілгіші болады, ал енді ысқышына тоқтасақ; оның басы, таяқшасы, қылы, қыл қорабы, қыл тартқыш бұрандасы болады.

Домбыра аспабы:

Домбыра- қазақ халқының ұлттық музыкалық аспабы, ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан мәдени мұра.

1* Домбыраның жасы мың жылдан асады. Зерттеу бойынша, домбыраның пайда болу тарихы кемінде 4000 жылға дейін барады.

2* Домбыраның екі емес, үш ішекті т.рлері де бар.

3* Домбыра үні ғарышта шалқыған. Диапазоны

4*Домбыра- қазақ тарихының шежіресі. Домбыра күйлері қазақ халқының тархын, батырлар ерлігін, сахаббат пен сағынышты, қуаныш пен мұңды баяндайтын шежіре іспетті. Кейбір күйлерде оқиғалар сөзсіз, тек әуен арқылы жеткізіледі.

6*Домбыра ЮНЕСКО-ның мәдени мұра тізіміне енген.

7*Домбыра күні.

Қазақстанда 2018 жылдан бастап шілденің алғашқы жексенбісі (Домбыра күні) болып белгіленді. Бұл күні ұлттық мәдениет пен музыка өнерін дәріптеуге арналған.

Домбыра- тек музыкалық аспап қана емес, ол-қазақ халқының жаны мен рухының көрнісі.

Түркістан облысы, Келес ауданы, Жиделі ауылы
№54 Т.Рысқұлов атындағы жалпы білім беретін мектебі КММ
Кәсіптік бағдар беруші педагог
Иманов Абдуохап Тайырович

«КӘСІПТІК БАҒДАР БЕРУ: ЖАСТАРДЫҢ БОЛАШАҒЫНА БАҒЫТ-БАҒДАР»

Мақсаты: кәсіптік бағдар берудің маңыздылығын түсіндіру және оқушыларға, ата-аналарға, мұғалімдерге болашақ мамандық таңдауда бағыт-бағдар беру.

Қазіргі таңда кәсіптік бағдар беру – қоғамның ең өзекті мәселелерінің бірі. Жастардың болашақ мамандығын дұрыс таңдауы олардың жеке дамуы мен ел экономикасының өркендеуіне тікелей әсер етеді. Осы тұрғыда мектептер мен колледждерде кәсіптік бағдар беру жұмыстары жүйелі түрде жүргізілуі қажет. Кәсіптік бағдар берудің маңыздылығы қандай?

Кәсіптік бағдар беру – оқушыларға болашақ мамандығын таңдауда көмектесетін кешенді шаралар жиынтығы. Бұл бағытта жүргізілетін жұмыстар мыналарды қамтиды:

- Мамандықтар туралы ақпарат беру – әртүрлі саладағы кәсіптермен таныстыру;
- Оқушылардың қызығушылығы мен қабілеттерін анықтау – психологиялық тесттер, сауалнамалар жүргізу;

- Жұмыс нарығына талдау жасау – сұранысқа ие мамандықтар жайлы мәлімет беру;

- Тәжірибелік бағдар беру – кәсіпорындармен, жоғары оқу орындарымен байланыс орнату.

Қазіргі заманғы еңбек нарығы қарқынды өзгеріп, жаңа кәсіптер пайда болуда, ал кейбір мамандықтар өз маңыздылығын жоғалтуды. Осы өзгерістер аясында жастардың болашақ мамандығын дұрыс таңдауы маңызды мәселеге айналды.

Өзектілігінің негізгі себептері:

1. Еңбек нарығының жылдам өзгеруі – цифрландыру, жасанды интеллект, автоматтандыру сияқты факторлар дәстүрлі кәсіптерге деген сұранысты азайтып, жаңа мамандықтарды алға шығаруда.

2. Жастар арасындағы жұмыссыздық мәселесі – дұрыс таңдалмаған мамандық салдарынан түлектер арасында жұмыссыздық деңгейі артуда.

3. Кәсіптік бағдардың жеткіліксіздігі – көптеген мектептерде кәсіптік бағдар беру жүйесі толық дамымаған немесе формалды түрде жүргізіледі.

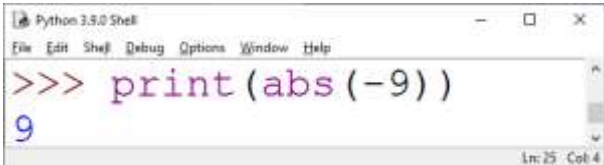
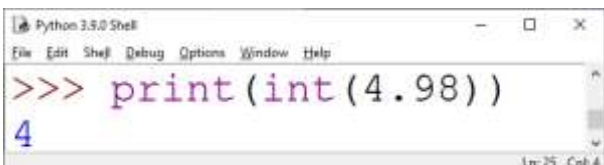
4. Жеке тұлғалық даму мен қоғамға әсері – әр адамның өзіне сай мамандық таңдауы оның кәсіби және жеке өміріндегі жетістіктеріне әсер етеді, ал бұл өз кезегінде ел экономикасының дамуына ықпал етеді. Осы факторларды ескере отырып, кәсіптік бағдар беру туралы ақпаратты дұрыс жеткізу, оқушыларға болашақ мамандығын саналы түрде таңдауға көмектесу – бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі. Мамандық таңдау – маңызды қадам. Жасөспірімдердің мамандық таңдауында отбасы, мектеп, қоғам және бұқаралық ақпарат құралдары үлкен рөл атқарады. Ата-аналар баланың қабілеттеріне сай келетін саланы таңдауға көмектесуі керек. Сондай-ақ, оқушыларға кәсіптік бағыт беруде тәжірибелі мамандармен кездесулер, шеберлік сыныптары, өндірістік экскурсиялар ұйымдастырылса, олардың болашақ мамандығына деген қызығушылығы арта түседі. Заманауи трендтер мен жаңа мүмкіндіктер бүгінде IT, инженерия, медицина, жасыл технологиялар, шығармашылық және цифрлық кәсіптер еңбек нарығында сұранысқа ие. Сонымен қатар, қашықтан жұмыс істеу мүмкіндіктерінің артуы жастардың жаңа бағыттарды игеруіне жол ашуда.

Қорыта келгенде кәсіптік бағдар беру – мектеп кезінен басталатын ұзақ мерзімді процесс. Жастар өз мүмкіндіктерін дұрыс бағалап, нарық сұранысына сай мамандық таңдаса, болашақта жетістікке жетуі әбден мүмкін. Осы орайда, білім беру мекемелері, жұмыс берушілер және ата-аналар бірлесе жұмыс істегенде ғана кәсіптік бағдар беру жүйесі тиімді болмақ.

Түркістан облысы, Келес ауданы, Жиделі ауылы
№54 Т.Рысқұлов атындағы жалпы білім беретін мектебі КММ
Информатика пәні мұғалімі
Ермаханбетова Динара Еркиновна

АРИФМЕТИКАЛЫҚ ӨРНЕКТЕРДІҢ ЖАЗЫЛУ ЕРЕЖЕЛЕРІ

Бөлім:	Python тілінде программалау (информатика, 6-сынып)			
Педагогтің аты-жөні	Ермаханбетова Д. №54 Т.Рысқұлов атындағы жом информатика пәні мұғалімі			
Күні:				
Сынып:	6			
Сабақтың тақырыбы	Арифметикалық өрнектердің жазылу ережелері			
Оқу мақсаты:	6.3.2.1 Python тіліндегі сызықтық алгоритмдерді жазу;			
Сабақтың мақсаты:	– python программалау тілінде арифметикалық өрнектерді жазуды үйренеді. – Математикалық өрнектермен программа құруды меңгереді			
Сабақтың кезеңі	Мұғалім іс-әрекеті	Оқушы іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Ұйымдастыру	Тақырып: Арифметикалық өрнектердің жазылу ережелері Сабақтың мақсатымен таныстыру. – python программалау тілінде арифметикалық өрнектерді жазуды үйренеді. – Математикалық өрнектермен программа құруды меңгереді	Сабақта меңгертін мақсаттарды білу		Презентация (1-3 слайдтар)
Жаңа сабақ	Жаңа сабақты түсіндіру Python-да арифметикалық өрнектерді орындау ережелері: 1) Өрнектер бір қатарға жазылуы тиіс; 2) Өрнекте жақша болғанда, жақша ішіндегі амал бірінші орындалады; 3) Егер өрнекте бірнеше жақша болса, онда амалдарды орындау ішкі жақшадан басталады. Қалған амалдар келесі кестедегі ретпен орындалады:	Жаңа тақырыпты меңгеру		Презентация (4-слайдтар)
Практикум		Жаңа тақырыпты мұғаліммен бірге практикада қолдану арқылы меңгеру	Бағалау критерийлерін ұсыну	Презентация (9 слайд)

Бекіту	Тақырыпты меңгергенін анықтау Тапсырма. Стандартты функцияларды қызметімен сәйкестендіріңіз. Бекіту сұрақтары №1. Декремент амалы қалай жазылады? №2. Берілген математикалық өрнек программалау тілінде қалай жазылады? №3. Қай функция санның бүтін бөлігіне дейін жуықтау қызметін атқарады?	Жаңа тақырыпты қаншалықты меңгергенін анықтау	Бағалау критерийлерін ұсыну	Презентация (10-13 слайдтар)
Қорытынды	Сабақты қорытындылау, рефлексия			Презентация (14 слайд)

Атырау облысы, Махамбет ауданы, Таңдай ауылы
"Райхан гүлі" бөбекжай-бақшасы
Тәрбиеші
Қасымова Жадыра Қайроллақызы

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР АРҚЫЛЫ ОЙЫН ӘРЕКЕТІН ДАМУ

Тақырыптың өзектілігі. Бүгінгі жас ұрпақты тарихты, тегімізді, дәстүрді, тіліміз бен дінімізді, адами мәдениетті, адами қасиеттерді терең түсінетін шығармашыл тұлға ретінде тәрбиелеу – өмірдің талабы және қоғамның қажеттілігі.

Еліміздің болашағы – өсіп келе жатқан жас ұрпақ. Ертеңгі күн біздің басты миссиямыз екенін әрқашан есте ұстауымыз керек. Бұл білімді, әдепті, қоғам мүддесіне лайықты, жан-жақты жетілген, қалыптасқан мемлекеттік білім мен ұлттық санаға ие азаматтарды тәрбиелеу. Қазіргі уақытта оқыту мазмұны жаңартылуда. Жаңару жолындағы міндеттерді орындайтын маңызды мекемелер – балабақшалар, мектептер және жоғары оқу орындары.

Мектепке дейінгі ұйымының қабырғасынан бастап, біз өз ұрпағымызды білікті және мәдениетті етіп тәрбиелеп, жалпы адамзаттық деңгейде дүниетанымды дамытуымыз үшін балаларды патриоттық пен адамгершілікке, оның ішінде ұлттық құндылықтарға негізделген барлық қоғамдық өмірдің өзегін болашақ ұрпақты тәрбиелеуге бағыттау қажет.

Мақсатым:

- балалардың зейінін, ойлау, зерде үрдістерін дамыту, қиялдарын ұштау, тапқырлыққа жетелеу, оқу іс-әрекетінде қызықты ойындар мен тапсырмаларды орындауға қызығушылығын арттыру.

Міндеттер:

- балалардың танымдық әрекетін дамытуға ықпал ету;
- ұлттық құндылықтар арқылы білім, білік, дағдыларын қалыптастыру.

Адам баласының тұла бойына дарыған түрлі қадір-қасиет, талант кіндік қаны тамған топырақтан дариы. Отанға, елге, жерге деген сүйіспеншілік ұрпақтан ұрпаққа ана сүтімен, бесік жырымен сіңірілген.

Халық педагогикасының салаларының бірі – ұлттық ойын. Қазақ халқының ұлттық ойынын құнды пайдалану ұрпақтар бойына жалғасып келе жатқан дәстүрлерімізді жаңғыртуға және енгізуге көмектеседі. Сонымен қатар, балалар біздің ұлтымыздың өткеніне ойша қарайды, қарым-қатынасты, әдет-ғұрып пен дәстүрді саналы түрде сезінеді.

Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық құндылықты қалыптастыру тілді дамыту, математика, бейнелеу өнері, музыка жалпы барлық ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде жүзеге асырылады.

Мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру жұмыстарына балалардың жас ерекшеліктерін ескеріп, олардың қабылдау мүмкіндіктеріне сәйкес лайықтыларын ғана пайдаланып, оларды тиімді қолдана білген жөн.

Қай елде, қай заманда, қай қоғамда болмасын ұлттың қорғаны, саналы ұрпақ тәрбиелеу – әр адамзаттың ұлы міндеті. Ұрпақ тәрбиесі - толассыз толғанысқа, үздіксіз ізденіске толы ұлтқа, елге бөлінбейтін ортақ мәселе. Келешектің жарқын келбетін құру - бүгінде басты назарда екендігі шүбәсіз. Сол себепті болашақтың иелерін рухани тұрғыдан, материалды тұрғыдан жетілдіру, ақыл мен санасын толық дамыту, әр түрлі саланың қыр-сырларын меңгерту арқаға жүктелген міндет екендігі айдан анық. Қазақтың ойшылы М.Жұмабаев: «Жас бала – жас бір шыбық, жас күнде қай түрде иіп тастасаң, есейгенде сол иілген күйінде қалмақ», - дегендей баланы қазірден жақсылыққа, елжандылыққа, отансүйгіштікке тәрбиелесек, еліміздің, ұлтымыздың болашағы да жарқын болмақ. Бала тәрбиесі зор күш пен еңбекті талап ететін, жауапкершілікке сүйенетін күрделі іс. Бүгінгі күн тұрғысынан қарайтын болсақ, егемен елдің бейбітшілігі мен бірлігін сақтайтын жас ұрпақтың бойына ерлік рухты, отаншылдық сезімді сіңіру – маңызды мәселелердің бірі. Елдің туын көтеріп, тәуелсіздік талаптарын орындау ісіне батыл бетбұрыс жасаған бүгінгі таңда адамзаттық игіліктерді, халқымыздың ғасырлар бойы армандаған мәдени-рухани мұрасы мен ұлттық тәрбие саласында жұмыс жасау – басты міндетіміз. Осы орайда Мұстафа Шоқайдың «Ұлттық мәдениеттен жүрдай рухта тәрбиеленген ұрпақтан, халқымыздың қажеті мен мүддесін жоқтайтын, пайдалы азамат шықпайды», - деген сөзі еске түседі.

Ұлттық құндылықтар – әрбір ұлттың болмысында ғасырлар бойы атадан балаға мирас болып келе жатқан адамгершілік қағидаттары. Ғасырдан-ғасырға жеткен халықтың қазынасы – тілі, ділі, салт-дәстүрі, әдебиеті мен өнері ұлтымыздың рухани байлығы. Ұлттық құндылықтарымыз – ұлтымыздың мәңгілік қорғаушы шамшырағы. Ол өзіне адамгершілікті, сыйластықты, имандылықты, кішіпейілділік пен ізеттілікті, мейірімділік пен досжандылықты, мәдениеттілік пен руханилықты қамтыған орны толмас құндылық.

Бүгінде өсіп келе жатқан әр баланың бойына ұлттық құндылықтарды сіңіру, ұлттық тәрбие беру – ұлттық ұғым кепілі. Қазақ халқының ежелден келе жатырған адами қадір-қасиетін жаңғыртып, келешек ұрпақтың көзқарасын, дүниетанымын қалыптастыру – ұлттық тәрбиенің қайнар көзі. Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық тәрбиенді, ұлттық мүдденді сақтай білу. Онсыз жаңғыру дегеніңіздің құр жаңғырыққа айналуы оп-оңай.

Халқымыз «Баланды өз тәрбиеңмен тәрбиелеме, өз ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле» деген. Осы жерде қазақ халқының ұлы ақыны, ғалым М.Жұмабаевтың мына сөзі ойға оралады: «Ұлт тәрбиесі – баяғыдан бері сыналып, көп буын қолданып келе жатқан жол болғандықтан, әрбір тәрбиеші, сөз жоқ, ұлт тәрбиесімен таныс болуға тиіс және әр ұлттың баласы өз ұлтының арасында, өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесі мен тәрбие қылуға міндетті» деген сөзі соның дәлелі. Бала тәрбиесі отбасыдан, ата-анасынан бөлек тәрбиеші-педагогтың да аса назарында болатыны белгілі. Міне, сол себепті ұрпақтың тәрбиелілігі тәрбиеші-педагогтың біліктілігіне, шығармашылығына, жоғарғы деңгейлі дайындығы мен біліміне де тығыз байланысты.

Тәрбиеші-педагог баланың қалыптасуындағы басты тұлға. Тәрбиеші-педагог - жас ұрпақтың бойына тәрбиенің алғашқы негіздерін қалыптастыра алатын, адамгершілікті жоғары бағалайтын, мәдениетті, ғылым жетістіктерін дұрыс бағалай алатын, әдебиет пен өнердің даму жайын жақсы білетін,

оның түсіндіре алатын адам болуы керек. Баланың бойындағы адалдыққа негізделген қарым-қатынасы, әдептілігі, адамдарға сыйластығы мен ортадағы өзін лайықты ұстай білу қабілеті – тәрбиешінің кәсіби шеберлігінің көрсеткіші. Тәрбиеші-педагог тек қана баланы тұлғалық дамытып ғана қоймай, баланың бойына руханилық пен ұлттық мүдденің де дәнін себе білуі керек. Демек, тәрбиеші-педагог үшін де ұлттық құндылықтың маңызы жоғары болуы тиіс және оны тәрбиеші аса ілтипаттылықпен қабылдап, шеберлікпен дамыта – жаңғырта білуі керек.

Әлемдік даму заманында, жаһандану кезеңінде бәсекелестікке қабілетті жастарды тәрбиелеу – бүгіннен бастау алу керек. Мәңгілік ел болу – төл тарихын білетін, бағалайтын және мақтан ететін тұлға қалыптасқан да ғана мүмкін болмақ. Өткеніне көз жүгіртіп, болашағына танымдық көзқарас құра білетін әр ұрпақ дұрыс ортадан тәрбие алуы керек. Бұл іс бүгінгі күні еліміздің түкпір – түкпіріндегі мектепке дейінгі ұйымдарға қойылған басты талап. Мектепке дейінгі кезең - бала үшін алғашқы қадам, алғашқы түсінік, алғашқы көзқарас, алғашқы даму. Бала болашағының алғашқы ірге тасы да осы кезеңде қаланады. Демек, бала үшін мектепке дейінгі ұйым да, мектепке дейінгі ұйым қызметкерлері де жоғары, кәсіпт шеберлікпен таңдалуы қажет. Ал, біз болашақ тәрбиеші ретінде бала бойында ұлттық құндылықтарды қалай дамыта аламыз?

Мектеп жасына дейінгі балалар үшін арнайы ұйымдастырылған іс-әрекеттер маңызды әрі пайдалы аспект. Бүгінгі заман талабына сай АКТ құралдары немесе кез-келген көрнелік құралдары арқылы бала бойына алғашқы ұлттық құндылықтар туралы түсінік қалыптастыра аламыз. Ол түсінікті одан әрі дамыту үшін бейнелі сөздер мен сөйлемдерді қолдана отырып, балалармен тығыз байланыста әңгімелесу әдісі арқылы дамытуға мүмкіндік жасаймыз. Мектеп жасына дейінгі баланың негізгі жетекші іс-әрекеті – ойын екені бәрімізге аян. Балаларға берілген теориялық ақпараттарды дәл осы жетекші іс-әрекеттің көмегімен практикалық тұрғыда дамыта аламыз. Мектеп жасына дейінгі балаларды ұлттық құндылықтармен таныстыру үшін ойналлатын ойын түрлеріне тоқталсақ: «Арқан тартыс, Қыз куу, Алтыбақан, Ақсүйек, Аударыспақ, Асық ату» сынды спорттық ойындар және «Ақсерек-Көксерек, Қуырмаш, Арқан түю, Түйе-Түйе, Соқыр теке» сынды қимыл-қозғалыс ойындары және «Тоғыз құмалақ, Бестемше, Бес тас» секілді үстел үсті ойындарын атап өтуге болады.

Балалардың оқу іс-әрекетіне деген қызығушылығын туғызудың жолдарының көзі қазақ халқының тәрбиелік және танымдық мәні бар, баға жетпес асыл қазынасы, тарихи – мәдени мұраларында жатыр. Соның бірі – Қазақтың ұлттық шежіресі. «Адам ата – анадан туғанда есті болмайды: естіп, көріп, ұстап, біліп оны ескерсе, дүниедегі алыс - жақын мен жақсы - жаманды білгені мен көргені көп болған адам білімді болады» - дейді Абай Құнанбаев.

Халықтық педагогиканың бір саласы – ұлттық ойындар. Қазақ халқының ұлттық ойын түрлерін өтетін тақырыпқа лайықтап пайдалану – тасада қалып келген дәстүрлерімізді қайта жандандырып, ұрпақтар бойына сіңіруге үлкен көмегін тигізеді. Сонымен бірге балалар халқымыздың өткен тарихына ойлы көз тастап, қарым - қатынасты, салт - дәстүрлерді саналы түрде сезінеді.

Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық құндылықты қалыптастыру тілді дамыту, математика, сурет салу, музыка жалпы барлық ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде жүзеге асырылады.

Мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру жұмыстарына балалардың жас ерекшеліктерін ескеріп, олардың қабылдау мүмкіндіктеріне сәйкес лайықтыларын ғана пайдаланып, оларды тиімді қолдана білген жөн.

Мен өз тәжірибемде ұлттық құндылық элементтерін барлық іс-әрекеттерде қолданамын. Тақырыпқа сай көрнекілік, ойындарға ұлттық элементтерімізді кіріктіріп жасаймын.

Сондай-ақ жылдан жылға нейрондық желі әр түрлі саланы қамтып жатқаны рас. Жасанды ақыл, адамды алмастырады деген ойда қоғамда айтылып жүр. Замануи технологиялар біздің тұрмыс-тіршілігімізді жеңілдеткенімен, оның кері тұстары да жеткілікті екен. Қазір нейрондық желілер кез келген салада қолданылады. Сол себепті мен де ойын тақырыбына сәйкес жасанды интеллект мүмкіндіктерін қолданамын. Фото суреттерді сөйлету арқылы, ойынға нұсқау беремін. Балалар өздерінің идеяларын жүзеге асырып, тақырыпты үйлесімді жауапкершілікпен қабылдауға мүмкіндік алады. Балалардың зейінін аудару қиын болуы мүмкін. Интерактивті контент, мысалы, анимация, визуалды иллюстрация, балалардың қызығушылығын арттырады, оқу материалдарын жақсы меңгеруге көмектеседі.

«Ұлттық құндылық ойыны» – бұл жастар мен балалар арасында қазақтың дәстүрлері мен мәдениетіне деген қызығушылықты арттыруға арналған ойын. Мұндай ойындар ұлттық салт-дәстүрлерді, қолөнерді, ұлттық, әдет-ғұрыптарды

Қазақтың ұлттық киімдері мен олардың аттарын тану.

Қазақтың ұлттық ойындарын түсіну және үйрену.

Бұл ойындар қазақтың мәдениеті мен тарихын түсінуге көмектеседі, әрі көңілді әрі танымдық бағытта болады.

«Оюларды секіру» ойыны – бұл балаларға арналған қызықты әрі дамытушы ойын. Ойынның мақсаты – қазақтың ою-өрнектері арқылы балалардың қимыл-қозғалысын жетілдіру және ою-өрнектердің мән-мағынасын таныту.

Ойыншылар оюлардың үстінен секіріп, олардың аттары мен түстерін айтулары керек.

Секірмекте Тауешкі оюы, Табан оюы, Қос мүйіз оюы, Қошқар мүйіз оюы бейнеленген.

«Ілмек асық» ойыны — қазақтың ұлттық ойындарының бірі. Бұл ойында балалар асықтарды пайдаланып, зейін мен көз өлшемін, шеберлікті дамытуға тырысады. Ойынның негізгі мақсаты — асықтарды ілмекпен немесе басқа құралмен дәл орынға қою. Бұл ойын көбінесе топ болып, бір-бірімен жарысып ойнайды.

«Ретімен орналастыр» асық ойыны — балаларға арналған қызықты әрі дамытушы ойын. Бұл ойын асықтарды белгілі бір тәртіппен орналастыруды қажет етеді, сонымен қатар балалардың логикалық ойлауын, ептілігін және концентрациясын дамытуға бағытталған.

Ойынның мақсаты:

Ойыншы асықтарды белгілі бір ережеге сай ретімен орналастыру керек. Әр ойында асықтарды ретке келтірудің қиындығы мен шарттары өзгеріп отыруы мүмкін, бұл ойынды қызықты әрі балалардың ойлау қабілетін арттыруға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Мектепке дейінгі ұйымдағы ұлттық тәрбиенің өзектілігі тәрбиеленушілерді рухани ізгі қасиеттерге баулып, тәрбиенің көздері ана тілі мен әдебиетін, тарихы мен өнерін қастерлеуге халықтың салт – дәстүрлерін аялай білуге, ұлттық құндылықтарымызды дәріптеу болып табылады. Балалардың жас ерекшелігін ескере отырып елін жерін қорғауда атадан балаға мирас болып қалған тарихын салт-дәстүрін, ана тілін қастерлеу, үлкенге –құрмет кішіге ізет көрсетуін мұра етіп, тәуелсіз еліміздің парасатты адамгершілігі биік білімді азаматтарын тәрбиелеуде адами қасиеттерді қамтып білімді ұлттық қасиетті түсінетін тұлға тәрбиелеу – біздің қолымызда.

Сөзіміздің түйіні, бала тәрбиесі – баршамызға ортақ маңызды іс. Сондықтан да қоғам бұл жұмысқа парасаттылық танытып, байсалдылықпен жұмылуы керек. Ұрпақ тәрбиесінде ежелден қалыптасқан халқымыздың жақсы дәстүрі мен тағылымдарын, мәдениетін, тарихын, бұрынғы-соңғы ұлы ойшыл педагогтердің еңбектерін оқып, жетік білмей, оны жақсы меңгермей тұрып, келер буынға дұрыс тәрбиетағылымын сіңіру мүмкін емес. Жас ұрпаққа ата-бабамыздан келе жатқан ұлттық тәрбие үлгісін ұғындырып, оларды мәдениетті, адами қасиеті мол, шығармашылық тұлға етіп тәрбиелеу – қазіргі таңдағы өмір талабы және қоғам қажеттілігі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Аманов Дәурен. Ұлттық құндылықтар – ұлт қорғаны. 2020 ж
2. Абдыханова Ғ.Т, Филология. Ұлттық құндылықтар – бала тәрбиесінің қайнар көзі. 2019 ж
3. Бисенбаева Ж.С, Мектепке дейінгі бала тәрбиесіне арналған ұлттық ойындар. 2014 ж
4. Әдеп және жантану. Хрестоматия. Атамұра Алматы, 1996 ж
5. Дихан Қамзабекұлы. ЖШС «Қазақ газеттері», Егемен Қазақстан, 2022

Абай облысы, Семей қаласы
«№3 бөбекжайы» КММ
Ивашенко Наталья Борисовна, тәрбиеші
Турысбаева Назира Нурланбековна, логопед

Төтенше жағдайлар бойынша интерактивті ертегі
"ЖЕТІ ЛАҚ ПЕН ҚАСҚЫР ЖӘНЕ КӨМЕКШІ"

Мақсаты: ертегі арқылы балаларға қауіпсіздік ережелерін жеңіл әрі қызықты түрде түсіндіру. Ертегінің әсері арқылы өз әрекеттерін ойластырып, қауіпсіздік шараларын есте сақтауға дағдыландыру. Төтенше жағдай кезінде қауіпсіз мінез-құлық негіздерін қалыптастыру. Қамқорлыққа, мейірімділікке тәрбиелеу.

Әуен естіледі. «Ертегіде қонақтамыз»

Жетекші: Орман шетінде ешкі балаларымен бірге өмір сүріпті. Оларға жақын жерде зұлым және тойымсыз қасқыр өмір сүреді, ол кішкентай лақтар мен олардың анасы ешкіні жегісі келеді.

Қасқыр: Әй, бұл лақтар сондай дәмді болатын шығар! Мен олардың барлығын таңғы асқа, ал ешкіні түскі асқа жегім келеді!

Жетекші: Бірақ лақтар өте ақылды болады. Олар ешкі ананы мұқият тыңдайды. Сондай-ақ олардың қиын уақытта әрқашан көмекке келетін көмекшісі болады.

Ешкі: Лақтарым, шырақтарым мені мұқият тыңдаңдар! Мен не айтсам, соны істеңдер! Сұр қасқырға ешқашан есік ашпаңдар! Ол өте қауіпті! Бірақ егер кенеттен бірдеңе болса, көмекшіні шақырыңдар, ол сендерге әрқашан не істеу керектігін айтады!

Жүргізуші: Ешкі анасы базарға кетіп үлгермеді, сол сәтте дәл осы жерге қасқыр келеді!

Қасқыр: Ей ешкі, есікті тезірек аш! Мен өте ашпын!

Ешкі: Жоқ, ашпаймыз! Мен қазір полиция шақырамын!

Қасқыр: Жақсылықты білмейді екенсіңдер! Мен қазір сендерге жер сілкінісін ұйымдастырамын, есікті өзім ашамын!

Жетекші: Қасқыр ешкінің үйшігін үрлей бастайды. Сол кезде тозығы жеткен ескі үйшік нағыз жер сілкінісі сияқты шайқалды. *(дабылдың айқайы мен жер сілкінісінің дыбысы қосылады)*

Ешкі: Біз не істеуіміз керек, көмекші?

Көмекші: Ең бастысы-дүрбелеңге түспеу! Лақтар үстелдің астына шұғыл тығылыңыздар, ал сіз, ешкі ең күшті қалың қабырғаға барып тұрыңыз, ол мүлдем құламайды. Жер сілкінісі аяқталғаннан кейін, шұғыл түрде дабыл қағып, лақтармен бірге үйшіктен шығасыз. Мен әзірге қасқырға полиция шақырамын.

Жетекші: Ешкі мен лақтар көмекшінің барлық нұсқауларын өте жақсы орындады. Қасқырды полицей алып кетіп, жер сілкінісі тоқтады. *(Полиция қызметкері қасқырды алып кетеді)* Ешкі анасы лақтармен бірге дабыл чемоданын ұмытпай үйшіктерінен шығып кетеді.

Ешкі: көмекші, түсіндіріңізші, неге біз осы дабыл чемоданды өзімізбен бірге алып келдік?

Көмекші: бұл қарапайым чемодан емес. Бұл қиын жағдайда сізге көмектесетін дабыл чемоданы. Отырыңыз онда не бар екенін көрейік!

1. Барлық отбасы мүшелеріне арналған құжаттар
2. Алғашқы көмек жинағы
3. Жылы іш киім, көрпеде бар
4. Фонарь
5. Байланыс құралы
6. Гигиеналық құралдар
7. Азық-түлік және су қоры

Мұның бәрі төтенше жағдайда аман қалуға көмектеседі.

Жетекші: Міне, жер сілкінісі аяқталды. Ешкім зардап шеккен жоқ. Ешкі мен лақтар қайтадан үйлеріне оралып, өз істерімен айналысты.

Бірақ бұл кім? Тағы Да Қасқыр?

Қасқыр: Иә, бұл менмін, аш сұр қасқыр! Мен ұйымдастырған жер сілкінісі болған жоқ, енді мен сендердің үйшіктеріңе өрт қоямын!

Жүргізуші: Қасқыр ең үлкен сіріңкелерді алып, ешкінің үйшігін өртеп жібереді. *(Қасқыр үйдің айналасына оттың суреттерін жабыстырады)*

Қасқыр: Міне, міне! От жағамын, үйшіктегі ешкі мен лақтар жаныңдар, қуырылыңдар! Қуырылған лақтар одан да дәмді болады!

Ешкі: Көмекші, Көмекші! Біз қазір не істеуіміз керек? Қайтадан жасырыну керекпіз бе?

Көмекші: Жоқ жасырынбаңыздар! Бетперделерді тез алыңыз, оларды суға батырыңыз балаларға және өзіңіз киіңізде, үйшіктен тез шығыңыздар. Төрт аяқпен жорғалаған дұрыс, өйткені түтін көтеріледі, ал төменгі жақта түтін аз болады. Асығыңыз! Ешкі, тексеріңіз, лақтарды санаңыз, бәрі орнында ма? Мен тез арада өрт сөндірушілерге қоңырау шаламын.

Ешкі: бәрі орнында, ешкім жоғалған жоқ. Ал қасқыр қайда?

Көмекші: Ол жанып жатқан үйшікке кіріп, күйіп, қашып кетті!

Ешкі: Біздің әдемі үйшігіміз сөнген сияқты, қайтып оралуға болады. *(ешкі мен лақтар үйге қайтады)*

Жетекші: Бәрі тыныш сияқты. Ал қасқыр қайда? Бұл қарақшы немен айналысады екен?

Қасқыр: Ақымақ лақтар, сендерді жер сілкінісінде, өртте алмайды! Ал, мен сізге қазір тосын сый ұйымдастырамын! Мен қазір сендерге бомба тастаймын! Енді мен оны әдемі етіп орап аламын! Ия, менің қолымда жарылып кетпес үшін мұқият болу керек! Міне, дайын! *(үйшікке жақындайды)* Ешкі, ешкі міне сізге сыйлық бар! *(буманы лақтырып, ағаштың артына жасырынады)*

Ешкі: Ах, қандай керемет қорап, әдемі әшекейленген екен! Бұл менің балаларыма сыйлық шығар. Енді мен оны ашамын!

Қасқыр:*(тығылып, ақырын айтады)* ашыңыз, ашыңыз! Қазір қалай жарылатынын көресіңдер!

Көмекші: ешкі, тоқта! Сіз бұл сыйлықты кімнен алдыңыз?

Ешкі: Жоқ.

Көмекші: Онда не бар, сен білесің бе?

Ешкі: Жоқ!

Көмекші: Содан кейін оған қол тигізбеу керек. Өйткені, өте қорқынышты нәрсе болуы мүмкін!

Ешкі: Не істеу керек?

Көмекші: Дабыл чемоданыңызды ұмытпай, балаларды алып, қашыңыз.! Мен тағы да полицияға қоңырау шаламын.

Жүргізуші: Ешкі лақтарымен бірге тез арада дабыл қағатын чемоданды алып орманға қашты. Полиция келіп қасқырды алып кетті. Барлық қауіпсіздік ережелерін сақтай отырып ешкі лақтарымен және көмекшісімен бірге орманның шетіндегі кішкентай үйшікте тыныш өмір сүреді.

**"Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы Талас ауданының білім бөлімінің
Шоқан Уәлиханов атындағы Бөлігірік шешен ауылының орта мектебі" КММ
Мектепалды даярлық тобының тәрбиешісі
Қилыбаева Айдана Мейрамбекқызы**

БАЛАЛАРДЫҢ МЕКТЕПАЛДЫ БІЛІМ БЕРУІНДЕГІ КІТАПТЫҢ МАҢЫЗЫ

Аннотация: Мектепалды білім беру мектепке дейінгі және бастауыш білім берудің түйіскен жерінде орналасып, үздіксіз білім беру жүйесінің маңызды бір бөлігі болып табылады. Бұл кезеңдегі басты мақсат — баланың психикалық дамуындағы негіздер мен оқу іс-әрекетінің алғышарттарын қалыптастыру. Мақалада мектепке дейінгі білім беруде балалар әдебиетін қолданудың маңызы, кітап оқу дағдыларын дамыту, ересектермен сындарлы өзара әрекеттесу және шығармашылық қиялды дамыту мәселелері қарастырылады. Мектепке дейінгі балаларда оқу іс-әрекетінің қажетті дағдыларын қалыптастыру үшін түрлі тәсілдер ұсынылып, оқу процесін қызықты әрі тиімді ету жолдары көрсетіледі. Бұл мақала баланың оқу процесіне белсенді қатысуына, кітап оқуға деген қызығушылығын арттыруға бағытталған педагогикалық ұсыныстарды қамтиды.

Кілт сөздер: мектепалды білім беру, балалар әдебиеті, оқу дағдылары, мектепке дейінгі даму, психологиялық алғышарттар, қиялды дамыту, кітап оқу, оқу іс-әрекеті, ересектермен өзара әрекеттесу, тәрбиеші, балалармен жұмыс, кітаппен таныстыру, сөйлеу дағдылары.

Мектепалды білім беру оның екі ішкі жүйесінің – мектепке дейінгі және бастауыш білім берудің түйіскен жерінде орналасқан үздіксіз білім беру жүйесінің буындарының бірі болып табылады. Мектепке дейінгі білім берудің бастапқы нүктесі мектепке дейінгі және бастауыш білім берудің білім беру бағдарламаларының тұтастығы туралы ой болды. Бұл бірліктің негізгі векторы-баланың дамуы. Даму баланың мүмкіндіктерін барынша іске асыруды көздейтін күшейту (байыту) есебінен жүзеге асырылады.

Мектепалды білім берудің алғашқы мәселесі пәндік білімді мерзімінен бұрын қалыптастыру, бастауыш мектепте оқыту жүйесін қайталау, мектеп технологияларын қолдану (бақылау, ауызша әдістерді қолданудың басымдығы) болып табылады.

Осы кезеңде балаларды оқыту шамадан тыс жүктемеге, бастауыш мектепке түсуге байланысты оларға қойылатын талаптардың өсуіне әкеледі. 6-7 жастағы баланың психикалық даму заңдылықтары еленбейді, оның өміріндегі сенсорлық қабылдау мен қоршаған әлемді ойлаудың рөлі назардан тыс қалады. В.Т. Кудрявцевтің пікірінше, үлкен мектеп жасына дейінгі кезеңде оқу іс-әрекетінің әмбебап психологиялық алғышарттары қалыптасуы керек. Ең алдымен, «Әмбебап қабілет» болып табылатын өнімді қиялды дамыту қажет.

Дамыған қиялдан басқа, мектеп жасына дейінгі балалардағы оқу іс-әрекетін дамытудың негізгі факторлары олардың ересектермен сындарлы өзара әрекеттесу қабілеті және оқу жағдайларына тиімді қосылу қабілеті болып табылады (бұл В.В. Давыдов, В. И. Слободчиков, Г. А. Цукерман және басқа мамандардың зерттеулерімен расталған). Бұл мәселені шешуде мектеп жасына дейінгі балалардың білім беру процесінде балалар әдебиетін қолдану маңызды рөл атқарады. Бұл болашақ оқу іс-әрекетінің психологиялық прототиптерін қалыптастыруға және баланың ересектер әлемі, заттар мен табиғат туралы идеяларын дамытуға ықпал етеді. Мектепке дейінгі білім берудегі тәрбиешінің міндеті - баланы кітап оқуға қызықтыру. Мұнда көмектесетін бірнеше тәсілдер бар:

1. Кітаптардың әртүрлілігі: балаларға қызығушылықтары мен жасына сәйкес келетін әртүрлі кітаптарды ұсыныңыз. Жарқын иллюстрациялары бар кітаптарды, интерактивті элементтері бар

кітаптарды (мысалы, жылжымалы бөліктер немесе дыбыстық түймелер), рифма мен ән кітаптарын қосыңыз. Кітаптардың әртүрлілігі балалардың назарын аударуға және олардың қызығушылығын оятуға көмектеседі.

2. Ойын тәсілі: кітаптарды оқығанда ойын элементтерін пайдалануға болады. Балалар кітаптағы кейіпкерлердің рөлдерін ойнай алатын рөлдік ойындар жасау қажет. Оларға оқиғаға қатысты өз ойлары мен сезімдерін білдіруге мүмкіндік берген маңызды. Бұл оларға оқу процесіне қатысуға көмектеседі және оны қызықты әрі тартымды етеді.

3. Көрнекі қолдау: кітаптарға қатысты қосымша көрнекі материалдарды пайдалану қажет. Кітаптың кейіпкерлерімен плакаттар жасап, оларды сабаққа немесе тақтаға іліп қоюға болады. Балаларға кітаптағы оқиғалар мен кейіпкерлерді жақсы елестетуге көмектесу үшін суреттерді немесе фотосуреттерді пайдалануға болады.

4. Бірге оқу: балаларға арналған кітапты дауыстап оқитын бірлескен оқу сеанстарын ұйымдастырыңыз. Оларға сұрақтар қоюға, өз ойлары мен пікірлерімен бөлісуге мүмкіндік беріңіз. Балалардың оқудың белсенді қатысушылары ретінде сезінуі үшін өзара әрекеттесу мен диалог атмосферасын құру маңызды.

5. Қызығушылықты қолдау: кітапты оқығаннан кейін балалармен олардың тәжірибесін талқылаңыз және онымен байланысты қосымша әрекеттерді ұсыныңыз. Бұл сурет салу, ойнау немесе тіпті театрландырылған қойылым болуы мүмкін. Оқудан кейінгі қызығушылықты қолдау тәжірибені нығайтуға және одан әрі оқуды ынталандыруға көмектеседі.

Әр баланың ерекше екенін есте ұстаған жөн, сондықтан тәрбиеші әр баланың жеке қалауы мен қызығушылығын ескеріп, соған сәйкес тәсілдер мен материалдарды бейімдеуі керек.

Кітаппен қызықтыру процесінің маңызды аспектісі-тыңдау дағдыларын дамыту. Балалар мәтінде берілген ақпаратты белсенді түрде қабылдауға және түсінуге үйренеді. Олар мұқият тыңдаушы болуды, сюжеттің дамуын бақылауды, негізгі идеялар мен бөлшектерді түсінуді, сұрақтар қоюды және естіген материалға қатысты өз ойлары мен эмоцияларын білдіруді үйренеді.

Сонымен қатар, тәрбиешілер балаларда сөйлеу дағдыларын дамытады. Оқыған кітаптарын талқылау арқылы балалар өз ойлары мен идеяларын білдіруге, сөйлеуін дамытуға және сөздік қорын кеңейтуге үйренеді. Олар өз ойларын құрылымдауды, өз көзқарастарын дәлелдеуді және топтық пікірталастар аясында басқа балалармен және ересектермен қарым-қатынас жасауды үйренеді.

Балалардың білім алуында кітаптар әрқашан жағымды эмоциялармен байланысты болуы маңызды. Кітап оқуға деген теріс көзқарасты болдырмау үшін оқуға теңдестірілген тәсіл жасау керек. Оқуды үйренуге біржақты назар аударудың орнына, ересектер балаға кітап оқуға белсенді қатысуы керек. Ересектердің әртүрлі және қызықты кітаптарды оқуы оқу мен жағымды эмоциялар арасында оң байланыс орнатуға көмектеседі.

Балаларға дауыстап оқу, талқылау және сұрақтар қою арқылы кітаптармен өзара әрекеттесуді ұсына отырып, балаға оқуды көңілді және қызықты әрекет ретінде көруге мүмкіндік беретін келісім мен өзара әрекеттесу атмосферасы құрылады. Бұл оқу мен кітапқа деген оң көзқарасты қалыптастыруға көмектеседі. Сонымен қатар, әр баланың жеке дамитынын есте ұстаған жөн. Кейбір балаларға оқуға қызығушылық таныту үшін көбірек уақыт пен қолдау қажет болуы мүмкін. Мұндай жағдайларда тәрбиешілер мен ата-аналар баланы қызықтыру және оқудың оң тәжірибесін қалыптастыру үшін жеке және бейімделген әдістерге жүгіне алады.

Осылайша, мектепке дейінгі білім беруде балалар әдебиетін қолдану оқу іс-әрекетінің психологиялық алғышарттарын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Осы жас кезеңінде кітап оқуға деген ерекше қажеттілік қалыптасады, бұл мектепте сәтті оқудың негізі болады.

Балалар әдебиеті шығармаларымен өзара әрекеттесу қиял, эмоционалдық сала және когнитивті дағдылар сияқты психологиялық аспектілердің дамуына әсер етеді. Кітап оқу балаларға әртүрлі әлемдер мен оқиғаларға енуге мүмкіндік береді, олардың қиялын және әртүрлі жағдайлар мен кейіпкерлерді елестету қабілетін ынталандырады. Сонымен қатар, кітап оқу балалардың зейінін шоғырландыру, аналитикалық ойлау, есте сақтау және сөйлеу дағдыларын дамытады. Олар шығармалардың мазмұнын талдауға, қорытынды жасауға, өз ойлары мен сезімдерін білдіруге және сөздік қорын кеңейтуге үйренеді.

Мектепке дейінгі жаста кітап оқу қажеттілігін қалыптастыру болашақта табысты оқудың маңызды қадамы болып табылады. Бұл әдеби мәдениет пен эстетикалық қабылдаудың дамуына ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар баланың оқу іс-әрекетіне деген қызығушылығын, белсенді танымы мен тәуелсіздігін дамытады, бұл оның болашақ оқуы үшін ажырамас қасиеттер.

ГККП "Ясли-сад № 4" управления образования города Алматы
Воспитатель
Ганиева Розигул Сабитовна

ИГРЫ-ЭКСПЕРИМЕНТИРОВАНИЯ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ

Развитие познавательных способностей и познавательной активности детей-одна из важнейших проблем воспитания и развития детей. Под познавательными способностями детей детского сада следует понимать деятельность, проявляющуюся в процессе познания. Она проявляется в заинтересованном восприятии информации, в уточнении, углублении знаний, поиске ответов на интересующие вопросы, в проявлении элементов творчества, в умении овладеть методом познания и применить его к другому материалу.

Дошкольный этап детства является весьма важным для ребенка, ведь данный этап является переходом на следующий возрастной период - младший школьный возраст. Одним из наиболее важных условий в данном направлении является организация различных видов образовательной деятельности, а также формирование мотивов для успешного овладения знаниями. Поэтому можно отметить, что процесс развития познавательной активности должен быть не только увлекательным, но и плодотворным, образовательным.

Без проведения специальных занятий невозможно интенсивное развитие познавательных способностей детей. Основным уроком развития познавательных способностей детей детского сада и важнейшей деятельностью ребенка должна стать игра. В игре психическое развитие, формирование личности ребенка происходит естественным образом для ребенка. В процессе игры дети получают различные знания об объектах и явлениях окружающего мира.

Познавательная активность дошкольника не может возникнуть самостоятельно. Подкреплять и совершенствовать данный компонент необходимо посредством различных методов и средств, одним из которых являются игры - экспериментирования. Именно игры-эксперименты способны развить познавательную активность, заинтересовать дошкольника в овладении знаниями.

Стоит отметить, что именно такие игры способны предоставить знания дошкольникам не теоретически, а практически. Посредством игр- экспериментирования дошкольники могут прикоснуться к изучаемому объекту, смогут выделить и изучить его свойства, его взаимодействие с другими объектами и прочее. В процессе такой деятельности умственная деятельность дошкольника активизируется, у ребенка формируется интерес к познанию нового, еще им неизведанного, в последующем результат такой деятельности может быть закреплён в процессе бесед, анализе собственной деятельности, что также влияет на речевое развитие.

Игра - экспериментирования - важнейшее средство психического развития ребенка. Знания, полученные в детском саду и дома, находят практическое применение и развитие в игре. Увлекательные игры создают веселое, радостное настроение, делают жизнь детей полноценной, удовлетворяют их потребность в активной деятельности. Только при хорошей организации и грамотном проведении образовательной игры дети получают знания и навыки.

Игра - экспериментирования как средство развития познавательной деятельности детей среднего дошкольного возраста включает большие потенциальные возможности:

- усиливает познавательные процессы;
- развивает интерес и внимательность детей дошкольного возраста;

- развивает способности; вводит детей в жизненные ситуации;
- учит их работать по правилам, развивает любознательность.

В процессе игр - экспериментирования, начиная с младшей группы (по типу игр «тонет - не тонет», «мокрый - сухой») до старшей группы (игр-экспериментов с электричеством), дошкольники получают положительный эмоциональный опыт, учатся исследовать, обсуждать и работать в команде. Стоит отметить, что сначала такие игры-эксперименты являются неотъемлемой частью специально созданного образовательного процесса (например, в процессе занятий), далее материалы для игр-экспериментов могут вноситься в игровую среду, где дошкольники могут самостоятельно исследовать и получать знания. Именно самостоятельность, на мой взгляд, поможет дошкольникам в развитии познавательной активности.

Организация игр-экспериментирования осуществляется воспитателем по трем основным направлениям: подготовка к проведению игры, ее проведение и подведение итогов игры (рефлексия).

Подготовка к игре включает:

- соответствие игры с задачами воспитания и обучения: углубление и обобщение знаний, развитие сенсорных способностей, активация психических процессов и др.;
- определение соответствия игры определенной возрастной группе;
- определение комфортного времени игры (на уроке, в свободной деятельности или режимных моментах);
- определение игрового места, в которое дети могут играть, не мешая друг другу;
- определение количества игроков (индивидуально, с подгруппой или группой);
- подготовка наглядности, необходимого материала для выбранной игры;
- подготовка самого воспитателя к проведению игры: сначала он должен сам изучить и понять все направления игры, место в игре, методы управления игрой;
- подготовка детей к игре: обогащение их знаниями, пониманием предметов и явлений окружающей жизни, необходимых для решения игровой задачи.

Также одним из методов совершенствования педагогического процесса в детском саду и стимулирования развития психофизиологического потенциала детей с раннего возраста является организация игрового пространства. Обеспечение объективной возможности творческой деятельности, позволяющей максимально выявить таланты и реализовать способности каждого ребенка, становится главной задачей коллектива воспитателей. Исследования в этой области, проведенные отечественными педагогами, психологами и воспитателями на протяжении многих десятилетий, позволили накопить достаточный опыт с точки зрения воспитания и обучения детей в детском саду на основе создания развивающей игровой среды.

Таким образом, можно отметить следующее: под познавательной активностью дошкольника, понимается процесс проявления мотивации к овладению знаниями, умение индивида строить собственный путь к саморазвитию, тем самым реализовывая собственный индивидуальный маршрут для получения знаний и умений, а также наличие познавательного интереса в процессе познания. Познавательная активность дошкольника не может возникнуть самостоятельно. Подкреплять и совершенствовать данный компонент необходимо посредством различных методов и средств, одним из которых являются игры-экспериментирования. В процессе такой деятельности умственная деятельность дошкольника активизируется, у ребенка формируется интерес к познанию нового, еще им неизведанного.

Использованные литературы:

- 1.Корепанова, Е.В. Психологическое здоровье детей дошкольного возраста в русле тенденций развития современного образования / Е.В. Корепанова, Д.В. Комель // Наука и Образование. - 2019. - Т. 2. - № 2. - С. 172;
- 2.Лапина, И.В. Адаптация детей при поступлении в детский сад. Программа. Психолого-педагогическое сопровождение. Комплексные занятия / И.В. Лапина. - М.: Учитель, 2013;
3. Антюхина. А.В. Игры и их роль в дошкольном возрасте/ А.В. Антюхина. М., 2012. 271с.

Павлодар облысының білім беру басқармасы, Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің
«№26 сәбилер бақшасы» КМҚК
Дене тәрбиесінің нұсқаушысы
Мұхит Сандуғаш Мұратбекқызы

ҚИМЫЛ-ҚОЗҒАЛЫС НЕГІЗДЕРІН ИГЕРУ АРҚЫЛЫ ТӘРБИЕЛЕНУШІЛЕРДІҢ ФИЗИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ПСИХИКАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ДАМУДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Қазіргі заманның өзекті мәселесі-өскелең ұрпақтың денсаулығы мен дене шынықтыру деңгейінің күрт нашарлауы. Бұл өз кезегінде белгілі бір нейропсихиатриялық ауытқулардан, физикалық және соматикалық бұзылулардан зардап шегетін балалар санының көбеюіне әкеледі.

Қазіргі уақытта «Өмірлік қиын жағдайда жүрген балаларды қолдау» орталығында білім беру, ерекше қажеттіліктері бар балаларды әлеуметтендіру және тиімді оқыту үшін қолайлы психологиялық-педагогикалық ортаны қалыптастыру мәселелері, жалпы алғанда, білім берудің рөлі айтарлықтай жаңартылды, бұл педагогикалық ойдың орасан зор эволюциясымен, білім беру теориясы мен тәжірибесінің жаппай мектепке айналуымен анықталады.

«Өмірлік қиын жағдайда жүрген балаларды қолдау» орталығында дамуында кез келген ауытқуы бар барлық балалар маңызды орын алады. Орталықта білім беруді ұйымдастырған кезде әр баланы жалпы білім беру тобына қосу үшін тұрақты психологиялық, медициналық және педагогикалық қолдау қажет, бұл оның жеке оңалту бағдарламасында анықталады. Бірақ, соған қарамастан, көптеген білім беру мекемелері мұндай балаларды қабылдау үшін барлық қажетті жағдайларды жасауға тырысуда. Солардың бірі: балалардың физикалық және психикалық денсаулығын, соның ішінде олардың эмоционалдық әлауқатын қорғау және нығайту.

Тәрбиешілер өз тәрбиеленушілеріне сапалы білім беріп қана қоймай, олардың қимыл-қозғалыс негізін қалыптастырып, өздерімен және қоршаған әлеммен үйлесімді өмір сүруге үйретуі керек. Қимыл-қозғалыс негіздері - бұл физикалық және психикалық денсаулықтың негізі, ал денсаулықты нығайтуды тек педагогикалық, медициналық және әлеуметтік мәселелерді кешенді шешу арқылы қамтамасыз етуге болады.

Қимыл-қозғалыс негіздерін жүйелі игеру баланың жан-жақты физикалық дамуына оң әсер етеді, жүрек-қан тамырлары, тыныс алу, жүйке жүйелерінің жұмысын жақсартады, бұлшықеттер мен тірек-қимыл аппаратын нығайтады, жылдамдық, ептілік, күш, төзімділік және т. б. сияқты физикалық қасиеттерді дамытады.

Қимыл-қозғалыс негіздерін ерте жастан бастап дамыту қажет (ептілік, жылдамдық, тепе-теңдік, икемділік, күш, төзімділік және т.б.). Жорғалау, жүру, жүгіру, секіру, лақтыру үшін тиісті мотор қасиеттері болуы керек. Күштің, жылдамдықтың, ептіліктің дамуымен ұзындық, секіру биіктігі, лақтыру ауқымы артады. Төзімділік балаларға шаршамай, физикалық жаттығулар жасауға, ұзақ қашықтыққа баруға мүмкіндік береді.

Баланың жеке физикалық қасиеттері басқаларға қарағанда жақсы дамитын кезеңдері бар. Олар сезімтал кезең деп аталады.

Сезімтал кезең-бұл баланың денесінің дамуының сезімтал кезеңі. Егер осы кезеңдерде озық педагогикалық әсер етілсе, онда әсер басқаларға қарағанда едәуір жоғары болады. Осы кезеңде ептілікті,

жылдамдықты, икемділікті, тепе-теңдікті дамытуға басымдық беру керек, бірақ күш пен төзімділіктің пропорционалды дамуы туралы ұмытпау керек.

Ептілік-бұл адамның жаңа қозғалыстарды тез игеру қабілеті, сонымен қатар оларды кенеттен өзгеретін жағдайдың талаптарына сәйкес қайта құру.

Ептілік екі топқа бөлінеді:

- 1) статикалық тепе-теңдік (қозғалыссыз);
- 2) динамикалық тепе-теңдік (қозғалыспен).

Ептілік жаттығудың сыртқы жағдайлары өзгерген кезде орындалатын ерекше позицияларда дамиды.

Жылдамдық-бұл адамның мотор әрекетін орындау техникасының тиімділігін төмендетпей, берілген жағдайлар үшін минималды уақытта мотор әрекеттерін орындау қабілеті.

Ептілік сияқты жылдамдық 2 топқа бөлінеді:

- 1) бір қозғалыс жылдамдығы (мысалы, жүгіру);
- 2) қозғалыс реакцияларының жылдамдығы - бұл ынталандырушы әрекеттердің ақпаратын қабылдаудан басталып, жауап реакцияларының басталуымен аяқталатын процесс.

Икемділік - дененің жекелеген бөліктерінің белгілі бір бағытта қозғалысының ең үлкен көлеміне (амплитудасына) жету мүмкіндігі.

Икемділіктің екі түрі бар:

- 1) Белсенді икемділік - бұлшықет кернеуіне байланысты амплитудасының жоғарылауы;
- 2) Пассивті икемділік - амплитудаға сыртқы созылу күштері арқылы қол жеткізіледі.

Тепе-теңдік - жердің (еденнің) деңгейінен төмен және жоғары көтерілген тірек аймағында әртүрлі қозғалыстар мен позаларды орындау кезінде адамның тұрақты позициясын сақтау қабілеті.

Күш-бұлшықеттердің жиырылу кезіндегі кернеу дәрежесі. Ғылыми тұрғыдан алғанда, күш - бұл адамның бұлшықет кернеуі арқылы сыртқы және ішкі қарсылықтарды жеңу қабілеті.

Осылайша, балаларда дене қимыл - қозғалыс негіздерін игеру кезінде дене шынықтырудың және дене тәрбиесінің басқа құралдарының маңызы туралы білуі керек (гигиеналық жағдайлар, табиғаттың табиғи факторлары, дене еңбегі).

Ерекше балаларды оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастыру мен қимыл-қозғалыс негіздерін игеру бойынша тәрбиешілерге арналған ұсыныстар:

1. Тәрбиеші психофизиологиялық дамудың ерекшеліктерін, сондай-ақ оқу материалын игеруде туындайтын типтік қиындықтарды білуі керек;

2. Оқуды бастамас бұрын, баланың хоббиі, оның қызығушылықтары, бейімділігі, сүйікті іс-әрекеттері, ойындары туралы егжей-тегжейлі әңгіме жүргізу керек, оның қандай моторикасы дамыған және оларды қандай іс-әрекет барысында белсендіретінін білу керек;

3. Оқу іс-әрекеті барысында сенуге болатын баланың мінезінің жағымды жақтарын, сондай-ақ тәрбиешінің ерекше назарын қажет ететін жағымсыз жақтарын анықтау қажет;

4. Оқу процесін дұрыс ұйымдастыру, баланың денсаулығын сақтауды қамтамасыз ету үшін сыныптағы оқу орнын анықтау, жазбаша және ауызша жұмыстарды орындау үшін ыңғайлы қалып таңдау бойынша дәрігер-маманнан кеңес алу қажет;

5. Білім беру процесінің барлық қатысушылары арасында жұмыс жүргізу;

6. Ерекше баланы мамандармен (тәрбиеші, педагог-психолог, логопед) сүйемелдеудің жеке бағытын жасау, оған мыналар кіруі керек:

- қозғалыс, сөйлеу және психикалық бұзылуларды ескере отырып, түзету-педагогикалық жұмысқа жүйелі көзқарас;

- танымдық іс-әрекетті жүйелі дамыту және оның бұзылуын түзету;

- жоғары психикалық функцияларды мақсатты қалыптастыру;

- ұсақ моториканы дамыту және қозғалыстарды үйлестіру;

- әлеуметтік бейімделуге қажетті мінез-құлық пен іс-әрекеттің тұрақты формаларын тәрбиелеу.

Өмірлік қиын жағдайда жүрген балалар ерекше, осал, көбінесе олардың өзін - өзі бағалауы төмен, олар өздерінің кемшілігін қатты сезінеді, олар тәрбиешілердің, дәрігерлердің көмегі мен қамқорлығын қажет етеді. Олардың психикалық және физикалық дамуы, сондай-ақ осы патологиясы жоқ балалар сияқты, жеке жүреді. Жеңіл формада - бала оқуға, өз бетінше жүруге, нақты сөйлесуге, оқуға және жазуға қабілетті. Ауыр бұзушылықтар үшін, жоғарыда айтылғандай, бала үнемі көмекке мұқтаж. Өмірлік қиын жағдайда жүрген балалардың тәуелсіз өміріне бейімделу өте қиын, тіпті егер олар бұл үшін қажетті

дағдыларды қалыптастырса да, өйткені олар қарапайым қозғалыстарды игеруге және мамандармен жұмыс барысында алынған дағдыларды практикада, өмірде, күнделікті өмірде қолдануға көп күш салуы керек.

Осылайша, физикалық және психикалық қасиеттерді дамыту баланың дене тәрбиесінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады, өйткені балалардың жалпы дене шынықтыру деңгейі олардың негізгі қозғалыс түрлері мен физикалық, психикалық қасиеттерінің қалай дамығанымен анықталады: күш, ептілік, жылдамдық, төзімділік, икемділік. «Өмірлік қиын жағдайда жүрген балаларды қолдау» орталығында білім беру кезеңде балада қалыптасқан негізгі қозғалыстардағы дағдылар оларды одан әрі жетілдірудің негізі болып табылады, күнделікті өмірде күрделі және әртүрлі қозғалыс әрекеттерін игеруге ықпал етеді.

**БҚО әкімдігі білім басқармасының Бөрлі ауданы білім беру бөлімінің
«Балалар музыка мектебі» МКҚК
Домбыра класының оқытушысы
Зайтов Боранбай Туяккалиевич**

НҮРҒИСА ТІЛЕНДИЕВТІҢ «ҚҰСТАР ӘНІ» ШЫҒАРМАСЫН ОЙНАП ҮЙРЕНУ

Сабақтың мақсаты:

Білімділік: Оқушының музыкалық білімін дамыту. Домбыра аспабында шығарманы еркін ойнауға үйрету.

Дамытушылық: Шығарманы түсініп ойнау, домбыра мен фортепиано сүйемелдеуі арқылы орындаушылық қабілетін қалыптастыру.

Тәрбиелік: Шәкірттің творчестволық белсенділігін, әсемдік сезімін тәрбиелеп өсіру.

Көрнекіліктер: домбыра, фортепиано, аспабы, ноутбук, слайд, «Sibelius 7.5» бағдарламасы

Сабақ жоспары:

I. Ұйымдастыру бөлімі.

II. Үй тапсырмасын тексеру.

III. Жаңа тақырып.

IV. Үйге тапсырма.

V. Қорытынды.

Бағалау.

Сабақтың барысы:

I. Ұйымдастыру бөлімі.

Оқушымен амандасу.

II. Үй тапсырмасын тексеру.

Бүгінгі сабағымды үшінші сынып оқушысы: Немченко Дарьямен өткізгелі отырымын.

- Домбыраның құлақ күйін келтіреміз.
- Ендеше, сабағымызды үй тапсырмасынан бастайық.
- Үйге қандай тапсырама берілді?

- Үйге Немченко Дарьямен «Өрлеу» күйі және Нұрғиса Тілендиевтың «Құстар әні» шығармасын соңына дейін жаттауға берілді.

- Ендеше сабағымызды С.Аубакиров «Өрлеу» күйімен бастайық.

Оқушыдан Садықан Аубакировтың шығармашылы туралы мағлұмат сұрап білу. Үй тапсырмасының дұрыс ойналуын қадағалай отырып, Оқушының дұрыс ойнамаған жерлеріне тоқталып ойнап көрсету.

III. Жаңа тақырып.

Қазақ халқының бір туар перзенті, өнер қайраткері «Құстар әні» шығармасының авторы **Нұрғиса Тілендиев Атабайұлы** (1925–1998) 100 жылдық мерей тойына орай – қазақтың әйгілі күйші композиторы, дирижер, дәулескер домбырашы. Туып өскен жері — Алматы облысының Іле ауданына қарасты Шілікөмер ауылы. Топырақ бұйырған жері Жамбыл кесенесінің іргесі.

Тілендіұлы Нұрғиса қазақтың музыкалық мәдениетіне композитор, дирижер, орындаушы ретінде өшпес із қалдырған суреткер. Ол 500-ден астам музыкалық төл туындылардың авторы. Осынау мол мұраның жанрлық аясы да қайран қалдырады: ән, күй, романс, увертюра, поэма, контата, опера, балет. Сүйікті шығармаларынан «Достық жолымен» (1958), «Менің Қазақстаным» контатасын (1959), Қ. Қожамяровпен бірлесіп жазған «Алтын таулар» операсын (1961), «Ата толғауы» және оркестр үшін жазылған шығармаларын (1962), «Халық қуанышы» (1963), «Қайрат» (1964), «Жеңіс солдатты» (1975) сияқты увертюраларын атауға болады. Оның «Аққу», «Аңсау», «Арман», «Ата толғауы», «Әлқисса», «Қорқыт туралы аңыз», «Көш керуені», «Махамбет», «Фараби сазы» сияқты күйлері мен «Саржайлау», «Алатау», «Ақжайық», «Ақ құсым», «Өз елім» сияқты ондаған әндері халықтық бояу нақышының қанықтығымен, өзіндік қолтаңбасының айқындығымен жұртшылықтың сүйіп тыңдайтын рухани қазынасын айналған. Мұның сыртында қырықтан астам пьесаға және жиырмадан астам фильмге музыка жазған. Тілендіұлы Нұрғиса музыкасын жазған М.Әуезовтың, Ш. Аймонвтың, Т. Ахтановтың, Ә. Тәжібаевтың пьесалары, сондай ақ «Қыз Жібек», «Қилы кезең», «Менің атым Қожа», «Қарлығаштың құйрығы неге айыр», «Ақсақ құлан» фильмдері әлдеқашан қазақ сахнасын мен экран өнерінің классикасына айналған. Ол Абайдың «Әсемпаз болма әрнеге...», «Жасымда ғылым бар деп ескермедім...», «Ішім өлген, сыртым сау...», «Қызарып, сұрланып...» өлеңдеріне ән шығарған. Сонымен қатар қазақ ақындарының өлеңдеріне «Ғашыққа мойын қой», «Абай арманы», «Әйгерімнің әні», «Ақынның пайғамбары — Абай ата» әндерін жазды. Қазақстан Республикасы Мемлетінің сыйлығының лауреаты.

Н.Тілендиевтің «Құстар әні» шығармасын талдаймыз. Шығарманы ойнап үйрену барысында, әннің валъс екпінде ойналып, такты өлшемі 6/8, күрделі өлшемде жүреді. екпіні Andante (Баяу асықпай жүруін көрсетеді) тоналдығы соль минор кілтте си бемоль ми бемоль белгісі бар, қағыстары tr – тремло П, ПVV, қағыста жүреді. Кіріспе бөлімі 4 тактіден тұрады, Кіріспе бөлімін фортепиано бастайды, домбырада пауза белгісі тұр.

Бұл шығармада пиано р дан форте f ға, крещендодан – деминуэндоға өзгеруін көрсете отырып ойнауымыз керек. Әуенді әсерлі шығару үшін динамикалық белгілерді қолданамыз.

«Құстар әні» көтеріңкі көңіл сыйлайтын, халық арасында кеңінен шырқалып жүрген ән екендігін айта отырып, такт өлшемінен ауытқымай, музыка ырғағында сүйене отырып, үлкен шабытпен ойнау керектігін жақсы түсіндіру. Фортепиано мен ақырын қостап, өзіне берілген гармониялық сүйемелдеуді домбырамен үндестіре орындау арқылы шығарманы ақырын аяқтаймыз.

Қорытынды: Сабақ аяқталды, біз бүгін шығармамен жұмыс жасадық. Шығарманы басынан аяғына дейін қайталаусыз ойнап, әннің ырғағына толық жеке тоқталып, домбыра мен фортепиано сүйемелдеуді арқылы орындадық. Бүгінгі сабақта оң және сол қол қойылымымен, дыбыс тазалығымен, ансамбльмен, динамикалық белгілерімен жұмыстандық. Әрі қарай осы бағытта жұмыстана отырып орындау сапасын арттырамыз.

Үй тапсырмасы: Нұрғиса Тілендиевтің «Құстар әні» шығармасын және Садықан Аубакировтың «Өрлеу» күйін соңына дейін жақсылап жаттау.

Шығарманы орташа екпінде тоқтамай қатесіз орындап. Техникалық қиын тактілерін бөлек орындап, дыбыс тазалығымен сапасына көңіл бөліп жұмыстану керектігін түсіндіру.

Бағалау: Оқушының сабаққа қатысуы өте жақсы. Сабақ өту барысында өз нәтижесін берді деп айтуға болады. Үй тапсырмасын тиянақты орындағаны үшін жақсы деген баға қойылды.

Алматы облысы, Жамбыл ауданы
«Мәтібұлақ ауылындағы орта мектебі МДШО» КММ
"Шұғыла" шағын орталығының тәрбиешісі
Нышанова Жазира Еркінбекона

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕДЕ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ БАСТЫ ЕРЕКШЕЛІГІ

Ойын - балалар үшін ең қолжетімді әрекет түрі, бұл қоршаған әлемнен алған әсерлерді, білімдерді қайта өңдеу тәсілі. Ерте балалық шақта баланың ойынға тәуелсіз болуға, өз қалауы бойынша құрдастарымен сөйлесуге, ойыншықтарды таңдауға және әртүрлі заттарды қолдануға үлкен мүмкіндігі бар. Ойын технологиясының басты мақсаты - баланы өзгертпеу немесе оны қайта жасамау, керісінше мектепке дейінгі және балалардың даму деңгейін толыққанды мотивациялық негізін қалыптастыру үшін, дағдылар мен қызмет шарттарына байланысты жұмыс істеу. Кез-келген ойын мектеп жасына дейінгі баланың сүйікті іс-әрекеті болып табылады және оны балабақшада болған барлық уақытта сүйемелдейді. Кішкентай балалардың ойыны аясында негізгі оқиғалар мен режимдік процестер дамиды, коммуникативті дағдылар қалыптасады, тәуелсіздік пен танымдық белсенділік дамиды. Тәрбиеші ұйымдастырған ойын әрекеті жас балалармен тікелей білім беру жұмысының бір түрі болып табылады. Балалар қандай да бір білімді игеріп, белгілі бір пәндермен әрекет ету дағдыларын игеріп, бір-бірімен қарым-қатынас мәдениетін үйреніп жатқанын білмей ойнайды. Балалардың барлық назары ойын әрекеттерін орындауға бағытталған, ал оларды оқыту міндеті түсінілмейді.

Психолог А. В. Запорожец дидактикалық ойынның рөлін бағалай отырып: "біз дидактикалық ойын жеке білім мен дағдыларды игерудің бір түрі ғана емес, сонымен бірге баланың жалпы дамуына ықпал етіп, оның қабілеттерін қалыптастыруға қызмет ететініне көз жеткізуіміз керек", - деп дұрыс атап өтті.

Дидактикалық ойындардың басты ерекшелігі – оқыту. Дидактикалық ойындардағы оқу міндеттерін біріктіру, дайын мазмұн мен Ереженің болуы мұғалімге осы ойындарды кіші мектеп жасына дейінгі балалардың ақыл-ой тәрбиесі үшін жүйелі түрде пайдалануға мүмкіндік береді. Оларды ересектер кіші мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу және оқыту мақсатында жасайды, бірақ ашық емес, бірақ ойын тапсырмасы арқылы жүзеге асырылады. Бұл ойындар танымдық белсенділікті, интеллектуалды операцияларды дамытуға ықпал етеді. Қоршаған шындықты білу нақты сезімдер мен қабылдауларға, біз көрген, сезінетін, еститін нәрселерге негізделген. Мектепке дейінгі жаста тікелей, сенсорлық таным қоршаған әлем туралы білімнің негізгі көзі болып табылады. Дидактикалық ойындар мен жаттығуларда балаларға мүмкіндік беру керек.

- Айналадағы заттарды және олардың қасиеттерін қайта қабылдаңыз, оларды тану мен ажыратуға машықтаныңыз.

- Сезімтал әсер қалдырыңыз, заттардың атауларын және олардың сипаттамалық қасиеттерін (пішіні, мөлшері, түсі) нақтылаңыз. Тақырыптың сыртқы түріне ғана емес, сонымен қатар ауызша сипаттамаға да назар аударыңыз.

- Бастапқы жалпылау жасау, заттарды жалпы қасиеттері бойынша топтастыру.

- Заттың өмірлік қасиеттерін қолда бар өлшемдермен, сенсорлық стандарттармен (геометриялық фигуралары бар нысандардың пішіні) салыстырыңыз.

Арнайы ұйымдастырылған дидактикалық ойындар жалпыланған түсініктермен, қоғамдық орнатылған сенсорлық стандарттармен: геометриялық фигуралармен, күн спектрінің түстерімен танысу сабақтарында оқуға жақсы қосымша болып табылады. Айта кету керек, дидактикалық ойындардың жетекшісі жас мектеп жасына дейінгі балалардың ойынға деген қызығушылығын, тәуелсіз ойын формасын жан-жақты сақтауы керек.

Дидактикалық ойын белсенді, практикалық іс-әрекеттің бір түрі бола отырып, балаға өзінің жас ерекшеліктеріне қол жетімді танымдық міндеттерді шешуге мүмкіндік береді, психикалық процестердің еріктілігін дамытуға, тұлғаның қалыптасуына алғышарттар жасайды.

Дидактикалық ойынның функцияларын анықтау керек:

- тәрбие құралы ретінде (Р. Жуковская, д. Б. Менджерицкая);
- әдіс, оқыту әдісі ретінде (А. П. Усова);
- балаларды ұйымдастыру нысаны ретінде (В.А. Аванесова).

Дидактикалық ойын ойын әдісі ретінде оны таңдау мен ұйымдастырудағы бастама ересек адамға тиесілі деп болжайды. Тәуелсіз ойын әрекеті баланың тақырыпты, дидактикалық материалды, серіктестерді таңдауда еркін екенін көрсетеді.

Мектепке дейінгі кезеңде дидактикалық ойындарды оқу құралы ретінде пайдалану қажеттілігі бірқатар себептермен анықталады:

- ойын қызметі мектепке дейінгі кезеңде жетекші орын алады;
- дидактикалық ойындар балалардың психикалық процестерінің дамуына ықпал етеді;
- дидактикалық ойын танымдық мотивацияның қалыптасуына ықпал етеді.

В.Н. Аванесова, мысалы, келесі топтаманы ұсынды:

- балалардың ойыншықтармен және заттармен іс-әрекетке қызығушылығына негізделген ойындар-тапсырмалар (таңдау, бүктеу және төсеу, жіп, кірістіру). Мұндағы ойын әрекеті қарапайым, табиғаты бойынша ол көбінесе заттармен практикалық әрекетке сәйкес келеді;

- балалардың күтпеген заттардың пайда болуы мен жоғалуына деген қызығушылығына негізделген жасыру және іздеу ойындары

- белгісіз балаларды қызықтыратын жұмбақ және болжау ойындары;

- сюжеттік-рөлдік дидактикалық ойындар, олардың ойын әрекеті әр түрлі өмірлік жағдайларды бейнелеуде, ересек адамның рөлдерін орындауда;

- ойындар-ойын нәтижесіне тезірек жетуге, жеңіске жетуге деген ұмтылысқа негізделген жарыстар – қиял ойындары немесе тыйым салынған (айыппұл) зат (сурет) немесе оның қасиеті (мысалы, түс) ойындары қызықты ойын сәттерімен байланысты-қажетсіз сөзден арылыңыз, тыйым салынған сөз айтпаңыз. Мұндай шартты классификациямен ойынның басталуы және ойын әрекеті айқынырақ ерекшеленеді және ойын өзіне тән ерекшеліктерін жоғалтпайды.

Дидактикалық материалды қолдану сипаты бойынша ойындар шартты түрде бөлінеді:

- заттармен ойындар;
- жұмыс үстелі-баспа;
- ауызша ойындар.

Заттармен ойындар-ойыншықтар мен нақты заттар қолданылады. Балалар заттардың қасиеттерімен, пішінімен, көлемімен, түсімен, сапасымен таныстырылады. Бұл ойындарда есептерді салыстыру, жіктеу, есептерді шешуде бірізділікті орнату мәселелері шешіледі, балалар тақырыпты қандай да бір сапа бойынша анықтауға машықтанады, заттарды бір белгі бойынша біріктіреді, бұл логикалық ойлауды дамыту үшін өте маңызды. Табиғи материалмен ойындарда балалардың қоршаған табиғи ортасы туралы білімдері бекітіледі, ойлау процестері қалыптасады (талдау, синтез, жіктеу). Балалар ересек адамның оған көрсеткен және айтқан нәрселеріне назар аудару қабілетін дамытады. Мұнда сіз аударылған сөйлеуді тыңдап, түсініп, сөйлеуді өзіңіз қолдана білуіңіз керек. Осылайша, баланың танымдық және сөйлеу дамуы ойын арқылы жүреді.

Тақта-баспа ойындары: жұптасқан суреттер, лото, домино, мозаика, лабиринттер. Оларды пайдалану кезінде келесі дамытушы міндеттер шешіледі: белгілері мен мағынасы бойынша бірігу; жалпылау, байланыс орнату; сандық және реттік санау, кеңістіктік орналасу, үйлесімді сөйлеу туралы білімді бекіту; логикалық ойлау, бөліктердің барлығын құра білу; сөйлеу мен қиялды, шығармашылықты, реинкарнация қабілетін дамыту.

Сөз ойындары - ойыншылардың сөздері мен іс-әрекеттеріне негізделген. Бұл ойындарда келесі міндеттер шешіледі: сөйлеуді дамыту, дыбысты дұрыс айтуға тәрбиелеу, сөздікті нақтылау, бекіту және белсендіру, өз ойларын нақты тұжырымдау қабілеті дамиды.

Ойын үстінде баланың түрлі қасиеттері, қабілеті мен белсенділігі де көрінетіні туралы аса көрнекті педагог А. С Макаренко былай дейді: «Ойында бала қандай болса, өмірде кәсіби қызмет саласында, көбінесе сондай болады». Сондықтан келешекке адамды тәрбиелеу - бәрінен бұрын ойын арқылы жүзеге асыралады. Осыдан келіп ойын туралы мынандай тұжырым жасауға болады, ойын - тәрбие құралы, ақыл-ойды, тілді ұстартады, сөздік қорды байытады, өмірді танытып, сезімді кеңейтеді, тәрбиелейді. Ерік және мінез қасиеттерін бекітеді, адамгершілік сапаны жетілдіреді. Ұжымдық сезім әрекеттері өсе түседі. Эстетикалық тәрбие беру құралына айналады. Еңбек тәрбиесін беру мақсаттарын шешуге мүмкіндік береді, дене күшінің жетілуіне көмектеседі.

Алматы облысы, Іле ауданы, Байсерке ауылы
“№9 орта мектеп” мемлекеттік коммуналдық мекемесі
Биология пәні мұғалімі
Джубаева Жанар Муратовна

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНДЕРІ (БИОЛОГИЯ, ХИМИЯ, ГЕОГРАФИЯ) БОЙЫНША БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН АРТТЫРУДА ӘРТҮРЛІ ТАПСЫРМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Кіріспе

Жаратылыстану ғылымдары – оқушылардың табиғат пен қоршаған орта туралы ғылыми түсініктерін қалыптастыратын негізгі пәндер. Биология, химия және география пәндері оқушыларға теориялық білім берумен қатар, практикалық дағдыларын дамытады. Сондықтан білім беру сапасын жетілдіру үшін оқытудың тиімді әдістерін пайдалану қажет. Соның ішінде, әртүрлі тапсырмаларды қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, танымдық қабілеттерін жақсартады.

Негізгі бөлім

1. Білім беру сапасын арттырудағы тапсырмалардың рөлі

Жаратылыстану пәндерінде теориялық білімді практикамен ұштастыру маңызды. Оқушылар ақпаратты тек жаттап қоймай, оны талдап, сараптай алуы керек. Осы мақсатта әртүрлі тапсырмалар қолданылады:

- **Практикалық тапсырмалар** – зертханалық жұмыстар, тәжірибелер, модельдеу әдістері.
- **Шығармашылық тапсырмалар** – жобалық жұмыстар, эссе, презентациялар.
- **Проблемалық тапсырмалар** – ғылыми-зерттеу жұмыстарын орындау, гипотеза ұсыну.
- **Интерактивті тапсырмалар** – ойындар, викториналар, дебаттар.
- **Тесттік тапсырмалар** – білім деңгейін тексеру үшін қолданылады.

2. Биология пәнінде тапсырмаларды қолданудың тиімділігі

Биология пәнін оқытуда көрнекілік пен тәжірибе өте маңызды. Мысалы:

- **Зертханалық жұмыстар** арқылы оқушылар өсімдіктер мен жануарлардың құрылысы мен қызметін зерттейді.
- **Миға шабуыл әдісі** көмегімен тақырып бойынша пікірталастар жүргізіледі.

• **Интерактивті карталар мен 3D модельдерді** қолдану арқылы организмдердің құрылысы таныстырылады.

3. Химия пәнінде тапсырмалардың тиімділігі

Химия – тәжірибеге негізделген ғылым, сондықтан оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін:

- **Химиялық тәжірибелер** жүргізу ұсынылады.
- **Реакция теңдеулерін құру және есептер шығару** арқылы логикалық ойлау дамиды.
- **Мәселелік жағдаяттар** арқылы химиялық құбылыстардың күнделікті өмірдегі маңызы түсіндіріледі.

4. География пәнінде тапсырмаларды қолданудың тиімділігі

География пәні жер бедерін, климаттық аймақтарды, экологиялық мәселелерді зерттейді. Оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін:

- **Картамен жұмыс жасау** (физикалық, саяси карталарды оқу, климаттық өзгерістерді талдау).
- **Географиялық есептер шығару** (масштабты есептеу, координаталарды анықтау).
- **Жобалық жұмыстар** (аймақтық табиғи ерекшеліктерді зерттеу).
- **Экспедициялық зерттеулер** (экотуризм, табиғи нысандарды бақылау).

Қорытынды

Жаратылыстану пәндері бойынша әртүрлі тапсырмаларды қолдану – оқушылардың белсенділігін арттырып, олардың ғылыми ойлау қабілетін дамытады. Биология, химия және география сабақтарында шығармашылық, практикалық және проблемалық тапсырмаларды енгізу арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығы күшейеді, сонымен қатар білім сапасы жақсарады. Мұғалімдердің басты міндеті – тиімді әдістерді таңдап, оқыту процесін қызықты әрі пайдалы ету.

Алматы облысы, Жамбыл ауданы
 "Қазыбек бек бекетіндегі орта мектебі" КММ
 Мектепалды сынып тәрбиешісі, педагог-модератор
 Карманбаева Камшат Торехановна

МЕКТЕПАЛДЫ ДАЯРЛЫҚ СЫНЫПТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ-ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ

Білім беру жүйесін жаңғырту тұжырымдамасының маңызды міндеттерінің бірі-қоғамда табысты әлеуметтенуге қабілетті дербес, жауапты және әлеуметтік мобильді тұлғаны қалыптастыру, бұл мектеп жасына дейінгі балалардың мектепке сапалы дайындығын қамтамасыз етуді көздейді.

Қазіргі мектепалды даярлық сыныптарында білім беру тәжірибесінде тұлғаға бағытталған тәсілді жүзеге асыру тәрбиешілердің баланың негізгі жеке білімдерін: танымдық, эмоционалдық, ерік-жігер, өзін-өзі тану салаларын дамытуға назар аударуын талап етеді. Жеке даму процесінде оның ішкі қозғаушы күштері, атап айтқанда, осы дамудың реттеушісі ретінде әрекет ететін құндылық бағдарлары жүйесі маңызды мәнге ие болады, балаға жаңа маңызды мақсаттарға өздігінен және табандылықпен қол жеткізуге мүмкіндік береді, осылайша баланың субъективті белсенділігінің белгілі бір деңгейін көрсетеді.

Мектеп жасына дейінгі балалардың интеллектуалдық-танымдық іс-әрекетін дамыту-балалардың мектепке дайындығының негізгі аспектілерінің бірі. Танымдық іс-әрекет процесінде адамның

психикалық, эмоционалды және ерікті қасиеттері, оның қабілеттері мен мінезі қалыптасады; психикалық процестер дамиды: ерікті зейін мен қабылдау, ойлау, есте сақтау, қиял, сөйлеу; өмірлік тәжірибе жинақталады, қоршаған шындық танылады, білім игеріледі, дағдылар дамиды, соның арқасында баланың жеке басы да дамиды.

Мектепке дейінгі білім берудің мақсаты - мектеп жасына дейінгі балаларда оқу іс-әрекетінің алғышарттарын қалыптастыруды қамту, балаларға әлемнің құндылық-семантикалық көрінісінің негізгі компоненттерін қалыптастырудың маңызды жас кезеңін өткізуге және білім берудің келесі деңгейіне өтуге көмектесу.

Балалардың танымдық қызығушылықтарын қанағаттандыру кезіндегі тәрбиешінің гуманистік ұстанымы-баланы өзінің тәжірибесімен және осыны ескере отырып, оны оқу процесінің толыққанды қатысушысы ету. Әр жас кезеңінде балалар арасында жеке айырмашылықтар бар, оларды тәрбиешілер ойындар мен сабақтарды құрастыру кезінде ескереді. Тапсырмалар жеке және топтық түрде орындалуы мүмкін. Сабақтың орны мен уақытын тәрбиеші балалардың жас ерекшеліктері мен жеке ерекшеліктерін ескере отырып таңдайды. Тек жеке-сараланған тәсіл әр баланың дамуы үшін оңтайлы жағдай жасауға мүмкіндік береді. Мектеп жасына дейінгі балалар үшін зерігу мен немқұрайлылық табиғи емес. Осы таңда тәрбиешілердің негізгі міндеті-олардың қызығушылығы мен танымдық белсенділігін қолдау және ынталандыру, танымға деген қажеттілікті қанағаттандыру.

Интеллектуалды-танымдық даму ақыл-ой тәрбиесінің негізі болып табылады. Мектепалды даярлық сыныптарында танымдық дамуды қамтамасыз ету үшін мектеп жасына дейінгі баланың белсенді және толыққанды дамуын қамтамасыз ететін кеңістіктік орта құрылады және балалардың танымдық белсенділігін дамыту үшін қажетті жағдайлар іске асырылады:

- кеңістіктік жан-жақты орта құру;
- тәрбиешінің гуманистік ұстанымы;
- жеке - сараланған тәсіл;
- ата-аналармен өзара әрекеттесу;
- жоспарлау жүйесі.

Балалардың танымдық белсенділігін дамыту бойынша жұмыс кезінде тәрбиешінің міндеттері:

- балалардың белсенді интеллектуалды-танымдық дамуын қамтамасыз ету;
- оқу-танымдық іс-әрекеттің негізі ретінде психикалық процестерді дамыту (қабылдау, қиял, есте сақтау, ойлау);
- танымдық қызығушылықтарды белсендіру;
- қоршаған әлем туралы білім беру;
- әр түрлі іс-әрекеттер процесінде білім, білік және дағдыларды қалыптастыру;
- математикалық және сындарлы ойлауды қалыптастыру;
- ойлау және практикалық іс-әрекетте шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Мектеп жасына дейінгі балалардың интеллектуалды-танымдық саласын дамыту жүйесінің негізіне мынадай қағидаттар негізделеді:

- мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық саласындағы негізгі жас ерекшеліктеріне бағдарлану;
- мектеп жасына дейінгі балалардың интеллектуалды-танымдық саласын дамытудың негізгі бағыттарын есепке алу;
- «ең көп дамудың» тірегі және жетекші қызмет түрін анықтау;
- оқыту міндеттерін біртіндеп күрделендіру;
- балалардың ақыл-ой белсенділігін арттыру, бұл танымдық міндеттерді, соның ішінде тапсырмаларды және жаңа типті өз бетінше жеңуге деген ұмтылысқа ықпал етеді;
- баланың сыртқы (практикалық) және ішкі (психикалық) белсенділігі арасындағы органикалық байланыс және қарқынды ақыл-ой еңбегіне біртіндеп көшу;
- сабақтар мен білім беру ойындарын өткізу процесінде балаларға жеке-сараланған көзқарас;
- диагностика бірлігі принципі.

Осы қағидаттарды іске асыру тәрбиешіге мектеп жасына дейінгі балалардың интеллектуалды-танымдық саласын дамытудың және тұрақты танымдық белсенділікті қалыптастырудың күрделі міндеттерін шешуге мүмкіндік береді. Дайын білімді берудің орнына баланың шығармашылық қабілетін қалыптастыру қажет.

Балалардың танымдық дамуының тиімді әдістерінің бірі дидактикалық ойын болып табылады. Дидактикалық ойын педагогикалық мәселелерді балалар үшін қол жетімді ойын түрінде шешуге мүмкіндік береді. Мұндай ойындардың құндылығы-олар оқу мақсатында жасалады. Дидактикалық ойын балалардың қиялының қырларын итермелейді, көтеріңкі көңіл-күй қалыптастырады. Ойынға құмар бала не үйренетінін байқамайды, дегенмен ол одан ақыл-ой әрекетін талап ететін тапсырмаларға тап болады.

Дидактикалық ойындар:

- танымдық және ақыл-ой қабілеттерін дамытуға: жаңа білімді меңгеруге, оларды жалпылауға және бекітуге;

- өз пікірін айту, қорытынды жасау, сұрақ қою және оған жауап беру қабілеттерін дамытады;

- балалардың сөйлеуін дамыту: сөздікті толықтыру және белсендіреді;

- әлеуметтік-адамгершілік дамуы: мұндай ойында балалар, ересектер, тірі және жансыз табиғат бірлестіктері арасындағы қарым - қатынас туралы білімді дамыту, онда бала құрдастарына жанашырлықпен қарауды үйретеді;

- шешім іздеуде тәуелсіздікті дамытады.

Дидактикалық ойындар мен жаттығулар ұтқырлық пен икемділік сияқты маңызды ақыл-ойдың қалыптасуына ықпал етеді. Олар зейіннің дамуына ықпал етеді, балалардың ерік-жігерін қалыптастырады. Трбиешіге белгілі бір қарқынмен, балаларға салыстырмалы түрде тәуелсіздік беруден тұратын ойын жаттығуларын жүргізу әдістемесін жақсы меңгеру маңызды. Ойынның мақсаты нақты болуы керек. Дидактикалық ойынның көмегімен әртүрлі оқу міндеттері шешіледі. Әр түрлі деңгейдегі қиындықтарға негізделген ойындар әртүрлі деңгейдегі білімі бар балаларды оқытуға сараланған көзқарас жасауға мүмкіндік береді.

Ойын материалы ретінде мақал-мәтелдерді, жаңылтпаштарды, әр-түрлі иллюстрациялық тапсырмаларды, жұмбақтарды қолдануға болады. Осының барлығы балалардың сөйлеу тілін ғана емес, ақыл-ойын, ой-өрісін, жан дүниесін дамытуға ықпал етеді, оқу мәдениетіне, сөзді түсінуге тәрбиелейді.

Танымдық әрекет процесінде эмоциялардың рөлі өте үлкен. Сабақтағы ойын-сауық элементтері таңдану, жаңалық сезімін тудыруы керек. Балаларда жаңа әріпті үйренудің өзі мереке, қуанышты сезімдерді сыйлауы керек. Балалар қандай дыбысты оқу керек екенін, жұмбақтардың, ребустардың көмегімен сабақта кім талқыланатынын болжап, оқылған дыбысты немесе сөзді жаңылтпаштап арқылы пысықтауға болады.

Балалар жылдам нәтиже беретін қысқа ойындарды жақсы көреді. Мұндай ойындар балаларға психологиялық стрессті жеңілдету, күтпеген үзілістерді толтыру, назарын аудару қажет болған жағдайда қажет. Мысал ретінде «Қатып қал» ойынын қарастыруға болады. Мұндай жағдайларда уақыт критерийі болып табылады. Арнайы ережелерді жүзеге асыру негізінде бұл ойын ойыншылардан өз әрекеттерінде оларға қатаң бағынуды талап етеді. Бұл ойын балаларды зейіннің ерікті шиеленісуіне, дененің кеңістіктегі жағдайын нақты бекітуге шақырады, басқалардың өз әрекеттерін өзін-өзі бағалау қабілетін дамытады, өйткені олар салыстыруды қажет етеді. Сонымен қатар, балалардың аналитикалық ойлауын дамытады. Ерікті әрекет дағдысын дамыта отырып, олар ойын әрекетінен тыс ерікті зейінге негіз жасайды, қарапайым өзін-өзі бақылау, өзін-өзі ұйымдастыру қабілетінің дамуына әкеледі.

Дидактикалық ойындар балаларды ақыл-ой және адамгершілік іс-әрекетіндегі әртүрлі қиындықтарды жеңуге үйретудің таптырмас құралы деп қорытынды жасауға болады. Бұл ойындар үлкен мүмкіндіктерге және тәрбиелік әсерге толы, сонымен қатар ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың танымдық белсенділігін дамытады.

